

AVRUPA TÜCCARININ HUKUKÎ VE TİCARÎ DURUMLARINA DAİR BAZI TESPİTLER (1835-1868)

ERDOĞAN KELEŞ*

Giriş

III. Selim, 1789 senesinde tahta çıktuktan sonra bozulmuş olan devlet nizamını yeniden sağlamak için bir takım idarî, adli ve malî reformları uygulamaya koymuştur. Özellikle malî alandaki bozulmanın devlet nizamını olumsuz yönde etkilediğinden III. Selim, ticaret alanındaki olumsuzlukları gidermek ve Osmanlı ticaret hayatına hakîm olan yabancı tüccarın tekeline ortadan kaldırmak için bu alanda islahat çalışmalarını uygulamaya koymuştur¹.

Eskiden beri Osmanlı ticareti, Gayrimüslimlerin tekelinde kalmış, yabancı dil bilmeleri sayesinde ticarî faaliyetlerde hep söz sahibi olmuşlardır. Buna karşılık sermaye birikimi olmayan ve dil bilmeyen Müslüman tüccar ise dış ticarete etkin olmamıştır. Özellikle kapitülasyonlarla *yabancı/müste'min tüccara* Osmanlı ülkesinde ticaret yapma izni verilmiş olmasına rağmen, bu tüccar grubu da bazı engellerle karşılaşmıştır. Bu engellerin en başta geleni ise yabancı tüccarın yerel Osmanlı dilleri ve ticarî usullerini bilmemesidir. Bunun sonucu olarak yabancı tüccar genellikle Ortodoks Rumlardan oluşan araçlara bağımlı hale gelmiştir. İşte bu süreçte Osmanlı tebaası Rumlar, tercüman olarak yabancı devletlerin himayesine girmek suretiyle ticarî ayrıcalıklardan yararlanmaya başladılar. Ortodoks Rumların ticarî ayrıcalık konusundaki tekellerini artıran bir diğer husus ise bunların deniz ticaretindeki güçlü konumlarıydı. Gemi sahipliğinden inşaacılığna ve tayfalığa kadar bütün unsurlara hâkimdiler. Rumlar bütün milletlerin gemilerinde çalıştıkları gibi Osmanlı donanmasının tayfalarını istihdam ettiği en büyük gruptu². Dolayısı ile dil bilmeleri, deniz ticaretine ve denizciliğe hâkim olmaları onların ticaret alanında Avrupalı *müste'min tüccar* ile sıkı ilişkiler kurmalarına yol açmıştır. Özellikle 18. yüzyıldan itibaren hem yabancılarla ticarî ilişki kurmada hem de iç piyasadaki ticarî faaliyetleri yönlendirme

* Doç. Dr. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Muğla/TÜRKİYE, ekeles@mu.edu.tr

¹ Sultan III. Selim'in, idarî, askeri ve malî alanda yaptığı islahatlara dair bkz. Stanford J. Shaw, *Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu*, (Çeviren: Hür Güldü), İstanbul 2008.

² Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi: 18. ve 19. Yüzyıllar*, Cilt: 1, İstanbul 2006, s. 205.

konusunda Gayrimüslim Osmanlı tebaası etkin bir sınıf olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun sonucu olarak Gayrimüslim Osmanlı tebaası, ilk başlarda *berathlı tercüman* daha sonra da *berathlı tüccar* olarak Osmanlı ticarî ve ekonomik hayatına hâkim olma-ya başlamıştır³.

18. yüzyıl ortalarına gelindiğinde Osmanlı Devleti ile kapitülasyon antlaşması yapmak suretiyle bir takım ticarî imtiyazlar elde eden yabancı devletler, kendi vatandaşları olan tüccarın ellerine beratlar vermek suretiyle belirli vergileri ödedikten sonra serbestçe ticaret yapabilmelerine olanak sağlıyorlardı. Aynı şekilde yabancı devletler, tercüman olarak çalışan Osmanlı tebaası gayrimüslimleri himayelerine almak ve ellerine tüccar beratı vermek suretiyle onların da serbestçe ticaret yapabilmelerinin yolunu açmışlardı. Bu yöntem nedeniyle 18. yüzyıl ortalarında yabancı devletlerin berat verdikleri Gayrimüslim Osmanlı tebaasının sayısı kendi vatandaşlarının sayısını aşmıştı. Bilindiği kadarıyla ilk kez III. Ahmed devrinde 1722'de çıkartılan bir fermanla, Osmanlı tebaası bazı Yahudi ve Hıristiyanların ticaret yapmak amacıyla akrabaları ve ilişkide buldukları bir takım kimseleri cizyeden muaf tutabilmek için birer tercümanlık beratı edindikleri ifade edilmektedir. 1758 tarihli diğer bir fermanla ise Osmanlı tebaasından bir kısım insanların vergilerden kurtulmak ve gümrük vergilerini hafifletmek için Hıristiyan devletlerden *patente* aldıkları ifade edilerek, daha fazla sayıda Osmanlı tebaasının himaye edilmeyerek kendilerine *patente veya senet* verilmiş ise geri alınması gerektiği belirtilmiştir⁴.

Zaten 18. yüzyıl sonlarına gelindiği vakit Osmanlı ticareti tamamen yabancı devletlerin ve *müste'min tüccar* grubunun eline geçmişti. Yabancı devletlerden *patente* veya *senet* olarak kapitülasyonlardan yararlanmak suretiyle Osmanlı ülkesinde daha avantajlı şartlarla ticaret yapma hakkını elde eden *müste'min tüccar* grubunun yanında bir de yabancı devletlerin himayesine girerek elde ettiği *patente* veya *senet* sayesinde aynı şartlarla ticaret yapan *Berathlı Tüccar* sınıfı ortaya çıkmıştı. Bu nedenlerle Müslüman tüccarlar ticarî alanda hiç söz sahibi olamadıkları gibi Osmanlı tebaası Gayrimüslim tüccar da *müste'min* ve *berathlı tüccar* arasında aracı rolünü üstlenmekten öteye bir faaliyet alanına sahip olamamıştır. Dolayısı ile tahta çıktıktan sonra bir takım islahat hareketlerini uygulamaya koyan III. Selim, ticarî alanda bu iki zümrenin etkisini kırmak amacıyla bir takım idarî ve kanuni önlemler aldı⁵. Fakat tüm idarî ve kanuni tedbirlere rağmen *müste'min* ve *berathlı tüccar* sınıfının etkisini kıramayan

³ Ali İhsan Bağış, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk-Müslüman Burjuvazisi Oluşturma Çabaları", *Osmanlı*, Cilt: 3, (Editör: K. Çiçek-C. Oğuz), Ankara 1999, s. 544.

⁴ Cihan Osmanağaoğlu Karahasanoğlu, "Zimmi Esnaf ve Tacirlerin Yabancı Devlet Vatandaşlığı İddialarının Osmanlı Hukukuna Etkisi", *Osmanlı'dan Cumhuriyete Esnaf ve Ticaret*, (Derleyen: Fatmagül Demirel), İstanbul 2012, s. 114.

⁵ Ali İhsan Bağış, *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler: Kapitülasyonlar-Berathlı Tüccarlar, Avrupa ve Hayriye Tüccarları (1750-1839)*, Ankara 1983, s. 17 vd.

III. Selim, Temmuz 1802 tarihinde veya kısa bir süre önce gayrimüslim Osmanlı tebaası tüccardan *Avrupa Tüccarı* adıyla yeni bir imtiyazlı sınıf teşkil etti⁶.

Osmanlı Devleti'nde müste'min ve Avrupa Tüccarı karşısında, yüksek vergi oranları ile bazı haklardan yoksun olarak ticaret yapmak zorunda kalan yerli Müslüman tüccar da aynı haklara sahip olmak için talepte bulunmuştu. Sultan II. Mahmud, bu isteği haklı bularak Müslüman tüccarı, Avrupa Tüccarı'nın sahip olduğu statüye kavuşturmak için onlara *Hayriye Tüccarı* adını vererek aynı hak ve imtiyazlara sahip kılmıştır. Bu sınıf, devletin ekonomisini canlandırmak ve ticareti kendi lehine çevirmek gayretinin bir sonucu olarak çıkmıştı. Hayriye Tüccarı aynı Avrupa Tüccarı gibi bu işi yaptıklarına dair bir berata sahipti. Hayriye Tüccarı olmak isteyen kişi önceleri Divan-ı Hümayun Beylikçisi'ne, daha sonraları ise Ticaret Nezaretine müracaat ediyordu. Tüccar bağlı bulunduğu yerin kadı ve idarecilerinden iyihal kağıdı aldığı gibi iki kişinin kefaletine sahip olduğunu da belgelemek zorundaydı. Ayrıca İstanbul'da bir şehbender ve iki muhtar tarafından temsil edileceklerdi. Yine Avrupa Tüccarı gibi iki hizmetkâr istihdam edebilecekler, isterse bunlardan birisi başka bir şehirde oturabilecekti. Ayrıca giriş parası olarak 1500 değil 1200 kuruş ödeyeceklerdi. Ehl-i ırz ve dindar bir kişiliğe sahip olanlar arasından seçilen Hayriye Tüccarı'nın uygunsuz bir hareketi tespit edilirse beratı iptal edilecek, ölen tüccarın büyük oğlu isterse babasına ait beratla ticarete devam edebilecek, aksi takdirde yerine taliplileri arasından yeni bir Hayriye Tüccarı seçilecekti⁷. İşte ilk başta III. Selim'in daha sonra da II. Mahmud'un müste'min ve beratlı tüccara karşı ihdas ettiği iki farklı yerli tüccar sınıfı Osmanlı ticaret hayatına bu şekilde girmiştir.

III. Selim, müste'min ve beratlı tüccara karşı mücadele edebilmek için yeni bir tüccar sınıfı teşkil etmeye karar verdi. Avrupa tüccarlığının ihdası öncesinde hazırlanan layiha, içeriğinin uygun bulunması üzerine 18 Temmuz 1802 tarihinde ilk

⁶ Bağış, *a.g.e.*, s. 63-64; Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580-1838)*, Cilt: I, Ankara 1974, s.71-73; Mübahat Kütükoğlu, "Avrupa Tüccarı", *D.I.A.*, Cilt: IV, İstanbul 1991, s.159; Musa Çadrcı, "II. Mahmut Döneminde (1808-1839) Avrupa ve Hayriye Tüccarları", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920) Birinci Uluslar arası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi Tebliğleri (11-13 July 1977)*, (Ed. Osman Okyar-Halil İnalçık), Ankara 1980, s. 238; Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform*, İstanbul 1993, s. 129; Gülnihal Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, TTK, Ankara 1996, s. 142; Bruce Masters, "The Sultan's Entrepreneurs: The Avrupa Tüccarı and The Hayriye Tüccarı in Syria", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 24, No: 4, (Nov. 1992), s. 581.

⁷ Hayriye tüccarlığının teşekkül tarihi O. Nuri Ergin tarafından İstanbul kadılığı sicil defterinde yer alan bir ferman kaydı dikkate alınarak hicri Evail-i Muharrem 1225 / miladi 6-15 Şubat 1810 senesi olarak kabul edilmiştir. Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umur-ı Belediye*, Cilt: I, İstanbul (1338) 1922, s.680; Diğer kaynaklarda da Hayriye tüccarlığının teşekkül tarihi olarak O. Nuri Ergin'e atf yapılarak 1810 senesi verilmektedir. Kütükoğlu, *a.g.e.*, cilt: I, s.71-72; Çadrcı, "II. Mahmut Döneminde...", s. 239; Bağış, *a.g.e.*, s. 96-99; B. Lewis, "Beratlı", *E.F. Vol. I*, s.1171; Masters, *a.g.m.*, s. 585-586; Şennur Şenel, *Osmanlılarda Ticaret ve Hayriye Tüccarı*, Ankara 1995, s. 38-42; Şennur Şenel, "Osmanlılarda Ticaret Anlayışı ve Ticaret Teşkilatında Yeni Bir Yapılanma: Hayriye Tüccarı", *Türkler*, Cilt: 10, (Editörler: H.C.Güzel, K. Çiçek, S. Koca), Ankara 2002, s. 738-739.

nizamnâme olarak kabul edildi⁸. Fakat birkaç yıl sonra nizamnâmenin yeniden gözden geçirilmesi gerekmiş ve 16 Ağustos 1805 tarihli bir Hatt-ı Hümayûnla bazı düzenlemeler yapılmıştı⁹. Avrupa Tüccarı, Avrupa, Acem ve Hindistan gibi bölgeler ile ticaret yaptığından dolayı artık müste'min ve beratlı tüccar sınıfının sahip olduğu imtiyazlara sahip olarak onlarla aynı koşullarda ticaret yapacaktı. Dolayısı ile ihracat ve ithalatta % 3 gümrük vergisi ödeyecekler, kendilerine mahsus elbise giyecekler ve yabancı tüccar ile aynı koşullarda ticaret yapacaklardı. Kendilerine bu hususta bir berat verilecekti. Fakat tüccarlık beratı konusunda sıkı bir denetim ve yoklamaya tabi olacaklardı. Berat alırken güvenilir ve İstanbul'da oturan iki kişinin vekil gösterilmesi şarttı. İşlerin takibi için iki hizmetkâr kullanma hakkı olan Avrupa Tüccarı bunlardan birisini ticaret merkezi olan şehirlerde devamlı olarak oturabilirdi. 1802 nizamnâmesinde tüccarın aralarından birkaç kişiyi iki yıl süre ile vekil seçmeleri istenmiş iken 1805'te sadece iki kişiyi bir yıl için vekil seçmeleri hükme bağlanmıştı. Yine, Divan-ı Hümayun Beğlikçisi'nin tüccar nazırı olması özellikle 1805 tarihli düzenlemede ifade edilmişti. Bir diğer düzenleme ise tüccarın hizmetkârlarından birisini İzmir'de oturabilmesi hakkına sahip olması idi. Ayrıca giriş ücreti olarak 1500 kuruş ödemeleri gerekli idi¹⁰. Böylece beratlı ve müste'min tüccar ile Avrupa Tüccarı eşit şartlarda mücadele edecekti. III. Selim, Avrupa Tüccarı ile yerli tüccar grubu yaratma ve devletin ticarî alanda üstünlüğü ele geçirmesini amaç edinmişti.

III. Selim'in 1802 senesinde ihdas ettiği Avrupa Tüccarı sınıfı, 19. yüzyıl Osmanlı ticaret hayatında, 16 Ağustos 1838 tarihli Osmanlı-İngiliz Ticaret Antlaşması'na¹¹ kadar etkin şekilde yer almıştır. Fakat bu ticaret antlaşması ile ticaret hayatın-

⁸ Avrupa Tüccarlığının hangi tarihte ihdas edildiği ile ilgili farklı tarihler verilmektedir. Bizim bulduğumuz Gurre-i Ra 1217 / 2 Temmuz 1802 tarihli bir belgede "Devlet-i Aliyye re'âyasından olub Avrupa ticaretiyle me'lûf olanların ..." cümlesiyle başlayan bir belgeye tüccarın işlerini görmek üzere bir nefer Nazır tayin edilmiştir. Dolayısı ile Avrupa tüccarlığının bu tarihte veya biraz öncesinde ihdas edildiğini ileri sürmek mümkündür. Bkz. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)*, *Kamil Kepeci [Divan-ı Hümayun Divan Kalemi] (KK.d)*, no: 7538, s. 7; Ağustos 1802 veya 1806 tarihleri için bkz. Bağış, *a.g.e.*, s. 63; Kütükoğlu, *a.g.e.*, cilt: I, s. 71-73; Kütükoğlu, "Avrupa Tüccarı", s.159; Çadırıcı, "II. Mahmut Döneminde...", s. 238; Akyıldız, *a.g.e.*, s. 129; Bozkurt, *a.g.e.*, s. 142; Masters, *a.g.m.*, s. 581; Sacit Kulu, *Milletçilik ve Emperyalizm Yüzylında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, İstanbul 2007, s. 46.

⁹ Bu düzenlemeye ait Hatt-ı Hümayûn için bkz. Ruus Defteri N: 132'den naklen Ek: IV. Bağış, *a.g.e.*, s. 120-124.

¹⁰ Bağış, *a.g.e.*, s. 68-70; Kütükoğlu, "Avrupa Tüccarı", s. 159-160; Lewis, *a.g.m.*, s. 1171; Masters, *a.g.m.*, s. 581-582; Şenel, *a.g.e.*, s. 34.

¹¹ Osmanlı sanayisinin ve ticaretinin çöküşüne neden olan 16 Ağustos 1838 tarihli Balta Limanı Ticaret Antlaşması Osmanlı ile İngiltere arasında yapılmıştır. Bkz. Kütükoğlu, *a.g.e.*, Cilt: I, s. 92-124; İngiltere ile yapılan antlaşma örnek alınmak suretiyle diğer Avrupa devletleri ile de bu türden antlaşmalar yapılmıştır. Mesela, Sardunya ile 2 Eylül 1839'da yapılan ticaret antlaşmasının metni için bkz. *Muâhedat Mecmuası*, Cilt: I, TTK, Ankara 2008, s. 115-120; Bu antlaşma 31 Temmuz 1854 tarihinde yenilenmiştir. Bkz. *BOA. Name-i Hümayun Defteri*, no: 12, s. 94-98; *BOA.*, *Sadaret Divan-ı Hümayun, Name-i Hümayun Kalemi Belgeleri*, (A.DVN. NMH). 7 / 3, (31 Temmuz 1854); *BOA. A.DVN. NMH.*, 7 / 4, (31 Temmuz 1854); Karakoç Sarkis, *Külliyyât-ı Kavânin*, no: 3128; *Muâhedat Mecmuası*, Cilt: I, s. 120-129; Erdoğan Keleş, "Kırım Savaşı (1853-1856) ve 1854 Osmanlı-Sardunya Ticaret Antlaşması", *Musa Çadırıcı Armağan Yazılar*, (Yayına Hazırlayanlar: S. Kılıç - B.Koç - T. Erçoşkun), Ankara 2012, s. 249-269.

da İngiliz tüccara %3 gümrük vergisi uygulamasının başlaması ve yine bu antlaşmayı örnek almak suretiyle bu tarihten sonra diğer Avrupa devletleri¹² ile de aynı paralelde ticaret antlaşmalarının yapılmış olması Avrupa Tüccarı sınıfının etkinliğinin azalmasına neden oldu.

III. Selim'in ihdas ettiği Avrupa tüccarlığı müessesesinin gerçekte beklenen başarıyı elde edip etmediği tartışmalıdır¹³. Fakat, 19. yüzyılın ikinci yarısının ortalarına kadar ticaret hayatında Avrupa Tüccarı'nın varlığı ve etkinliği devam etmiştir. Osmanlı ticaretini ve ticarî hayatını belli bir dönem elinde tutan Avrupa Tüccarı'nın ticarî hayatta zaman zaman karşılaştıkları hukukî konular *Düvel-i Ecnebiye Defteri* [*Avrupalunun Ahkam Defteri: 106 /1*] adı altında toplanmıştır¹⁴. Çalışmamızda bu defterde yer alan hükümlerin rehberliğinde 19. yüzyıl ortalarında (1835-1868) Avrupa Tüccarı'nın ticaret hayatında karşılaştığı sorunları irdelemek suretiyle bir sonuca varmaya çalışacağız.

Avrupa Tüccarı ile ilgili defterin tarihi hicri: 1250-1284 / miladi: 1835-1868'dir. Ciltli ve ebrusuz olan defter 54x19,5 cm ebatlarındadır. Defter toplam 192 sayfa olup, ilk 7 sayfası boştur. Hükümlerin yazımına 8. sayfadan itibaren başlanmıştır. Sayfa usulüne göre düzenlenen defter, iki sütun halinde yazılmıştır. Defterin 139-181 ve 183-192 numaralı sayfaları boştur. Defterdeki hükümlere sonradan 1'den 313'e kadar numara verilmiştir. Sonradan verilen bu numaralandırma işlemi sırasında 94. sayfadaki 211 numaralı hüküm sehven kaydedilmiş olduğundan üzeri çizilmiştir. Bu hüküm bir önceki 210 numaralı hükümle ilgilidir. Ancak bir sonraki hükme 212 numarası verilerek numaralandırma işlemine aynen devam edilmiştir. Dolayısı ile defterde toplamda 313 adet hükmün var olduğu tespit edilmiş ama aslında 312 adet hüküm yer almaktadır. Defterin 40. sayfasında yer alan 86 ve 88 numaralı hükümler ise aynı olup mükerrem kayıt edilmiştir. En sonda 188. sayfada yer alan Evasıt-ı C 1281 / 11-20 Kasım 1864 tarihli hüküm ise bir dava için mübaşir tayini hakkında olup hükmün baş tarafı eksik olduğundan hangi dava ile ilgili olduğu belli değildir. Defterde yer alan hükümlerden bir kaçını hariç hemen hemen hepsi tarih sırasına göre kaydedilmiştir. İlk hüküm Evasıt-ı L 1250 / 10-19 Şubat 1835, 311 numaralı hüküm ise 13 Ramazan 1284 / 8 Ocak 1868 tarihlidir. Fakat defterin 182. sayfasında yer alan 312 numaralı hüküm 7 Za 58 / 10 Aralık 1842 tarihli olup hükümlerin genelde tarih sırasına yazılması kuralının dışındadır. Defter, Divanî Kırması yazısı ile kaleme alınmıştır. Defterde yer alan konuların genel dağılımı Tablo I'de gösterilmiştir.

¹² 1838 Osmanlı-İngiliz Balta Limanı Ticaret Antlaşması örnek alınmak suretiyle ilk önce Fransa ile 25 Kasım 1838'de en son ise Rusya ile 30 Nisan 1846'da aynı minvalde ticaret antlaşmaları yapılmıştır. Bkz. Kütükoğlu, a.g.e., *Cilt: I*, s. 115-117; Yusuf Kemal Tengirşenk, "Tanzimat Devrinde Osmanlı Devletinin Harici Ticaret Siyaseti", *Tanzimat I*, İstanbul 1999, s. 289; Ayrıca Rusya ile yapılan ticaret antlaşma ile ilgili ayrıntılar için bkz. Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı-İngiliz İktisâdî Münâsebetleri II (1838-1850)*, İstanbul 1976, s. 65-74.

¹³ Bağış, a.g.m., s. 544.

¹⁴ BOA., *Düvel-i Ecnebiye Defteri* [*Avrupalunun Ahkam Defteri sene: 1250-1284*], (A.DVN.DVE.d), no: 106/1.

Tablo 1: Düvel-i Ecnebiye Defteri: 106/1'deki Konuların Dağılımı

Konu	Hüküm adedi
Tüccar vekili seçimi ve tayini	104
Alacak-verecek talebi (Borç ilişkisi)	102
Avrupa Tüccarı terekeleri hakkında	24
Tüccardan fazla ve mükerrer vergi alınmaması, tüccara baskı yapılmaması	21
Avrupa Tüccarı tasarrufundaki mülklere (tarla-arsa-dükkân-asiyab) müdahale edilmemesi	12
Hizmetkâr tayini ve zayi beratların yenilenmesi	11
Arazi satışı ve vekâlet	4
Tarla-toprak ve asiyab satışından vazgeçme iddiası	3
Hayriye ve Avrupa Tüccarı Nazırlığının birleştirilmesi ve nazır tayini	3
Hizmetkâr Terekesi hakkında	2
Avrupa Tüccarının köye su getirtmesi	2
Zeytin ağacı satışı	2
Nişan için verilen hediyelerin iadesi talebi	2
Avrupa Tüccarına memuriyet verilmemesi	1
Avrupa Tüccarının gümrükte el konulan mallarının bedelini talebi	1
Dükkân tamiri	1
Avrupa Tüccarının mahkeme için İstanbul'a getirilmesi	1
Müslümanların Avrupa Tüccarına ev satmaması	1
Tüccar davalarının Ticaret mahkemelerinde görülmesi	1
Borca karşılık verilen mülkün satışının önlenmesi	1
Avrupa Tüccarlığı Şehbenderliği tayini	1
Elmas-bilezik gibi değerli malların iadesi talebi	1
Rehine verilen mal ve gümrük hissesinin iadesinin talebi	1
Tüccarın iflası ve borçlarının ödenememesi	1
Tüccarın çalınan parasının iadesi talebi	1
Hamam inşasına izin talebi	1
Mülkin bitişiğine ev yapılmaması talebi	1
Emlak satışının gerçekleşmediği iddiası	1
Değirmen suyuna müdahalesi iddiası	1
Vekâletten azletme	1
Diğer	3
Toplam	312

Osmanlı Devleti'nde Avrupa tüccarlığı müessesesinin teşkilinden yaklaşık 30 yıl sonraki tarihli hükümlerin yazımı ile başlayan ve çalışmamıza kaynak oluşturan defterde yaptığımız incelemede, tüccarın genel itibarı ile ticaret güzergâhında yer alan şehirlerde veya Avrupa ile yapılan ticaretin en önemli ulaşım merkezi olan liman şehirlerinde ikâmet ettiklerini görmekteyiz¹⁵. Avrupa Tüccarı'nın en yoğun olarak buldukları şehirler İstanbul, Bursa, Midilli, Edirne, Filibe, Ayvalık, Edremid/Kemer-i Edremid, Tokat, Kayseri, Konya, Niğde, İzmir, Bergama, Niş, Mihaliç, Tekfurdağı, Ankara, Yozgat ve Kala-i Sultanîye'dir. Bunların dışında tüccarın ikâmet ettiği yerler arasında Tırnovi, Haleb, Diyarbakır, Draç, Gemlik, Arabgir, Balıkesir, Gürün, Isparta, Ayazmend, Zağra-i Atık, Lefkoşe, Yanbolu, Manisa, Bilecik, Erdek, Erzurum, Bolu, Amasya, Siroz, Alanya, Selanik, Trabzon, Harput, Kula, Samakov, Manastır, Beyrut, Kızanlık, Antalya, Darende, İlbasan, Zağra-i Cedid, Çırpan, Şumnu, Trablusşam, Divriği, Köstence, Alaşehir, Galos, Tırhala ve Elviye-i Hamse (Tırhala, Yanya, Delvine, Avlonya ve Selanik) şehir ve kazaları gelmektedir.

Avrupa Tüccarı'nın sorunları ile ilgili son derece önemli bilgilerin yer aldığı bu defterdeki belgeler belli bir incelemeye tabi tutulmak suretiyle Avrupa Tüccarı hakkında bir takım değerlendirmeler yapılacaktır. Bunun yanında, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan bazı başka defter ve belge gruplarından konu ile ilgili elde edilebilen belgeler de çalışmanın daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşüncesi ile değerlendirilmiştir.

A. Avrupa Tüccarı'nın Hukukî Durumlarına Dair Tespitler

1. Avrupa Tüccarlığı: Tüccarın Hak ve İmtiyazları

Avrupa Tüccarı'na ait 17 Ra 1217 / 18 Temmuz 1802 tarihli bir kayıta tüccarın hak ve imtiyazlarını içeren bir layiha sunulduğu ve bunun uygun bulunarak tüccar nizamı şeklinde kabul edildiği belirtilmiştir. Bu layiha muhtemelen Avrupa Tüccarı'nın tabi olduğu ilk nizamname olup, "İşbû nizâm ve şerâit fi-mâba'd düstûrül-'amel tutularak muktezâsi icrâ ve hilâfından tehâşi ve ittikâ olunmak ve lâzım gelân mahallere kayd olunub 'ale'd-devâm icrâsına dikkât ve nezâret oluna deyü Hatt-ı Hümayûn 'inâyet-makrûn işbû lâyiha bâlâsına keşide kılınmıştır" başlığını taşımaktadır¹⁶. Dolayısı ile bundan sonraki süreçte bazı ufak değişikliklerle beraber bu nizamname yürürlükte kalmıştır. Bu nizamname esas alınarak hemen İstanbul'da çeşitli hanlarda oturan 15 kişiye Avrupa Tüccarı berati verilmiştir. 1 Ağustos 1802 tarihini taşıyan iki farklı nişan kaydına göre bu kişilerin isimleri ve oturdukları hanlar şöyleydi¹⁷:

¹⁵ Bu husustaki liste için bkz. *Ek: I*.

¹⁶ *BOA., KK.d. no: 7538*, s. 8-9.

¹⁷ *BOA., KK.d. no: 7538*, s. 14-16, 17; Bu tüccarların isimleri bazı ufak farklılıkları ihtiva etmekle beraber A. İ. Bağış tarafından da *BOA., Muhtelif ve Mutenevvi Defteri no: 65*, s. 8'den naklen verilmiştir. Bkz. Bağış, *a.g.e.*, s. 64, not: 85.

Tablo 2: 1802 Senesinde Avrupa Tüccarı Beratı Alan İlk 15 Kişi

<i>Valide hanında oturanlar:</i> Liyon İskiliç veled-i Cani Sergi Galati veled-i Esteban Tomazi Galati veled-i Anderya Anton Kofani Cani Avakirinos veled-i Dimitri Yani İşha veled-i Corci Yani Rodofataki veled-i Kozi İsterati Anaperyari veled-i Kozma Toroş Cifalyoti veled-i İstemat Pepi Eskot veled-i Todori	<i>Yeni handa oturanlar:</i> Aristi veled-i Acı Berasi Anderya Petro Kokinos veled-i Mike Yorgi Sefarki <i>Astarcılar hanında oturan:</i> Kostantin veled-i Acı Foncinoğlu <i>Leblebici hanında oturan:</i> Toma veled-i Kostantin
--	---

Avrupa tüccarlığı müessesesinin tesisinde, tüccarın müste'min tüccar gibi imtiyazlara sahip olduğu ve ticaretlerinin Avrupa'ya yönelik olması nedeniyle Eflak ve Boğdan'ın fermanlı tüccarı gibi özel bir statülerinin olduğu ifade edilmektedir¹⁸. Fakat daha sonraki süreçte tüccarlık belgesi almak üzere müracaat eden kimselere verilen beratlarda nerelere ticaret yapacakları, sahip oldukları hak ve imtiyazların neler olduğu, yabancı devletlerin himayesi ile ticaret yapma hakkını elde etmiş olan müste'min tüccardan bir farklarının olup olmadığı açıkça yazıyordu¹⁹.

Avrupa tüccarlığı müessesesinin ilk kurulduğu andan itibaren bu hakkı elde eden tüccar sınıfının ticaretleri Avrupa'ya yönelik olduğundan bu husus beratlarında Avrupa ticaretine mezun oldukları şeklinde belirtilmiştir. Daha sonraki süreçte diğer şehirlerde de tüccar sayısının artması ve tüccarın hareket serbestliğine kavuşabilmesi, ticaret yapabilecekleri ülke veya coğrafyaların nereler olduğu hususu beratlarında "Avrupa ve Acem (İran) ve Hindistan ticaretiyle me'lûf olan ve bundan böyle izhâr-ı hâhiş ve arzu iden Devlet-i 'Alıyyem reayası..."²⁰ veya "Elhaletü hazîhe berren ve bahren Avrupa ticaretiyle

¹⁸ BOA., *KK.d. no: 7538*, s. 14.

¹⁹ Bu husus verilen beratlarda, "Avrupa ve Acem ve Hindistan ticaretiyle me'lûf olan ve bundan böyle izhâr-ı hâhiş ve arzu iden Devlet-i 'Alıyyem reayası ticaretlerinin taht-ı rabt ve nizâma idhâlleri husûsuna irâde-i 'alıyyen ta'alhik eyledîgi cihetten müste'min tercümanları ve hizmetkârlarının nâil oldukları imtiyâzât-ı dâhiliye ve müsâade ve himâyet tamamen bunların haklarında bilâ-istisnâ irâde kılınması müste'minân-ı berâtlü tercümanları ve hizmetkârları müsüllü Avrupa ve Acem ve Hindistan tüccarı olanlar ve oğulları ve başka başka yedlerine evâmîr-i şerife verilerek iki nefer hizmetkârları için avârız ve kassâbiye akçesi vesâir rûsûm ve tekâlif-i orfiye teklîfiyle taaddî ve rencide olunmaması ..." BOA., *A.DVN.DVE.d., no: 106 / I*, s. 8, (Evasıt-ı L 250 / 10-19 Şubat 1835) veya "Elhaletü hazîhe berren ve bahren Avrupa ticaretiyle me'lûf olan ve bundan böyle izhâr-ı hâhiş ve arzu iden Devlet-i 'Alıyyem reayasının ticaretleri taht-ı rabt ve nizâma idhâl olduğu surette ticâretlerine vüsât gelüb hem tâife-i merstümeye ve hem de gümrüklerin irâdına menâfi-i kesireyi mücib olacağı umûr-ı vâzıhası olacağına binâden reâya-yı Devlet-i 'Alıyyemden olub ticâret-i mezkûreye mezûmiyetini havî yedlerine berât-ı şerifem verilen tüccâr..." şeklinde ifade edilirdi. BOA., *A.DVN.DVE.d., no: 106 / I*, s. 9, 10, 12, 14.

²⁰ BOA., *A.DVN.DVE.d., no: 106 / I*, s. 8, 12, 34, 46, 47, 62, 63, 65, 77, 88, 90, 91, 98, 101, 102, 106, 107, 108, 110, 111, 112, 122, 126,128.

me'lûf olan..."²¹ veya "*Elhaletü hazîhe berren ve bahren Avrupa ve Acem ve Hindistan ticaretiyle me'lûf olan...*"²² şeklinde belirtilmiştir. Zaten, İstanbul ve İzmir gibi büyük ticaret merkezleri dışında kalan Kıbrıs, Edirne, İskenderiye, Şam, Dimyat ve Trablusşam gibi yerlerdeki Avrupa Tüccarı da bu hareket serbestliğine kavuşabilmek için beratlarına Acem ve Hindistan ibaresinin yazılması talebinde bulunmuş ve bu istekleri II. Mahmud tarafından olumlu karşılanmış²³. Gelişen ticarî ilişkiler nedeniyle bu coğrafyaya Amerika kıtası ve diğer ülkeler de dahil edilmiştir. Bu husus 11-20 Ocak 1864 tarihli bir belgede "*Berren ve bahren Avrupa ve Amerika ve memâlik-i sâire-i ecnebiye ticâretiyle me'lûf olan ve yedinde imtiyazâtı havî evâmîr-i şerîfem bulunan Avrupa Tüccarı...*" şeklinde ifade edilmiştir²⁴.

Avrupa Tüccarı olmak isteyen kişinin tüccar taifesinden olması, güvenilir ve ticaret işlerinde herhangi bir olumsuz şöhretinin olmaması en önemli kıstastı. Tüccarlık beratı almak isteyen şahsın, vekilleri aracılığı ile yaptığı başvuru değerlendirilerek gerekli olan berat ve izin verilmekteydi. Avrupa Tüccarı beratını almış olan kişi, kanun ve nizamlarla belirlenmiş hak ve imtiyazlara sahip oluyordu. Fakat bazen bir kişiye devletin kendi isteği ile berat vermek suretiyle onu Avrupa Tüccarı statüsüne aldığı da olmaktaydı. Osmanlı Devleti'nde fes imalinde kullanılan ve "*arab sabunü*" denilen madde Tunus'tan satın alınmaktaydı. Bu sabunun kıyyesini 3-4 kuruşa alan tüccar, İstanbul'a getirip kıyyesini 15-20 kuruşa satmaktaydı. Dolayısı ile devlet fes imalinde oldukça büyük zarara uğramaktaydı. Fes imali hususundaki bu sıkıntıyı gidermek için ihtiyaç duyulan sabunun Edremit ve Midilli taraflarında zeytinyağından imal ettirilmesi düşünülmüş, yapılan numunenin oldukça kalitesiz olması nedeniyle bunun nedenleri araştırıldığında kötü zeytinyağı kullanımından kaynaklandığı tespit edilmişti. Bunun üzerine ihtiyaç duyulan sabunun Ayvack Kazası'na tabi Narlı Köyü'nde sabunhane sahibi ve sabun tüccarı olan Dimitri Bander Manc'a imal ettirilmesine karar verilmişti. Dimitri Bander Manc'ın devlete bağlı birisi olması ve canla başla bu işi yapacağını ifade etmesi üzerine kendisine "hiçbir suretle dahl ve taarruz edilmemesi, hakîm ve zabitan tarafından gerekli yardımları görmesi, mülklerine ait vergileri zamanında ödedikten sonra kendisinden başka ad altında hiçbir vergi talep edilmemesi ve diğer hususlarda zulüm ve baskıya uğramaması" için *Berath Avrupa Tüccarı* sınıfına alınarak bir kıta berat verilmişti²⁵.

²¹ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 8, 10, 12, 35, 38, 45, 51.

²² BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 48, 49, 53, 55, 58.

²³ Bağış, a.g.e., s. 92-93.

²⁴ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 129.

²⁵ BOA., *Hatt-ı Hümayun (HAT)*., 488 / 23974, (29 Z 1254 / 15 Mart 1839); Mersin'in önde gelen tüccarlarından Yakob Barbuti'nin elde ettiği ticarî başarılar devlet tarafından dikkate alınmış ve kendisi "tebaa-i Devlet-i Âliyye'den ve beratlı tüccar" olarak nitelenerek 2 Haziran 1857'de beşinci rütbeden nişan verilmiştir. Şerife Yorulmaz, "Yabancı Tüccar ve Gayri Müslim Tebaanın Mersin Ekonomisindeki Rolü (1830-1918)", *Sırt Dağ, Yüzu Deniz: Mersin*, (Hazırlayan: Filiz Özdem), YKY, İstanbul 2004, s. 326.

Avrupa Tüccarı beratı verilirken çok dikkat edilmesi, isteyen herkese hemen tüccarlık beratı verilmemesi ve en az altı ay süreyle takip edilerek ticaretle uğraşıp uğraşmadıklarının tespit edilmesi 1805 tarihli düzenlemede ifade edilmişti²⁶. Dolayısı ile berat almak isteyen tüccar hakkında en az altı ay süre ile soruşturma yapılması nizamları gereği idi. 28 Nisan 1835 tarihli bir belgede Edirne'de mukim Rum, Ermeni ve Yahudi milletlerinden bazı şahısların “*biz Avrupa tüccarıyız, cümle vergilerden muafız*” diyerek vergilerini ödemek istemedikleri şikâyet konusu olmuştu. Gönderilen fermanda, Avrupa Tüccarı beratı almak isteyenlerin, Avrupa ile alışverişlerinin olup olmadığının tespit edilmesi, böyle davranmakla amaçlarının ne olduğunun iyice incelenmesi ve berat almak isteyenlere ondan sonra tüccar beratı verilmesi hususu tekrar hatırlatılmıştır²⁷.

Avrupa Tüccarı beratları gerekli görülen durumlarda yoklama usulü²⁸ gereğince veya tahta yeni bir Padişah cülus ettiğinde yenilenmekteydi²⁹. İstanbul'da Mahmud Paşa Hanı'nda mütemekkin Avrupa Tüccarı Panapot'un tüccarlık beratının 10-19 Eylül 1839 tarihinde³⁰ yenilendiği belirtilmiştir ki bu Sultan Abdülmecid'in 1 Temmuz 1839'da tahta cülusu sonrası gerçekleşmiştir. Bir başka hükümde ise tüccar ve vekillerinin beratlarının *cülus-ı hümayun*³¹ nedeniyle yenilendiği belirtilmiş olup bu yenileme ise Sultan Abdülaziz'in 1861 tarihinde tahta cülusu sonrası gerçekleşmiştir. Ayrıca İstanbul'da Küçük Yeni Han'da mütemekkin Avrupa Tüccarı Kırkor veled-i Mihaki'nin beratının Nisan 1842 tarihinde³² ve Tokat'ta Voyvoda Hanı'nda mütemekkin Avrupa Tüccarı Penbeci Ohanoğlu Bogos'un beratının ise 13-23 Ocak 1841 tarihinde³³ yenilendiği belirtilmektedir.

Avrupa Tüccarı atanan kişilerin eline bunu gösterir bir adet berat verilir. Zaman zaman tüccarlık beratının zayi edilmesi veya tüccarın işlerini yürütmek üzere tayin ettiği hizmetkârlarının ellerindeki beratları kaybetmeleri nedeniyle tekrar berat almak istediklerinde gerçekten tüccar veya hizmetkâr olup olmadıkları hususu detaylı bir incelemeye tabi tutulurdu. Beratını kaybetmiş olan bir tüccar ilk önce kendi kaza-

²⁶ Bağış, *a.g.e.*, s. 68-69.

²⁷ BOA., HAT. 1336 / 52114, (29 Z 1250 / 28 Nisan 1835).

²⁸ Aynı dönemde ticari faaliyetlerini sürdüren Hayriye Tüccarı'nın beratlarının yoklama usulüncce yenilendiği ve atık beratlarının iptal edildiği belirtilmektedir. *Karakoç Sarkis*, no: 4788, (Evasıt-ı R 1257 / 1-10 Haziran 1841); Erdoğan Keleş, “Hayriye Tüccarı Elhac Mehmet Ağa'nın Terekesi”, *Türk Tarih Kurumu Belgeler Dergisi*, Cilt: XXXII, sayı: 36, (Ankara 2011), s. 72.

²⁹ Osmanlı Devleti'nde her çeşit beratın her Padişah değiştiğinde değiştirilmesi ve tahta çıkan Padişahın tuğrası ile verilmesi eskiden beri uygulanan bir esas olup, buna tecdid-i berat denir ve belirli bir ücret almırdı. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Berat”, *IA, Cilt: II*, s. 524.

³⁰ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 62, (Evahir-i Ra 57 / 13-22 Mayıs 1841).

³¹ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 129, (Evail-i Şaban 280 / 11-20 Ocak 1864).

³² BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 65, (Evail-i Ra 58 / 12-21 Nisan 1842).

³³ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 77, (Evail-i Ca 260 / 19-28 Mayıs 1844).

sı veya şehrinde bulunan kadı veya naibten buna dair bir emr-i şerif alıp bunu tüccar vekilleri aracılığı ile İstanbul'da Tüccar Nazırı'na takdim ederdi. Beratın yenilenmesi hususundaki emr-i şerifin İstanbul'a ulaşmasından sonra Divan-ı Hümayun'da bulunan ve tüccara ait bilgilerin tutulduğu nişan defteri incelenir ve eğer tüccarlık beratının gerçek olduğu anlaşılır ise zayi edilmiş beratın yerine yenisi verilirdi. Bu durumda yenilenen berata o kişinin ne zaman Avrupa Tüccarı tayin edildiği açıkça yazılırdı. Mesela, Midilli mütemekkinlerinden Acı Lofaki veled-i Acı Yuvan Cambor adlı Avrupa Tüccarı'nın hizmetkârı Yorgi veled-i Yuvan Cambor'un beratını kaybetmesi sonucu Divan-ı Hümayun kayıtlarında yapılan incelemede Acı Lofaki'nin 22-31 Ekim 1818 tarihinde Avrupa Tüccarı tayin edildiği bilgisine ulaşılmıştır³⁴. Aynı şekilde Kayseri'de bulunan Avrupa Tüccarı Agob veled-i Toros'un 19-28 Haziran 1834 tarihinde³⁵, Galata'da mütemekkin Dalkoc oğlu Sava veled-i Atnaş'ın 27 Ağustos-4 Eylül 1834 tarihinde³⁶, Halep'te mütemekkin Makri veled-i Abrala'nın 1-10 Aralık 1816 tarihinde³⁷ ve İstanbul'da Mahmud Paşa Hanı'nda mütemekkin Panapot veled-i Estemdebri'nin ise 10-19 Eylül 1839 tarihinde³⁸ Avrupa Tüccarı beratı aldıkları tespit edilmiştir.

Avrupa tüccarlığının ihdası sırasında hazırlanan 18 Temmuz 1802 tarihli ilk nizamnâmede tüccarlık beratı harcı olarak hazineye ne kadar ödeme yapılacağı belirtilmemiştir³⁹. Fakat, 1 Ağustos 1802 tarihinde Avrupa Tüccarı Nazırı Abdurrahim Muhib tarafından verilen bir taktirde bu hususa açıklık getirilmişti. Buna göre, Avrupa Tüccarı olanlar müste'min tüccar gibi 9-16 Mayıs 1798'de yayınlanmış bir emr-i şerif gereğince her yıl İstanbul Gümrük Emini tarafından ellerine verilen tezkere kağıdı için gümrük sandığına 400 kuruş, katip ve nazır için de 170 kuruş olmak üzere toplam da 570 kuruş ödemek zorundaydılar. Fakat, Mart 1802 tarihinden itibaren yapılan bir düzenleme ile tezkere alacak herkesin her yıl Mart ayında Gümrük Emini'ne 900 kuruş ödemelerine karar verilmişti. Avrupa tüccarlığının ihdası ile birlikte bu nizam değiştirilmiş ve bundan sonra berat alacak kimselerin her yıl değil yalnızca bir defa tüccarlığa girişleri sırasında Hazine-i Amire'ye 900 kuruş ödemelerine karar verilmişti. Dolayısı ile Divan-ı Hümayun'dan verilen yeni nizam gereğince Ağustos 1802'den itibaren Avrupa Tüccarı beratı alacak kimseler tüccarlığa giriş bedeli olarak hazineye bu bedeli ödedikten sonra tezkere harcı veya başka hiçbir nam ve ad altında para ödemeyeceklerdi⁴⁰. Yukarıda belirttiğimiz 16 Ağustos 1805 tarihli Hatt-ı Hümayun'da bu hususta bazı düzenlemeler yapılmıştı.

³⁴ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 8, (Evasit-ı L 250 / 10-19 Şubat 1835).

³⁵ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 12, (Evail-i Z 250 / 1-9 Nisan 1835).

³⁶ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 34, (Evasit-ı Z 252 / 19-28 Mart 1837).

³⁷ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 50-51, (Evail-i Za 54 / 16-25 Ocak 1839).

³⁸ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 62, (Evahir-i Ra 57 / 13-22 Mayıs 1841).

³⁹ BOA., KK.d. no: 7538, s. 8-9.

⁴⁰ BOA., KK.d. no: 7538, s. 25

Bu düzenleme ile tüccarlık beratı alabilmek için hazineye 1500 kuruş ödeme yapılması şartı getirilmişti⁴¹. Daha sonra yapılan bir düzenleme ile Avrupa Tüccarı beratı harcının 2000 kuruşa çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Edirne’de oturan Avrupa Tüccarı Siyonko veled-i Uzun Nikola’nın ticaret beratının yenilenmesine dair yapılan izin başvurusuna ait 1 Ekim 1848 tarihli yazıda “...*tâcir-i merkûm mu’tâd olan 2000 kuruş mîrîyeyi ticarethâneye tamamen edâ ve teslim eylemiş...*” olduğu ifade edilmişti⁴². Bu ifadeden hareketle Avrupa Tüccarı’nın ödediği harç miktarının 900 kuruştan 1500 kuruşa ve daha sonra da 2000 kuruşa çıkarıldığı sonucuna varabiliriz.

Avrupa Tüccarı’nın ticaretleri sırasında müste’min tüccar ve Osmanlı tebaası tüccar ile 4000 akçeyi aşan davaları olur ise bu davaların taşrada görülmeyip İstanbul’da Çarşamba günleri Reissülküttap odasında veya Sadrazam huzurunda arz odasında görülmesi nizamları gereğince zorunluydu⁴³. Hatta Avrupa tüccarlığı müessesesinin ihdası sırasında esas alınmış olan bu nizamın sonraki süreçte aynen konduğunu ve tüccarın ticarî davası zuhur ettiğinde bu hususun sürekli vurgulandığı görülmektedir⁴⁴.

Avrupa Tüccarı olan kimselerin davalarının mahallinde görülmesi birinci esastı. Ama mahallinde görülen davaların sonucuna yapılan itirazlar nedeniyle davaların tekrar görülmesi gerektiğinde veya 4000 akçeyi aşan davalar zuhur ettiğinde bunların İstanbul’da görülmesi yukarıda belirtilen esasın bir gereği idi. Mesela Ayazmend voyvodasına ve naibine hitaben yazılan bir hükümde, Beratlı Avrupa Tüccarı Acı Nikola’nın ambar ve samanlığının yakılması ve zahire ile samanın çalınması hususundaki davası ile ilgili İstanbul’a gönderdiği arzuhalinin sonucunda davanın mahallinde şer’le görülmesi, verilecek karara tarafların razı olmamaları halinde davalının mübaşir vasıtası ile İstanbul’a getirilmesine karar verilmişti⁴⁵. Bu durumda tüccarın

⁴¹ Bağış, *a.g.e.*, s. 68-69; B. Lewis, *a.g.m.*, s. 1171; Masters, *a.g.m.*, s. 581-582; Kütükoğlu, “Avrupa Tüccarı”, s. 159-160; Şenel, *a.g.e.*, s. 34; Evahir-i Şaban 1233 / 26 Haziran - 4 Temmuz 1818 tarihli berat yenileme belgesi ve berat harcı bedeli için bkz. BOA., *KK.d.*, no: 7538, s. 40/2.

⁴² BOA., *Sadaret Divân-ı Hümayun Kalemî Belgeleri (A.DVN.)*, 40 / 44.

⁴³ BOA., *KK.d.* no: 7538, s. 8-9; Bağış, *a.g.e.*, s. 65.

⁴⁴ Bu durum belgelerde “...4000 akçeden ziyâdeye resîde olan davaları kenar mahkemelerde görülmeyip arz odasında Sadrazam huzurunda rüyet olunması ... *bâ-hâtt-ı hümayûn verilen meşrûr-ı nizamlarında münderic olmağla bu surette inha olunduğu üzre ise şer’le rüyet ve ba’de’s-sübût ihkâk-ı hâk olunmak ve mahallinde ihkâk-ı hâk mümkün olmadıği halde müdde-i aleyh Dersaadetime ihzâr kılınmak...*” şeklinde ifade edilmiştir BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s.9, 11, 12, 13, 15, 16, 19, 20, 52, 55, 56 vb.

⁴⁵ Bu durum gönderilen fermanlarda “... *Avrupa tüccarının mezâlîm ve taâddiyattan vikâyeleri ve 4000 akçeden ziyâdeye resîde olan davaları kenar mahallelerde görülmeyip arz odasında Sadrazam huzurunda rüyet olunması ve mübaşir tayini lazım geldükde, nazırları olan Divân-ı Hümayûnum beğlikçisi tarafından tayin olunması tüccâr-ı mersûme hakkında bâ-hâtt-ı hümayûn-ı şâhâne verilen nizamda münderic olmağla... vacibü’t-terafü’ Dersaadetime ihzâr kılınmak fermanın olmağın imdi senki voyvoda ve naib-i numaileyhsin, marifetinüz ve nazırları olan Divân-ı Hümayûnum beğlikçisi vekili iftihâr İbrahim Sarım dame mecrîhu tarafından mübaşir tayin olunan kudvetü’s-Seyyid Abdi zîr-i kudret ma’rifetyle merkamları mahallinde şer’a ihzâr ve ... mahallinde ihkâk-ı hâk mümkün olamazsa vacibü’t-terafü’ müdde-i aleyhin Dersaadetime ihzârları hususuna ...*” şeklinde ifade edilmiştir. BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 16-17.

itibarının korunması için mübaşir tayini ile mahkemeye getirilmesi gerekiyordu. Özellikle tüccarın toplum içinde tahkir olacak şekilde zabitan tarafından tutulup zorla mahkemeye getirilmemeleri, mutlaka nazırları bulunan beğlikçi tarafından mübaşir tayin edilerek getirilmeleri, başka kimse tarafından mübaşir gönderilmemesi ve hükkam veya voyvoda gibi kimseler tarafından hiçbir şekilde haksız yere cezalandırılmamaları nizamları gereğince sürekli ifade ediliyordu. Avrupa Tüccarı Niğdeli Yevan veled-i Acı Yevan'ın tüccar nizamına aykırı olarak kendisine müdahale edildiği şeklinde yaptığı şikâyet üzerine verilen hükümde tüccarın tabi bulunduğu hak ve imtiyazlar bir kez daha hatırlatılarak herkesin tüccar nizamına uyması gerektiğine vurgu yapılmıştır⁴⁶. Aynı şekilde Avrupa Tüccarı'nın işlerinin Ticaret Nezareti uhdesine verilmesinden sonraki süreçte de bu uygulama aynen devam etmiştir. Midilli adasında mütemmekin Beratlı Avrupa Tüccarı'nın, nizamlarına aykırı şekilde kendilerine müdahale edildiği ve itibarlarının düşürüldüğü şeklindeki şikâyetleri üzerine verilen fermanda, tüccarın mahkemeye veya Babialî'ye götürülmeleri gerektiğinde zabitan tarafından zorla götürülmemeleri, bunlar çoğunlukla Avrupa ile (Frangistan) ticaret yaptıklarından dolayı müste'min, Müslüman veya milel-i saire tüccarından her kimle davaları zuhur ederse Ticaret Nezareti tarafından mübaşir tayin edilmesi, başka hiç kimse tarafından mübaşir tayin edilmemesi ve hapisleri gerektiğinde de yine Ticaret Nezareti tarafından hapsedilmeleri gerektiğine bir kez daha vurgu yapılmıştır⁴⁷.

Defterde yaptığımız incelemede pek çok hükümde mübaşir tayini yapıldığını ancak bazılarında isim belirtilmediğini tespit ettik⁴⁸. Tüccarın mahkeme huzuruna getirilmeleri hususunda mübaşir olarak isimleri belirtilenler arasında Seyyid Abdi⁴⁹, Seyyid Mustafa⁵⁰, İbrahim⁵¹, Elhac Mehmed⁵², Derviş⁵³ ve Osman Çavuş⁵⁴ yer almaktadır.

Filibeli Avrupa Tüccarı Yakob, Ahi Çelebi Kazası abacı esnafının 1846-1848 seneleri zarfında nizamiye hazinesine şayak⁵⁵ adı verilen bir çeşit kumaş teslim ede-

⁴⁶ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 15, (Evasıt-ı Ra 251 / 7-15 Temmuz 1835).

⁴⁷ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 84, (Evahir-i Muharrem 261 / Şubat başı 1845); Aynı husustaki tembihata dair bkz. BOA., İrade, Meclis-i Vâlî (İ. MVL), 240 / 8571, (17 N 1268 / 5 Temmuz 1852).

⁴⁸ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34, 39, 42, 44-45, 52, 53, 56, 66, 69, 100,

⁴⁹ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 16-17.

⁵⁰ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 23-24.

⁵¹ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 32-33, 36, 37.

⁵² BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 55.

⁵³ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 99.

⁵⁴ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 100-101.

⁵⁵ Şayak: Çuhadan daha seyrekçe ve iplikleri verev olarak dokunan dimi nevinden bir çeşit yün kumaş, çuhadan daha kaba, ucuz ve daha sıcak tuttuğu için tercih edilen bir çeşit kumaş. Bkz. Mehmet Ali Ünal, *Paradigma Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul 2011, s. 637.

ceklerine dair kefil olmuştur. Fakat abacı esnafının şayakı teslim etmemesi nedeniyle şayak bedeli ve faizinden dolayı yaklaşık 405.000 kuruş alacaklı olduğunu ileri sürerek Filibe Meclisi'ne şikâyetinde bulunmuştur. Yapılan incelemelerde alacağı sabit görüldüğünden dolayı Yaver Ağa ile Mehmed Kavas'ı *mübaşir* tayin ederek parayı tahsile göndermiştir. Mehmed Kavas 14 ay, Yaver Ağa ise 8 ay Ahi Çelebi Kazası'nda kalmıştır. Bu süre zarfında parayı tahsil edemedikleri gibi Avrupa Tüccarı Yakob, her iki mübaşirin yaklaşık 32.000 kuruş masrafının olduğunu ve bu bedelin de abacı esnafından tahsilini istemiştir. Abacı esnafının davasının İstanbul'da *Ticaret Meclisi'ne* taşınmış olmasından dolayı esnaf vekilleri ile Avrupa Tüccarı vekilleri huzurunda yapılan muhakemede her iki mübaşire her ay için biner kuruş masraf bedeli verilmesine, bunun ise toplamda 22.000 kuruşa tekabül ettiğine ve 4000 kuruşun zaten esnaftan tahsil edilmiş olması dolayısıyla kalan 18.000 kuruşun *hizmet-i mübaşiriye* olarak ödenmesinin gerektiğine karar verilmiştir. Ticaret Nezareti'nden 22 Nisan 1856 tarihiyle gönderilen mahkeme kararı üzerine 18.000 kuruşun tahsili için Filibe Kaymakamı'na 11 Mayıs 1856 tarihli ferman gönderilmiştir⁵⁶.

Bir diğer husus ise mahallinde yapılan mahkeme sonucuna itiraz eden tüccarın davasının İstanbul'da görülmesini istemesi halinde masrafların nasıl karşılanacağı idi. Bu durumda mahkemenin İstanbul'da Sadrazam huzurunda arz odasında veya Şeyhülislam huzurunda görülmesini isteyen kişi tüm masrafları karşılamakla mükellefti. Eğer mübaşir tayini ile davaların İstanbul'da görülmesi arzu edilirse mübaşirin tüm masraflarının davacı tarafından karşılanması gerektiği ifade ediliyordu⁵⁷. Bundaki amaç davacıların aleyhlerine çıkan her mahkeme kararını taşradan İstanbul'a taşımalarının önünü almak ve davayı kazanmış Avrupa Tüccarı'nın gereksiz yere zaman ve para kaybetmesinin önlenmesiydi.

2. Avrupa Tüccar Nazırı ve Nazır Vekilliği

Avrupa tüccarlığının Temmuz 1802'de ihdası sırasında verilen nizamları gereğince tüccarlar iki yılda bir yenilemek üzere bir kişiyi Başbezirgân bir kişiyi de Tüccar Nazırı olarak seçecekler, bu iki kişi tüccarın hangi handa oturduğunu ve hangi devletle ticaret yaptığını tespit edip Avrupa ile ticaret yapanların isimlerini bir deftere kaydedecekti. Tüccar Nazırı'nın bu göreve kayd-ı hayat şartı ile değil iki yıl için tayin edildiği özellikle belirtilmiştir. Avrupa tüccarlığının ihdası sonrası nazır tayin olunan ilk kişi Divan-ı Hümayun Beylikçisi Seyyid Abdurrahim Muhib Efendi'dir. Bu göreve tayin tarihi ise 2 Temmuz 1802'dir. Nazır tayin olunacak kişinin devletle-

⁵⁶ BOA. Hariciye Nezareti, Mektubî Kalemî Belgeleri (HR. MKT.), 145 /82.

⁵⁷ "... müddet-i merkûm câmbinden mübaşir tayini matlub olduğu halde muâhharan irâde-i seniyye-i mülûkânemle müessis olan nîzâm mücibince tayin olunacak mübaşirin hizmet-i mübaşiriye ve masarf-ı sahihesi kendü tarafından te'diye ettirilmeyüb müddet-i aleyh câmbinden hizmet-i mübaşiriye ve masarf-ı mutâlibe ve ahzı ve zinhâr bu vesile ile kimesneye gadr ve taâddî misillü vaz' ve halet vukua' getirilmemesi...". BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 86, hüküm no: 192, 193; s. 102, hüküm no: 227; s. 114, hüküm no: 264.

rarası ticaret antlaşmalarına ve kanunlara vakıf, ticarî işlerden anlayan birisinin olması gerektiği özellikle belirtilmiş ve Seyyid Abdurrahim Muhib Efendi'nin daha önce takdim ettiği layihalarında ahidnamelere vakıf ve dikkatli bir mizaca sahip olduğu görülmüş olduğundan dolayı tüccar nazırı tayin edildiğine vurgu yapılmıştır⁵⁸.

Dolayısı ile Avrupa tüccarlığının ihdası ile birlikte Beylikçi'nin tüccar nazırı olması usulü benimsenmiş ve 1805 düzenlemesi sırasında ise Divan-ı Hümayun Beylikçisi'nin tüccarın nazırı olması hususu özellikle belirtilmiştir. Tüccar ile ilgili bütün şikâyet vesair hususların, beylikçinin haberi olmadan yapılmamasına karar verilmişti. Bu tarihten sonra Avrupa Tüccarı'nın nazırı olan Divan-ı Hümayun Beylikçisi, tüccarla ilgili tüm ticarî ve hukukî işlerin yürütülmesinden sorumlu idi⁵⁹. Bizim incelemeye tabi tuttuğumuz Avrupa Tüccarı ile ilgili defterde tüccarın işlerinin yürütülmesi hususunda tüccar nazırı olarak "... tüccâr-ı mersûmenin nazırı olan hala Divân-ı Hümayûnum Beğlikçisi vekili..." şeklinde Şubat 1835 ile Mayıs 1837 tarihli bazı hükümlerde İbrahim Sarım⁶⁰, "... tüccar-ı mersumenin nazırı olan hala Beylikçi Divan-ı Hümayunum ..." şeklinde ise Mart-Nisan 1835 tarihli bazı hükümlerde Mehmed Nuri⁶¹, Mayıs 1837 ile Haziran 1838 tarihleri arasında Mehmed Nafi⁶² ve Haziran 1838 ile Haziran 1839 tarihleri arasında ise Elhac İbrahim Edhem Beg'in⁶³ adları geçmektedir. Bu bilgilere göre, Avrupa tüccarlığı müessesesinin ihdasından itibaren tüccar nazırı olarak tayin edilen Beylikçi'nin bu görevi Ticaret Nezareti kuruluncaya kadar devam etmiştir.

II. Mahmud dönemindeki idarî teşkilatlanma sırasında Ticaret Nezareti (24 Mart 1839) kurulunca, Avrupa Tüccarı'nın ticarî işleri ve diğer muameleleri Ticaret Nezareti uhdesine nakledildi. Bu tarihe kadar Beylikçi tarafından yürütülen Avrupa Tüccarı muamelelerinin Ticaret Nezareti uhdesine devriyle nizam gereğince kendilerine verilen berat ve emirlerin de bu kurum aracılığı ile yürütülmesi kararlaştırıldı⁶⁴. Avrupa Tüccarı ile ilgili muamelelerin Ticaret Nezareti uhdesine aktarılmasından sonra ise incelediğimiz defterde Ticaret Nazırı olarak Mehmed Said Paşa⁶⁵,

⁵⁸ Bkz. BOA., KK.d., no: 7538, s. 7; Başbezirgân ve Nazır'ın görevi ve seçimleri ile ilgili ilk nizamname maddesi bu defterin 8. sayfasındadır. Ayrıca, Divan-ı Hümayun Beylikçisi Seyyid Abdurrahim Muhib'in Avrupa Tüccar Nazırı olarak zikredilmesine dair bkz., BOA., KK.d., no: 7538, s. 14, 17, 18, 24, 25.

⁵⁹ Bağış, a.g.e., s. 66-68.

⁶⁰ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 8-33, hüküm: 1-68 arasındaki muhtelif hükümler.

⁶¹ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 10, hüküm: 5, s. 12, hüküm: 10.

⁶² BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 34-45, hüküm: 71-101 arasındaki muhtelif hükümler.

⁶³ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 45-60, hüküm: 102-142 arasındaki muhtelif hükümler.

⁶⁴ Akyıldız, a.g.e., s. 129-130; Ticaret Nezareti'nin kuruluşu ve işleyişi hakkında bkz. Aziz Tekdemir, "Ticaret Nezareti'nin Kuruluşu ve İdarî Birimleri", *Osmanlı'dan Cumhuriyete Esnaf ve Ticaret*, (Derleyen: Fatmagül Demirel), İstanbul 2012, s. 43-78.

⁶⁵ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 56, 62.

Ahmed Fethi Paşa⁶⁶, İbrahim Sarım⁶⁷, Rıza Paşa⁶⁸, İsmail Paşa⁶⁹, Kamil Paşa⁷⁰, Mustafa Mazlum Beğ⁷¹, Elhac Safveti Paşa⁷² ve Ali Galip Paşa⁷³ ile ticaret nazırı müsteşarı olarak Atuf Beğ'in⁷⁴ ismi zikredilmektedir.

İlk zamanlarda tüccar nazırı olarak sadece İstanbul'da Divan-ı Hümayun Beylikçisi olan kişi görevlendirilmişken, 1815'ten itibaren İzmir, Halep ve Kıbrıs gibi şehirlerde tüccar sayısının artmaya başlaması üzerine bu yerlerdeki kadılar tüccar nazırı vekili olarak görevlendirilmişlerdir⁷⁵. Eylül 1835 tarihli bir hükümde ifade edildiğine göre, İzmir'de mütemekkin Beratlı Avrupa Tüccarı'nın işlerinin yürütülmesini sağlamak ve nezaret etmek üzere eskiden beri nazır vekili olarak hükkam (kadı) veya zabitanadan birisi tayin edilmekteydi. Ancak, İstanbul'da bulunan Avrupa Tüccarı vekilleri Divan-ı Hümayun Beğlikçisi vekili İbrahim Sarım'a müracaat ederek İzmir voyvodası ve İhtisab Nazırı olan Hüseyin Beğ'in İzmir'de tüccar nazırı vekili tayin edilmesini istemişlerdi. Yapılan incelemeden sonra Hüseyin Beğ'in İzmir'deki Avrupa Tüccarı'nın nazır vekili olmasına dair ferman verilmişti⁷⁶. Hüseyin Beğ'in İzmir'deki tüccarın nazır vekili olarak yaklaşık bir buçuk yıl görev yaptıktan sonra Voyvodalık görevinden ayrılması üzerine Avrupa Tüccarı Nazır vekilliği görevi boş kalmıştı. Bunun üzerine İzmir şehrinde bu göreve yeni birisinin tayini zorunlu hale gelmişti. Yapılan değerlendirme sonucunda, daha önceden Hayriye Tüccarı nazır vekilliğinin Kapanizâde Elhac İbrahim'e ve Avrupa Tüccarı nazır vekilliğinin ise Hüseyin Beğ üzerine ihale edildiği, fakat Hüseyin Beğ'in Voyvodalıktan ayrılması ile bu vazifenin boş kaldığı, her iki tüccar sınıfının işlerinin tek bir elden yürütülmesinin işleri kolaylaştıracağı düşünülerek İzmir Voyvodası tayin edilen Dede Mustafa Ağa'nın İzmir tüccar nazır vekili olmasına karar verilmişti. Dede Mustafa Ağa'ya hitaben yazılan fermanda ise İzmir şehrinde bulunan Hayriye ve Avrupa Tüccarı'nın ticaret ile ilgili işlerinin nizama ve kanunlara uygun şekilde yerine getirmesi, herhangi bir olumsuz durumda ise asıl nazır ile haberleşerek gelecek emirlere göre işlem yapması istenmiştir⁷⁷. Dede Mustafa Ağa, İzmir tüccar nazırı vekili olarak

⁶⁶ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 56, 58.

⁶⁷ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 63, 64.

⁶⁸ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 93.

⁶⁹ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 104.

⁷⁰ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 110.

⁷¹ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 112.

⁷² BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 119, 128.

⁷³ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 123.

⁷⁴ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 61.

⁷⁵ Bağış, a.g.e., s. 92.

⁷⁶ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 18, (Evahir-i Ca 51 / 14-23 Eylül 1835).

⁷⁷ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 46, (Evahir-i M 253 / 27 Nisan-6 Mayıs 1837); BOA., *Cevdet, İktisat (C.IKTS)*, 24 / 1195, (25 M 53 / 1 Mayıs 1837). Bkz. Keleş, "Hayriye Tüccarı...", s. 74-75.

yaklaşık bir buçuk yıl görev yaptıktan sonra Karantina Meclisi'ne nazır tayin edilmesi üzerine Voyvodalık ve nazır vekilliği görevini bırakmıştır. Bunun üzerine yeniden İzmir Voyvodası ve ihtisab nazırın tayin edilen Hüseyin Beğ, bir kez daha İzmir şehrinde bulunan Hayriye ve Avrupa Tüccarı'nın nazır vekili tayin edilmiştir⁷⁸.

3. Avrupa Tüccarı Şehbenderliği

Şehbender, ticaret işlerine bakmak ve tüccar arasındaki ihtilafları çözmekle görevlendirilen kişinin unvanı idi⁷⁹. Şehbender unvanı alan kişi, tüccara nezaret etmek ve bunlar arasındaki ticarî ilişkileri çözmekle mükellef tutulmuştu. Avrupa Tüccarı şehbenderinin görev süresi bir yıl iken Hayriye Tüccarı şehbenderinin görev süresi ile ilgili bir kısıtlama yoktu. Bu kişilerin olumsuz bir davranışları görülürse görevlerine son veriliyordu. Aynı şekilde Avrupa Tüccarı kendi aralarından iki kişiyi muhtar seçiyordu. Şehbenderlerle beraber muhtarlar, tüccarın idarî, hukuki ve ticarî meseleleri ile ilgilenmeye yetkili ve görevliydi⁸⁰. Hayriye Tüccarı İstanbul'da bir şehbender ve iki muhtar tarafından temsil ediliyordu⁸¹. Ancak daha sonra diğer yerlerdeki Hayriye Tüccarı'nın meselelerinin çözümüne bu üç kişinin yeterli olmadığını anlaşılmasıyla, tüccarın bulunduğu her yerde ayrı Şehbender ve muhtarların seçilip tayin edilmesi usulü benimsenmiştir. Böylece tüccar, kendi arasından sevilen ve güvenilir üç kişiden birisini Şehbender, diğer ikisini ise muhtar-ı evvel ve muhtar-ı sani olarak seçiyordu. Yönetim Hayriye Tüccarı ile ilgili hususlarda bu üç kişiyi muhattap alıyordu⁸². Buna karşılık Avrupa Tüccarı'nın da İstanbul'da oturan bir adet Şehbenderi ve iki adet muhtarı vardı.

Şehbender ve muhtarlar tüccarın her türlü hukukî sorunları ile ilgilenmek zorunda olup, yönetim ile tüccar arasındaki irtibatı sağlıyorlardı. Özellikle 1840'da Ticaret Mahkemesi'nin kurulmasından sonra tüccar davalarının görülmesi esnasında tüccar vekilleri ile birlikte, Şehbender ve muhtarların mecliste hazır bulunması bir zorunluluk haline geldi. Ticaret Nezareti bünyesinde Ticaret Mahkemesi'nin kurulması ile ilgili irade de, *Mahkeme-i Ticaret namı ile müstakil bir meclis teşkil edildiği*, tüccarın ticarî işleri nedeniyle birbirleri ile olan davalarının bu mecliste *Şehbender, muhtar, tüccar vekilleri ve tüccarlar arasından seçilmiş muteber kişilerin* huzurunda görüleceği ifade edilmiştir⁸³. Aynı şekilde Hayriye Tüccarı'nın müste'min, Müslüman veya Avrupa Tüccarı ile olan ticarî davalarının Ticaret Mahkemesi'nde görülmesi esnasında da

⁷⁸ BOA., *ADVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 47, (Evail-i R 254 / 20-29 Eylül 1838). Dede Mustafa Ağa'nın Beratlı Hayriye ve Avrupa Tüccarı nazır vekili olduğuna dair derkenar kaydı için bkz. BOA., *ADVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 34.

⁷⁹ Ünal, *a.g.s.*, s. 639.

⁸⁰ Şenel, *a.g.e.*, s. 39-40; *Karakoç Sarkis*, no: 4235, 4788.

⁸¹ Bağış, *a.g.e.*, s. 99.

⁸² Şenel, *a.g.e.*, s. 39-40.

⁸³ *Karakoç Sarkis*, no: 4235.

Şehbender, muhtarlar ve tüccar vekillerinin hazır bulunması bir zorunluluk idi. Ayrıca tüccar veya hizmetkârı ticaret amacıyla bir yerden başka bir yere gitmek isterse Şehbender ve muhtarın mührünü taşıyan bir arzuhal sunduğu takdirde kendisine yol emri verilmekteydi⁸⁴. Dolayısı ile şehbenderler, tüccar ile hükümet arasında aracı ve hükümet nezdinde tüccarın temsilcisi konumunda idi.

İstanbul'daki Avrupa Tüccarı vekilleri olan Jozef Haccar ile Fenerli Aleksandr'ın bir yıllık görev sürelerinin sona ermesi ile yerlerine yeni vekillerin tayin edilmesi gerekiyordu. Bu sırada Jozef Haccar'ın, Meclis-i Umur-ı Nafia azalığına tayin edilmiş olması nedeniyle tüccar vekilliği görevinden ayrılması gerekmişti. Yine bu sırada Hayriye Tüccarı'nda olduğu gibi Avrupa Tüccarı için de bir Şehbender tayini gerekli görülmüş olduğundan tüccarla ilişkilerinin iyi olması ve hakkında herhangi bir şikâyet olmaması nedeniyle Jozef Haccar, Ağustos 1841'de *Avrupa Tüccarı Şehbenderi* tayin edilmiştir⁸⁵. Avrupa Tüccarı Şehbenderi, muhtar ve vekilleri haklarında şikâyet vesair gibi hususlar olmadığı sürece genellikle görevlerine devam ediyorlardı. Zaten, Jozef Haccar'ın Şehbenderlik görevini layıkıyla yapmış olması onun uzun süre vazifesini devam ettirmesine imkan sağlamıştır. Edirne'de oturan Berath Avrupa Tüccarı Siyonko veled-i Uzun Nikola'nın, ticaret beratının yenilenmesi ve hizmetkârlarından birisinin işlerini takip etmek üzere İstanbul Galata'da ikâmet etmesine dair izin başvurusu *Avrupa Tüccarı Şehbenderi Jozef Haccar* tarafından Ticaret Nezareti'ne sunulmuştur. Yapılan incelemeden sonra 9 Ekim 1848 tarihinde gerekli berat ve izin verilmiştir⁸⁶. Bu iki belgeden anlaşıldığına göre Jozef Haccar, 7 yılı aşkın bir süre ile Avrupa Tüccarı Şehbenderliği vazifesini yürütmüştür.

Avrupa Tüccarı ile ilgili defterde yer alan hükümlerden bir kaçında *Şehbenderler* ile ilgili hususlara yer verilmiştir. Mesela, Bursa'da mütemekkin Avrupa Tüccarı İstanbul'da bulunan *şehbenderleri* aracılığı ile Ticaret Nezareti'ne müracaat ederek kendilerinden fazla vergi istendiğinden ve baskı yapıldığından şikâyet ederek bunun önlenmesini istemişlerdi⁸⁷. Edremitli Avrupa Tüccarı ise İstanbul'da bulunan *şehbenderleri* aracılığı ile Ticaret Nezareti'ne müracaat ederek ticaretle ilgili işlerini yürütmek üzere kendi aralarından iki kişiyi vekil seçmek istediklerini bildirmişlerdi⁸⁸. Aynı şekilde Midilli adasında sakin Avrupa Tüccarı da İstanbul'da mukim *Şehbenderleri* ve vekilleri aracılığı ile müracaat ederek görev süreleri sona eren vekillerinden birisinin görevinde devam etmesini istediklerini diğerinin yerine ise yeni bir vekil seçtiklerini Ticaret Nezareti'ne bildirmişlerdi⁸⁹. Tokat'ta Voyvoda Hanı'nda sakin

⁸⁴ *Karakoç Sarkis*, no: 4788.

⁸⁵ *BOA, A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 63, (Evail-i B 57 / 1-28 Ağustos 1841); Bkz. Keleş, "Hayriye Tüccarı..", s. 76-77.

⁸⁶ *BOA, A.DVN. 40 / 44*.

⁸⁷ *BOA, A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 69, (Evasıt-ı B 58 / 17-26 Eylül 1842).

⁸⁸ *BOA, A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 73, (Evasıt-ı C 259 / 9-18 Temmuz 1843).

⁸⁹ *BOA, A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 83, (Evahir-i M 61 / Şubat başı 1845).

Avrupa Tüccarı Penbeci Ohanoğlu Bogos ise, tüccar *Şehbenderi* ve tüccar vekilleri aracılığı ile Estefaroğlu Andon veled-i Minas'ı hizmetkâr tayin etmek istediğini ve buna dair berat verilmesi talebinde bulunmuştu⁹⁰. Bu örneklerde de görüldüğü gibi Avrupa tüccarlığı müessesinde hükümetle tüccar arasında aracı olan ve hükümet nezdinde tüccarın temsilcisi sıfatı ile yer alan *Şehbenderler* bu konularını uzun zaman muhafaza etmişlerdir.

4. Avrupa Tüccarı Vekilleri

III. Selim tarafından Temmuz 1802'de Avrupa tüccarlığının ihdası ile birlikte bu hak ve imtiyaza sahip olan tüccarın aralarından birkaç kişiyi kendilerine vekil/temsilci seçmelerine karar verilmişti. Fakat bu imtiyaz, 16 Ağustos 1805 düzenlemesi ile birlikte tüccarın aralarından birkaç kişiyi değil, sadece iki kişiyi ve iki yıl için değil bir yıl süreyle kendilerine vekil seçmeleri⁹¹ şeklinde değiştirilmişti. Avrupa tüccarlığının ihdası ile birlikte tüccarlık beratını alanlar kendi aralarından sözüne güvenilir, ırz ve namus sahibi kimseleri vekil seçerek İstanbul'da bulunan *Şehbenderleri* vasıtasıyla nazırları olan Beylikçi'ye bildirmek zorundaydılar. Beylikçi bu vekillerin isimlerini Divan-ı Hümayun'da bulunan nişan defterine kaydettikten sonra kendilerine buna dair emr-i şerif gönderirdi. Tüccar vekillerinin her yıl Şubat ayında değiştirilmesi nizamları gereği idi. Tüccar vekilleri, vekili oldukları tüccarın tüm işleri ile ilgilenmek zorundaydı. Vekiller, temsilcisi oldukları tüccarın muhasebelerini görmek, kanun ve nizamlara uygunluklarını denetlemek, ticarî hususlarda ortaya çıkan anlaşmazlıklarını çözmek ve ticarî imtiyazlarına aykırı davranış sergileyen tüccarın tedibi hususunda yetkiliydiler. Tüccarın tedibi hususunda tüccar nazırının onayını almaları şarttı. Devlet, ticarî faaliyetleri özen gösterilecek işler arasında saydığından dolayı vekil seçimlerini sadece tüccarın eline bırakmamış, tüccar nazırın olan Beylikçi'nin izin ve onayı ile muteber ve saygınlığı olan kişilerin tüccar vekili seçilmesini şart koşmuştur. Tüccar kendi arasından seçtiği vekillerin adını bir arzuhal ile Beylikçi'ye bildirirdi. Beylikçi de bu kişilerin tüccar vekili seçildiklerini Padişaha arz eder ve aldığı vekâlet beratını vekillere gönderirdi. Vekâlet beratını alan ve bir yıl süre ile bu göreve tayin olunan kimseler ise ticaret nizamına aykırı davranış sergilemedikleri sürece görevinlerini devam ettirirlerdi. Zaten beratlarında vekillerin işlerine kimsenin karışmaması gerektiği belirtilmekteydi⁹². Ticaret Nezareti kuruluncaya kadar tüccar

⁹⁰ BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 77, (Evail-i Ca 260 / 19-28 Mayıs 1844).

⁹¹ Bağış, a.g.e., s. 68.

⁹² Tüccar vekili seçimi ve vekillerin göreve tayinleri hususunda verilen beratların içeriklerinde genelde şu ifadeler yer verilmekteydi: "...kadısına hüküm ki, elhâletü hâzihe berren ve bahren Avrupa ticâretıyla me'lûf olan ve bundan böyle izhâr-ı hâhiş ve arzû iden Devlet-i 'Alîyyem reâyasının ticâretleri taht-ı rabt ve nizâma idhâl olunduğu surette ticâretlerine vüsûd gelüb hem taife-i mersûme ve hem de gümrükler irâdına mendîfi'-i kesîreyi mücib olacağı umûr-ı vâzihâdan olmak hâsebiyle reâyâ-yı Devlet-i 'Alîyyemden olub ticâret-i mezâkûreye mezâniyeti havî yedlerine berât-ı şerifem

vekilliği seçimi ve tayinleri tüccar nazırı olan Beylikçi tarafından yürütülürken, nezaretin kurulmasından sonra bu işlerin hepsi Ticaret Nazırı tarafından yürütülmüştür.

Defterde yaptığımız incelemede tüccar vekili seçimi ve tayini ile ilgili 104 adet hüküm tespit edilmiştir⁹³. 29 farklı şehir ve kazada yapılan tüccar vekili seçimi ve tayini ile ilgili hükümlerde yaptığımız inceleme sonucunda önceki ve sonraki tüccar vekillerinin kim olduğu sorusuna cevap bulmaya çalıştık. Dolayısı ile ekte verilen tabloda bu vekillerin hangi şehirde ve hangi handa oturdukları ile vekâlet süresinin bitmesi sonrası yeniden bu göreve tayin edilip edilmedikleri gösterilmiştir. Tüccar vekilleri aynı zamanda Avrupa Tüccarı olduklarından dolayı hem vekâlet görevini sürdürmekte hem de kendi ticarî faaliyetlerini devam ettirmekteydiler.

Vekâlet süresi tüccar nizamı gereğince her yıl Şubat ayında⁹⁴ sona ermekteydi. İncelediğimiz defterde yer alan hükümlerden Şubat 1839 tarihine⁹⁵ kadar olanlarda vekillerin her sene *Şubat ayında* değiştirileceği ifadesine yer verilmişken, bu tarihten sonraki hükümlerde vekillerin “*beher sene*” değiştirilecekleri ifade edilmiştir. Dolayısı ile bu tarihten sonraki vekâlet atamalarında vekillerin Şubat ayında değiştirilmesi nizamına uyulmadığı görülmektedir. Bazı beratların tarihlerinin Şubat ayından sonraya ait olması bunu göstermektedir⁹⁶.

Vekillerin görev süresinin sona ermemesine rağmen görevlerinden azledilmesi için bazı şartların oluşması gerekirdi. Bunların en başta geleni ise vekilin görevini layıkıyla icra edememesi ve ticaret nizamına aykırı davranışlar göstermesiydi. Bunun dışında başka bir memuriyete tayin, kendi isteği ile görevden çekilme ve ölüm gibi nedenlerle vekâlet görevinin boş kalması üzerine vekillerin değiştiği görülmektedir.

verilan tüccâr beyinde cümlelerin inzimâm-ı rey ve intihâbıyla iki nefer vekil nasb ve tayin olunub beyinlerinde vaki' umûr-ı muhâsebe ve kavâid ve hususât-ı sâire-i ticârette mersûmun nafi'ü'l-kelim olmak ve bakısı anların reylerine mütâbaat ile kavâid-i mer'îye-i ticârete muhalif harekâta müteâsir olanların iktizâ iden te'diblerinin nazırlarının inzimâm-ı reyyle esnâfa icrâsına mezûniyet ve memûriyetleri derc ve tasrih olunarak nâzırların takrir ve istidâsıyla ol bâbda başkaca fermân-ı âli ısdâr ve beher sene mersûm vekiller tebdil olunub cümlelerin ma'rîfet ve intihâbıyla aharlarına bâ-emr-i âli vekil-i nâsb kılınmak husûsu tüccâr-ı mersûm hakkında bâ-hatt-ı hümâyûn-ı şahânen verilan şûrût-ı nizâmında münderic olub bu ticâret mesâlihü itina olunacak mevâddan olmak hâsebiyle vekâlet-i merkûme yalmsz tüccârın intihâb ve ihtiyârına bırakılmayarak içlerinde müteber ve kâr-ı güzâr her kimler ise Divân-ı Hümâyûnda Beğlikçi bulunanların intihâb ve nezâretyle anlar vekil-i nâsb ve beher sene Şubatından itibâren azl ve tebdil kılınmak husûsuna mezûn Devlet-i 'Alîyyem taallukıyla bu şûret Divân-ı Hümâyûnum kalemine kayd ettirilmiş... İmdi ber-müciib-i şûrût-ı nizâm tüccâr-ı mersûmenin beyinlerinde vaki' olan umûr-ı muhâsebe ve hususât-ı sâireyi bir sene kâmilen bilâ itihâd rüiyet ve tüccâr-ı mersûme dahi emr-i ticârette reyine mütâbaat eylemek ve kavâid-i ticârette menâfi'-i harekâta müteâsir idenlerin nâzır-ı mündüleyh ma'rîfetyile lüzûm-ı tedbirlini icrâ ettirmek üzere... BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s.9, (Evail-i Za 50 / 1-10 Mart 1835); Örnek tayinler için bkz. Aynı defter, hüküm: no: 6, 12, 14, 15, 16, 28, 45, 73, 80, 97, 102.

⁹³ Avrupa Tüccarı vekilleri ile ilgili liste için bkz. Ek:2.

⁹⁴ Tüccar vekilliği ile ilgili hükümlerde vekâlet süresinin Şubat ayında bittiği ve her yıl Şubat ayında vekillerin yenilenmesi gereğine dair örnek hükümler için bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm no: 3, 45, 73, 102, 118.

⁹⁵ Defterde yer alan vekillik seçimi ile ilgili 3-118. hükümler arasındaki muhtelif hükümler.

⁹⁶ Örnek atama tarihleri için bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, Temmuz 1835, hüküm no: 14-15; Kasım 1837, hüküm.80; Mayıs 1838 hüküm.97; Aralık 1838, hüküm.112; Temmuz 1843, hüküm.171; Eylül 1845, hüküm.194; Ekim 1848, hüküm.219.

İstanbul'da Büyük Yeni Han'da mütemekkin Fethale Pobos Gazban ve Fenerli Aleksandır, Mart 1835'te tüccar vekili tayin edilmişler⁹⁷ ve Eylül 1837 tarihine kadar görevlerini yürütmüşlerdi. Ama Eylül 1837 tarihinde vekillerin görev süreleri henüz bitmemiş iken vekil Fethale Gazban'ın "*bazı mazareti*" nedeniyle görevinden çekilmesi ile yerine Jozef Haccar tayin edilmiştir⁹⁸. Tüccar vekilleri Jozef Haccar ve Fenerli Aleksandır'ın "*işlerini layıkıyla icra etmeleri ve tüccarın kendilerinden hoşnutlukları dolayısı*" ile tekrar bu göreve seçilmişler ve Haziran 1838 tarihinden itibaren bir yıl daha bu göreve tayin edilmişlerdir⁹⁹. Fakat Şubat 1839 tarihinde, "*tüccarın kendilerinden son derece memnun olmaları ve işlerini layıkıyla yapmaları*" gerekçe gösterilerek Avrupa Tüccarı nizamı gereğince her iki tüccar vekili bir yıllığına daha tekrar bu göreve tayin edilmiştir¹⁰⁰. Mart 1840 tarihinde yine tüccarın isteği üzerine görev süreleri bir yıl daha uzatılan tüccar vekilleri¹⁰¹, bu görevde Ağustos 1841 tarihine kadar kalmışlardır. Hem görev sürelerinin bitmesi hem de Jozef Haccar'ın *Meclis-i Umur-ı Nafia azalığına* tayini ve ayrıca uhdesine *Avrupa Tüccarı Şehbenderliği* verilmesi nedeniyle görevlerinden çekilmeleri gerekmiştir. Yerlerine ise Nibodos veled-i Foti ve Agob veled-i Bedros Davidoğlu İstanbul'da tüccar vekili tayin edilmiştir¹⁰².

Edremid'de tüccar vekillerinden birisinin *ölümü* diğerinin ise "*tebdili icab*" ettiğinden dolayı Mihail veled-i Hacı Banaki ve Estoraki veled-i Hacı Anfenosti tüccar vekili tayin edilmişlerdir¹⁰³. Bu görevde yaklaşık 9 yıl kalan tüccar vekillerinin Şubat 1852'de hem görev sürelerinin sona ermesi hem de vekil Estoraki'nin *ölümü* nedeniyle yeni bir seçim yapılmıştır. Tüccar vekilliği seçimi sonrası Mihail veled-i Hacı Banaki ve Yorgi Hacı Kamicooğlu yeni tüccar vekilleri olarak tayin edilmişlerdir¹⁰⁴. Midilli'de ise tüccar vekili olan Mihail veled-i Hacı Dimitri Alaca ile Manol İsaki'nin görev sürelerinin bitiminde vekil Mihail'in, "*...hususat-ı vaki'ada itina ve dikkati cihetiyle...*" görevine devam etmesine, diğer vekil Manol'un azli ile yerine Mihail Papasoğlu'nun yeni tüccar vekili olarak tayin edilmesine karar verilmiştir¹⁰⁵. Fakat bir yıl sonra yine tüccar vekili Mihail'in, "*...hususat-ı vaki'ada itina ve dikkati cihetiyle...*" görevine devam etmesi, Mihail Papasoğlu'nun yerine ise Simmo Fotino'nun tayin edilmesi Midillili tüccar tarafından istenmiştir. Mihail veled-i Hacı Dimitri Alaca ve

⁹⁷ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 25.

⁹⁸ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 36.

⁹⁹ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 45.

¹⁰⁰ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 51.

¹⁰¹ BOA., C. İKTS, 4 / 187, (29 Z.1255 / 4 Mart 1840).

¹⁰² BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 63.

¹⁰³ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 73, (Evasit-ı C 259 / 9-18 Temmuz 1843).

¹⁰⁴ Tüccar vekilliği ile ilgili hükümde vekilin adı Mihail veled-i Banaki Arslan şeklinde verilmiştir. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 106, (Evahir-i R 68 / 13-21 Şubat 1852).

¹⁰⁵ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 83, (Evahir-i M 61 / Şubat başı 1845).

Simmo Fotino, Ocak 1846 tarihinde tüccar vekili tayin edilmişlerdir¹⁰⁶. Her iki tüccarın görev sürelerinin sona ermesi ile de Ekim 1848'de Avrupa Tüccarı olan Baniko Mandıraoğlu ve Nikola Hacı Kondori bu göreve seçilmişlerdir¹⁰⁷. Ocak 1852 tarihinde ise tüccar vekilleri yine değişmiştir. Tüccar vekili Nikola'nın yerine Mihail Papasoğlu seçilirken Baniko veled-i Mandıraoğlu görevine devam etmiştir¹⁰⁸. Yine Lefkoşe'deki tüccar vekillerinin görev sürelerinin bitmesi üzerine yapılan değerlendirmede Mihail veled-i Habbaz'ın "...hususat-ı vaka'ada itina ve dikkati cihetiyle..." görevine devam etmesine, diğer vekilin yerine ise Estefani veled-i Kırkor'un tayin edilmesine karar verilmiştir¹⁰⁹.

İstanbul'da Aralık 1852'de Kirilos Pavlo ve Sakaoğlu Mardiros veled-i Karabet tüccar vekilliği görevine tayin edilmişler¹¹⁰ ve Şubat 1854 tarihine kadar görevlerinde kalmışlardı. Bu tarihte vekâlet görevine Eftehim Kiryako ve Beşiktaşlıoğlu Agob seçilmiştir¹¹¹. Her iki tüccar yaklaşık bir yıl bu görevde kalmışlar ve Mart 1855 tarihinde tekrar vekâlet görevine tayin edilmişlerdir. Vekâlet görevinin uzatılmasına ilişkin olarak düzenlenen evrakta tüccarlar ittifakla vekillerden "*memnun ve hoşnut*" olduklarını ifade etmişlerdir. Bu mazbatanın altına pek çok Avrupa Tüccarı imza atmıştır¹¹². Her iki tüccar birlikte bu görevi Ağustos 1856 tarihine kadar sürdürmüşler ve bu tarihte Eftehim Kiryako yine tüccarın kendisinden hoşnut olduklarını belirtmesi üzerine görevine devam ederken Beşiktaşlıoğlu Agob'un yerine ise Toradonunoğlu Agob seçilmiştir¹¹³.

Beyrut'ta mütemekkin Avrupa Tüccarı için vekil olarak Mayıs 1852 tarihinde tüccar-ı mutebarandan Nikola Mudavver tayin edilmiştir. Kendisine verilen tüccar vekilliği beratında Beyrut'ta ticarete dair işleri güzelce idare etmesi ve tüccarın ticaret nizamına aykırı davranışları olduğu takdirde Tüccar Nazırı ile haberleşerek gereğini yapması bildirilmiştir¹¹⁴. Nikola Mudavver'in görev süresi yaklaşık bir yıl sonra sona ermiş ancak "*tüccarın kendisinden hoşnut*" olduğu gerekçesi ile görevine devam etmesi kararlaştırılmıştır. Kendisine aynı zamanda tüccar arasındaki anlaşmazlıklarda İstanbul'da uygulanmaya başlanan *protesto usulünün*¹¹⁵ Beyrut'ta uygulanması

¹⁰⁶ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 89-90.

¹⁰⁷ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 98-99.

¹⁰⁸ Tüccar vekilliği ile ilgili hükümde tüccar vekillerinin adı Nikola veled-i Hacı Kondola ve Baniko veled-i Mandıra şeklinde yazılmıştır. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 105.

¹⁰⁹ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 91, (Evasit-ı Za 62 / 31 Ekim-9 Kasım 1846).

¹¹⁰ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 110.

¹¹¹ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 112.

¹¹² BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 115; BOA., A. DVN. 102/95, (13 B 1271 / 1 Nisan 1855.)

¹¹³ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 119.

¹¹⁴ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 107.

¹¹⁵ Protesto, iktisadi ve hukuki bir anlaşmazlığı belirlemek amacıyla noter aracılığı ile gönderilen ihbar veya ihtarname. İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 2011, s. 1005.

görevi de verilmiştir¹¹⁶. Nikola Mudavver yaklaşık iki yıl daha tüccar vekilliği görevini sürdürmüştür. Ekim 1855 tarihinde Nikola Mudavver'e, rütbe-i salise tevcih ve ihsan kılındığı gibi Beyrut'taki beratlı beratsız bütün tüccarı ilgilendiren hususlarda protesto usullerini icra eylemek üzere *tüccarbaşılık* görevi de verilmiştir. Ayrıca kendisi "*ısdâkâ-yı tebaa'-i Devlet-i 'Aliyye'den*"¹¹⁷ olduğu ve Hıristiyan milleti ve rüesasına karşı gösterilen iyi niyetin bir göstergesi olarak vekillik görevine de devam etmesi kararlaştırılmıştır¹¹⁸.

Bursa'da tüccar vekili olan Yorgi veled-i Pavlidi ve Karabet Menasoğlu'nun görev sürelerinin bitmesi ile yerlerine Anastas Karaoğlanoğlu ve Abdullah veled-i Anton tayin edilmiştir¹¹⁹. Her iki tüccar bu görevi 7 yıl devam ettirmişlerdir. Şubat 1852 tarihinde görev süreleri bitmiş olmasına rağmen kendileri "*ehil ve erbab*" olduklarından dolayı tekrar tüccar vekâleti görevine tayin edilmişlerdir¹²⁰. Yine aynı yıl içerisinde Kasım 1852 tarihinde her iki tüccar vekilinin görev sürelerinin bittiği ama "*ehil ve erbab*" oldukları gerekçesi ile vekâlet görevlerine tekrar tayin edildikleri ifade edilmiştir¹²¹. Bu görevi Şubat 1855 tarihine kadar her iki tüccar birlikte sürdürmüşlerdir. Bu tarihte tüccar vekili Abdullah'ın görev süresinin bitmesi ile yerine Papasoğlu Simavni adlı tüccar vekil olarak atanmıştır¹²². Ancak tüccar vekili Anastas Karaoğlan/Karaoğlanoğlu'nun ölümü ile yerine Temmuz 1855'de vekil olarak Samakooğlu Anastas tayin edilmiştir¹²³. Papasoğlu Simavni ve Samakooğlu Anastas, 4 yıl Bursa'da tüccar vekili olarak görev yapmışlar, fakat vekâlet sürelerinin bitmesi ile birlikte Abdullah Anton Berdahcioğlu ve Serop Kırkor Celebciyan yeni tüccar vekili olarak seçilmişlerdir¹²⁴.

Tüccar vekillerinin görev süreleri devam ederken vekâletten el çektilmesi için suçlarının sabit olması gerekiyordu. Bunun dışında vekilin kendi rızası ile çekilmesi ve görevinden istifa etmesi gerekiyordu. Bergama'da tüccar vekili olan Dimitri Palopolo ve Dimitri veled-i Polişyani'nin görev sürelerinin bitmesi üzerine tüccar arasında yapılan seçimde Dimitri veled-i Palopolo'nun göreve devam etmesine ve diğer vekilin yerine ise Semizoğlu Serkiz'in tayin edilmesine karar verilmiştir¹²⁵. Bu

¹¹⁶ BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 110, (Evail-i L 69 / 8-17 Temmuz 1853).

¹¹⁷ BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 116, (Evasıt-ı M 72 / 23 Eylül-2 Ekim 1855).

¹¹⁸ BOA., *Sadaret, Amedi Kâlemi Belgeleri (A. AMD.)*, 63 / 69, (1271 / 1855).

¹¹⁹ BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 84-85, (Evail-i Receb 61 / 6-15 Temmuz 1845).

¹²⁰ Bu hükümdede her iki şahsın adları Anastas Karaoğlan ve Abdullah Parmaksızoğlu şeklinde verilmiştir. BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 105, (Evasıt-ı R 68 / 3-12 Şubat 1852).

¹²¹ Bu hükümdede ise tüccar vekillerinin adı Anastas Karaoğlan ve Abdullah Berdahcioğlu şeklinde verilmiştir. BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 109, (Evasıt-ı M 69 / 25 Ekim-3 Kasım 1852).

¹²² BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 113, (Evasıt-ı Ca 71 / 30 Ocak-8 Şubat 1855).

¹²³ BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 115-116, (Evasıt-ı L 271 / 27 Haziran-6 Temmuz 1855).

¹²⁴ BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 125, (Evasıt-ı Rebiül-ahir 276 / 7-16 Kasım 1859).

¹²⁵ BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 126-127, (Evahir-i Şevval 1277 / 2-10 Mayıs 1861).

görevi tam 4 yıl icra eden her iki tüccarın görevlerinden “*istifa ederek*” çekilmeleri üzerine tüccar arasından Anderya veled-i Hacı Yani ve Espero veled-i Yani yeni tüccar vekili olarak atanmışlardır¹²⁶.

Genel itibari ile Avrupa Tüccarı vekâletini üstlenmiş olan vekillerin ticaret nizamına aykırı davranışlar sergilemediği ve haklarında şikâyet vesair hususlar olmadığı sürece uzun zaman görevde kaldıkları görülmektedir. Tüccar vekillerinin görev sürelerinin sona ermesinden sonra eğer vekâleti süresince olumsuz bir durumu olmamış ve tüccar sınıfı da kendisinden memnun ise görevine devam etmesinde bir sakınca yoktu. Ama vekâleti süresince görevini layıkıyla yapmayan ve çeşitli sebeplerle tüccarın zarara uğramasına neden olan vekillerin yerlerine başkaları tayin edilmekteydi. Vekillerin ellerine verilen beratlarla vekillerin vekâletleri boyunca cürm ve kabahatleri olmadığı sürece azil ve tebdil edilemeyecekleri ve kabahatleri vuku bulduğunda veya bir başka nedenle değiştirilmeleri gerektiğinde de mutlaka Ticaret Nezareti'nin onayının alınması gerekiyordu¹²⁷.

5. Avrupa Tüccarı'nın Hizmetkâr Kullanması

Avrupa Tüccarı'na müste'min tüccar gibi işlerini yönetmek ve takip etmek üzere iki nefer hizmetkâr kullanma hakkı tanınmıştı. Tüccara verilen beratlarla bu husus belirtilmiştir. Hizmetkârlar da tüccar gibi aynı hak ve imtiyazlara sahiptiler. Hem tüccar hem de hizmetkârı fazla vergi istenmesi veyahut başka hiçbir şekilde rencide edilmeyecekti. Tüccar, ikâmet ettiği yer dışında olan işlerini halletmek üzere hizmetkârını göndermek zorunda kalır ise arzuhal ile müsaade isteyecek ve aldığı yol emriyle hizmetkârı serbestçe seyahat edebilecekti. 1805 tarihli düzenlemede yapılan bir değişiklik ile tüccarın isterse hizmetkârlarından birisini İzmir'de ikâmet ettirebileceklerine karar verilmişti¹²⁸. Hizmetkârların yol emri olmadan ticaret amacıyla bir şehirden başka bir şehre gitmeleri nizamları gereğince kesinlikle yasaktı. Mesela, İstanbul'da Valide Hanı'nda ikâmet eden Avrupa Tüccarı Alasonlı Nikola Varvaro veled-i Yani'nin hizmetkârı Estefan veled-i Yorgi Kanaliko'nun hizmetkârlık ile Mudanya, Mihaliç ve Bursa taraflarına gitmesi için gerekli olan yol emri gelmişti¹²⁹. Fakat bir başka kayıtta ise tüccar Alasonlı Nikola Varvaro'nun öldüğü ve hizmetkârı Estefan'ın elinde bulunan berat ve yol hükmünün kaleme teslim olunacağı ifadesine yer verilmiştir¹³⁰. İzmirli Avrupa Tüccarı Karabet veled-i Bogos'un yine İzmir'de

¹²⁶ Bu hükümdede eski tüccar vekilinin adı Serkiz Simonyan şeklinde verilmiştir. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 132, (Evail-i Zilkade 281 / 28 Mart-6 Nisan 1865).*

¹²⁷ *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s.129, (Evail-i Şaban 280 / 11-20 Ocak 1864); BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 130, (Evail-i Rebiül-evvel 281 / 4-13 Ağustos 1864).*

¹²⁸ Bağış, *a.g.e.*, s. 65-68.

¹²⁹ *BOA., KK.d., no: 7538, s. 33, 40/1.*

¹³⁰ *BOA., KK.d., no: 7538, s. 33/1.*

ikâmet eden hizmetkârı Estefan veled-i Ohan'ın Aydın, Karaman ve Kayseri taraflarına gidip gelmesi için yol emri verilmişti¹³¹.

Avrupa tüccarlığının ihdası ile birlikte 1 Ağustos 1802 tarihinde bu hakkı ilk elde eden 15 kişi¹³² arasında bulunan tüccardan, Sergi Galati veled-i Esteban, Ekim 1802 tarihinde kendi akrabasından Yani Galati veled-i Esteban'ı; Liyon İskiliç veled-i Cani, Corci Tarafir veled-i Markibo'yu (19-27 Ekim 1802); Kostantin veled-i Acifoncinoglu, Mihalaki Foncinoglu'nu; Anton Kofani, Corci Korito veled-i Cani ve Kostantin Kembrebondi veled-i Todorı'yi hizmetkârları olarak tayin etmişlerdi¹³³. İlk zamanlarda verilen hizmetkârlık beratlarında tüccarın başka bir şehirde ikâmet edip etmediği hususu belirtilmemiş iken daha sonraki süreçte hizmetkârlık beratlarında bu bilgilere yer verilmiştir. Bu hususta tutulmuş olan bir defterde yer alan beratlardaki bilgiler şöyledir¹³⁴:

Tablo 3: 1815 Senesinde Avrupa Tüccarı'nın Hizmetkârlarının Nerelerde İkâmet Ettikleri

Şehir	Avrupa Tüccarı adı	Hizmetkâr	Nerede ikâmet edeceği
İstanbul-Valide hanı	Alasonlu Nikola Varvararo veled-i Yani	Yorgi Katala	İzmir
İstanbul	Halebli Pobos Gazban veled-i Dimyanos	Yani Lotradi veled-i Pandelli	İzmir
İstanbul-Sünbüllü han	Moralı Vasil veled-i Nikola	Franscesko veled-i Visenco Parapot	İzmir
İzmir	Mike veled-i Anton David	Kozi veled-i Anton	İstanbul
İzmir	Karabet veled-i Bogos	-İstefan veled-i Ohan -Artin veled-i Fespar	İstanbul İzmir
İzmir	Sakızlı Dimitri veled-i Manoli Sivastopolo	Frankoli Mavrokordato veled-i Manyo	İstanbul

¹³¹ BOA., KK.d., no: 7538, s.37, (Evasıt-ı M 30 / 24 Aralık 1814-2 Ocak 1815).

¹³² Bu 15 kişinin lisetesi için bkz. BOA., KK.d., no: 7538, s. 14-16.

¹³³ Bkz. BOA., KK.d., no: 7538, s. 18-19.

¹³⁴ Bkz. BOA., KK.d., no: 7538, s. 33-49.

İstanbul-Yaldızlı han	David veled-i Salya	Moze veled-i Yasif	İzmir
İzmir	Sakızlı Pavli veled-i Kostantin Mavrokordato	Loki veled-i Aleksandri Valasto	İstanbul
İstanbul-Büyük Yeni han	Fethullah veled-i Pobos Gazban	Yorgi veled-i Bahadora	İzmir
İstanbul-Valide hanı	Sakızlı Anton Rosokanaki veled-i Kozi	Anderya veled-i İstefani Petraki	İzmir
İstanbul-Büyük Yeni han	Pandelli Oyadino veled-i Antaş	Aleksandri veled-i Antaş Dali	İzmir
İstanbul-Valide hanı	Alasonlı Nikola Varvaro veled-i Yani	Yorgi veled-i Kastala	İzmir
Midilli/Molova kazası	Mali veled-i Nikola	Manol veled-i Yorgi	İstanbul
Haleb/Muytab hanı	Bağdadlı Mayer veled-i İsak Kavukçu	İsak veled-i Salamon	İzmir
İstanbul-Valide hanı	Dimitri veled-i Apostol Papa	Yorgi veled-i Yosef Fatala	İzmir
İzmir	Sakızlı İstefan Dali veled-i Ambrozi	Nepdiye veled-i Cani Dali	İstanbul
İstanbul-Sorguçular hanı	Gradyeoglu Esfador veled-i Evanis	Sonyas veled-i Seropa Koropan	Erzurum
İstanbul-Büyük Yeni han	Sakızlı Corci veled-i Dimitri Tampako	Nikoli veled-i Dimitri Tampako	İzmir
Haleb-Vezir hanı	Nimetullah veled-i Patris Basbil	Cerçi veled-i Matala Meralli	İzmir

Görüldüğü üzere Avrupa tüccarlığının ilk dönemlerinde hizmetkârın birisi hariç diğerleri hizmetkâr oldukları tüccarın ticarî işlerini takip etmek üzere İstanbul ve İzmir'de ikâmet etmişlerdir. Bu durum daha sonraki süreçte değişmiştir. Bizim incelemeye tabi tuttuğumuz defterde bu durum şu şekilde görülmektedir:

Tablo 4: Düvel-İ Ecnebiye Defteri: 106/1'de Yer Alan Tüccarın Hizmetkârlarını Nerelerde İkâmet Ettikleri

Şehir	Avrupa Tüccarı Adı	Hizmetkâr	Nerede İkâmet Edeceği	Defter sayfa no:
İstanbul	-Zafhari -Elyas Hod -Fethale Gazban -Bedaloğlu	Naum veled-i Busbek	Bursa	32-33
Tokat	Cirasonoğlu Musa	-Yanik -Estefan	-Filibe -İslimiye	37
Kayseri	Gülabi veled-i Folbek	-Evadik veled-i Folbek	Erzurum	58
İstanbul	Panapot veled-i Estemdebri	Evanis veled-i Hanamis	Ankara	62
Filibe	Acı Vasil	Yako	Pazarcık	72
Darende	-	Şamhoğlu Nehabed veled-i Melgon	İstanbul-Yaldızlı Han	117-119
Edirne ¹³⁵	Siyonko veled-i Uzun Nikola	Yorgi veled-i Duka	Galata	

Bu tabloya bakıldığında gelişen ticarî ilişkiler ağı nedeniyle yüzyılın ortalarında artık İstanbul ve İzmir dışındaki şehirlerde de Avrupa Tüccarı'nın hizmetkârları ikâmet etmekteydi.

Avrupa Tüccarı'nın bazılarının müessesenin teşkili ile birlikte hizmetkâr olarak çocuklarını veya yakın akrabalarını tayin ettikleri görülmektedir. Mesela, 1 Ağustos 1802'de ilk tüccarlık beratı alanlar arasında olan Sergi Galatî veled-i Esteban, hizmetkârı olarak kardeşi Yani Galatî veled-i Esteban'ı (Ekim 1802) tayin etmişti¹³⁶. Aynı şekilde Avrupa Tüccarı'ndan Mike veled-i Anton David, Kozi veled-i Anton'u; Sakızlı Anton Kokali veled-i Dimitri, Dimitri veled-i Anton Kokali'yi; Kayserili Anastas veled-i Satılmış Nadari, Dimitri veled-i Satılmış Nadari'yi; Pandelli Oyadino

¹³⁵ BOA., A. DVN., 40 /44.

¹³⁶ BOA., KK.d., no: 7538, s. 18.

veled-i Antaş, Aleksandrı Oyadino veled-i Antaş'ı; Sakızlı Pandelli Malye veled-i Nikola, Kostanti Malye veled-i Nikola'yı; Mali veled-i Nikola, Nikola veled-i Mali'yi; Cebrail veled-i Yosef Arfethi, Hanna veled-i Yosef Arfethi ve Nimetullah veled-i Yosef Arfethi'yi; Mihail veled-i Yosef Hemyasi, Corci veled-i Yosef Hemyasi ve Patris veled-i Yosef Hemyasi'yi; Sakızlı Corci veled-i Dimitri Tampako, Nikoli veled-i Dimitri Tampako'yu; Yosef veled-i Cercis Vakim, İlyas veled-i Cercis Vakim ve Anton veled-i Cercis Vakim'i; Cebrail veled-i Hannahori, Rızkulah veled-i Hannahori ve Mihail veled-i Hannahori'yi hizmetkâr olarak tayin etmiştir¹³⁷. Bizim incelediğimiz defterde aralarında akrabalık bağı olan tüccar ve hizmetkârlar şunlardır:

Tablo 5: Düvel-İ Ecnebiye Defteri: 106/1'deki Avrupa Tüccarı ile Hizmetkârları Arasındaki Akrabalık İlişkisi

Şehir	Avrupa Tüccarı adı	Akraba Hizmetkâr	Defter sayfa no:
Midilli	Acı Lofaki veled-i Yuvan Cambor	-Yorgi veled-i Yuvan Cambor -Nikola veled-i Yorgi	8
Kayseri	Agob veled-i Toros	Evanis veled-i Toros	12
İstanbul	Halebli İlyas veled-i Anton Holl	-Yosef veled-i Anton Holl -Cermanos veled-i Yosef Holl	47
Kayseri	Gülabi veled-i Folbek	-Evadik veled-i Folbek	58
Tokat	Tatosoğlu Magidisi Agob	Magdisi Tatos	64
Tokat	Penbeci Ohanoğlu Bogos	Ohan veled-i Bogos Arslan	77
İstanbul	Acioğlu Artin	Mercan veled-i Bogos Acioğlu	11

Hizmetkâr beratlarında hem tüccarın hem de hizmetkârlarının hak ve imtiyazları açık bir ifade ile kaleme alınır ve taşra yöneticilerinin beratta yazılanlara aykırı bir işlem yapmamaları bildirilirdi¹³⁸.

¹³⁷ Bkz. BOA., KK.d., no: 7538, s. 37-49.

¹³⁸ Hizmetkâr tayinine dair beratlarda bu hususlar "...müste'min tercümanları ve hizmetkârlarının nâil oldukları imtiyazât ve emniyet ve müsaade ve himâye tamamen bunların haklarında bilâ-istisnâ icrâ kılınması mersûm-ı riâyet-perveriden olduğu... evâmîr-i şerîfem verilen iki nefer hizmetkârları için avârız ve kassabiye akçesi ve sâir rûsûm ve tekâlif-i örfiye teklîfiyle taaddî ve rencide olunmaması tacir-i mersûmun berâtında münderîç idüğü ... tacir-i mersûmun hizmetinde olub şîrût-ı nîzâmları mücibince evâsıt itibarıyla fermânlu hizmetkârlarının vîre geldikleri cizyeyi 232 ve 40 ve 43 seneleri zamimesinden başka 50 senesi Muharreminden itibaren unûma vaki' olan zâm-ı cedîd ile beher sene nâzir ma'rîfetiyle asûtâne cizyedârna teslim eyledikde cizyedâr ve kolcuları tarafından kağd itâsı vesilesi ile mutalibât-ı mezkûre ile

Hizmetkârlar kendilerine verilen beratları daima yanlarında taşımak ve iyi muhafaza etmek zorundaydılar. Beratların kaybedilmesi veya herhangi bir nedenle zayı edilmesi halinde tüccar, bu hususa dair naib veya kadıdan aldığı ilamla birlikte bir arzuhal ile vekilleri aracılığıyla tüccar nazırına müracaat ederek beratın yenilenmesini istemek zorundaydı. Gerekli inceleme ve araştırmalar yapıldıktan sonra kendilerine yeni bir berat verilir. Eski beratın daha sonra bulunması veya bir başka kimşenin eline geçmesi halinde geçersiz kılınması hususu yenilenen beratla ayrıca belirtilirdi. Taşra idarecilerine hitaben gönderilen hükümlerde eski beratların daha sonradan bulunması halinde iptal hükmünde olmak üzere Divan-ı Hümayun kaleminde saklanması için İstanbul'a gönderilmesi gerektiği de ayrıca ifade edilirdi.

Mesela Midilli'de oturan Avrupa Tüccarı Acı Lofaki veled-i Acı Yuvan Cambor adlı tüccarın işlerini yürütmekte olan hizmetkârı Yorgi veled-i Yuvan Cambor beratını zayı etmişti. Tüccar Acı Lofaki, tüccar vekilleri aracılığı ile yaptığı müracaatta hizmetkârının beratını zayı ettiğini belirterek yeni bir berat verilmesini talep etmişti. Tüccar nazır olan Beylikçi'nin talebi üzerine Divan-ı Hümayun'da saklanan kayıtlar üzerinde yapılan gerekli incelemelerin ardından yeni bir hizmetkârlık beratı verilmiştir¹³⁹. Yine bu tüccarın hizmetkârlarından Nikola veled-i Yorgi bilinmeyen bir sebeple firar etmiş ve elinde bulunan beratla birlikte ortadan kaybolmuştu. Tüccar Lofaki, bir arzuhal ile müracaat ederek firar eden hizmetkâr yerine Yanko veled-i Gırman'ı yeni hizmetkâr olarak tayin etmiş ve buna dair berat almıştı¹⁴⁰. Kayseri'de mütemekkin defterlü tüccardan Agob veled-i Toros ise hizmetkârı Evanis veled-i Toros'un beratını zayı ettiğini belirten bir arzuhal ile müracaat etmiş ve kendisine yeni bir berat verilmişti¹⁴¹. Ankara'da mütemekkin Şeritoğlu Evanis veled-i Karib adlı defterlü tüccarın hizmetkârı Evanis, bir iş nedeniyle İstanbul/Beğöğlü'ndeki iken çıkan yangında ölmüş ve beratı da yangın esnasında yok olmuştu. Avrupa Tüccarı Evanis, ölen hizmetkârı yerine Acı Bigados'u yeni hizmetkâr tayin etmiş ve buna dair yeni bir berat almıştı¹⁴². Aynı şekilde İstanbul Kumru

taaddi ve rencide ettirilmeyüb ber-mücib-i şürüt himâyet ve siyânet olunmak bâbında... şeklinde ifade edilirdi. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s.29-30, (Evahir-i C 252 / 1-10 Kasım 1836); Hizmetkâr ataması veya berat yenilenmesi hususundaki benzer örnekler için bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm no: 1, 10, 58, 70, 105, 107, 117, 147, 158, 178.

¹³⁹ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 8, (Evasıt-ı L 250 / 10-19 Şubat 1835).

¹⁴⁰ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 46, (Evasıt-ı Ca 54 / 2-11 Ağustos 1838).

¹⁴¹ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 12, (Evaıl-i Z 250 / 1-9 Nisan 1835); Herhangi bir nedenle hizmetkârlık beratlarının zayı edilmesi nedeniyle yapılan yenilemelere dair bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 70, 117, 147, 158.

¹⁴² BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 29-30, (Evahir-i C 252 / 1-10 Kasım 1836); İstanbul'da evlerin ve dükkanların ahşap ve birbirine bitişik nizamda yapılmış olması nedeniyle sık sık yangın çıkar ve bu yangınlar büyük bir alanı etkilerdi. Mesela 1831-32'de İstanbul'u gezmiş olan Lames Ellsworth De Kay, Pera'da (Beğöğlü) çıkan bir yangının izlerine bizzat şahit olmuştur. Belirttiğine göre İstanbul'u ziyaretinden kısa bir süre önce çıkan yangında 10.000 ev yok olmuş ve 2 mil karelik (bir mil 2,59x2=5.18 km²) bir alan bu yangından etkilenmiştir. James Ellsworth De Kay, *1831-1832 Türkiye'si'nden Görünümler*, (Çeviren: Serpil Atamaz Hazar), Ankara 2009, s. 65-69.

Hanı'nda mütemekkin Avrupa Tüccarı Halebli İlyas veled-i Anton Holl'un hizmetkârı Yosef veled-i Anton Holl de bir diğer Beğoğlu yangınında ölmüş ve berati da bu yangın esnasında zayi olmuştur. Tüccar Halebli İlyas, yeni hizmetkârı olarak Cermanos veled-i Yosef Holl'u tayin etmiştir¹⁴³. Tokat'ta Voyvoda Hanı'nda mütemekkin Avrupa Tüccarı Penbeci Ohanoğlu Bogos'un hizmetkârı Ohan veled-i Bogos Arslan'ın hizmetkârlık vazifesini terk etmesi nedeniyle yeni hizmetkârı olarak Estefaroğlu Andon'u tayin etmiş ve buna dair yeni bir berat almıştır¹⁴⁴.

Hizmetkârlık beratlarının yenilenmesi sırasında Divan-ı Hümayun kayıtları sıkı sıkıya incelenir, o kişinin gerçekten tüccar olup olmadığı, hangi tarihte tüccarlık beratını aldığı, hizmetkârına hangi tarihte berat verildiği ve tüccarın vergilerini ödeyip ödemediği hususları tespit edildikten sonra talepleri karşılanırdı. Dolayısı ile berat yenilemelerinde tüccarın ve hizmetkârının hangi tarihte berat aldıkları belirtilirdi. Mesela, Edirne'de oturan Avrupa Tüccarı Siyonko'nun beratının yenilenmesi ve hizmetkâr kullanımına dair yaptığı izin başvurusuna ait 1 Ekim 1848 tarihli evrakta tüccarın Ticarethane'ye ödemesi gereken 2000 kuruşluk vergisini tamamen eda ve teslim ettiği belirtilmiştir¹⁴⁵.

6. Avrupa Tüccarı Davalarının Nerelerde Görüleceği Meselesi

Ticaret Mahkemesi-Ticaret Meclisleri-Memleket Meclisleri

Osmanlı uyruğundan olan tüccarın kendi veya müste'min tüccarla aralarında meydana gelen anlaşmazlıklara İstanbul gümrüğünde ileri gelen güvenilir kişilerden oluşan ve Gümrük Emini'nin başkanlığında toplanan bir kurul tarafından bakılmaktaydı. 19. yüzyıl ortalarında ticarî hayattaki ilişkilerin artmasıyla birlikte, müste'min, Avrupa ve Hayriye Tüccarı arasındaki anlaşmazlıklarda artış meydana gelmişti. Ticarî ilişkilerin artması tüccar arasında meydana gelen anlaşmazlıkların zaman zaman hangi mahkemede veya hangi mecliste görüleceği ile ilgili belirsizlikleri ortaya çıkardı. Ticaret Nezareti'nin teşkiliyle Avrupa ve Hayriye Tüccarı ile ilgili hususlar bu nezaretin uhdesine verilince hukukî alandaki karışıklıkları gidermek üzere 1840 senesinde Ticarethane'de birkaç üye ve memurdan oluşan *Ticaret Mahkemesi* namıyla bir *meclisin* kurulmasına karar verildi¹⁴⁶. Yeni oluşturulan ticaret mahkemesinin ilk başta çalışma usulü şu şekilde belirlenmişti: Tüccar Şehbenderi, muhtar, tüccar vekilleri ile muteber tüccar Pazartesi günleri Ticaret Mahkemesi'nde bir araya gelerek davaları karara bağlayacaklardı. Mahkemede davalar başvuru sırasına ve tarihlerine göre görülecek olup, bir dava bitmeden diğer davanın görüşülmesine

¹⁴³ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 47, (Evahir-i C 254 / 11-19 Eylül 1838).

¹⁴⁴ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 77, (Evail-i Ca 260 / 19-28 Mayıs 1844).

¹⁴⁵ BOA., A.DVN., 40 / 44.

¹⁴⁶ Akyıldız, a.g.e., s.130; Ahmet Lütfi Efendi, *Vak'anüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi, Cilt: 6-7-8*, (Yeni yazıya aktaran: Yücel Demirel), Tarih Vakfı-YKY, İstanbul 1999, s. 1051-1052.

geçilemeyeceği gibi meclis toplantısına dışarıdan kimsenin müdahil olmasına izin verilmeyecekti. Meclis odasının kapısında görevli bulunan çukadar ve kavas, davaların sıra ile görüşülmesinden ve meclise dışarıdan kimsenin müdahale etmemesinden sorumlu idiler. Müste'min Tüccar, mahkemeye tercümanı ile birlikte gelecekti. Ticaret Mahkemesi'nde alınan karar kesin olup, bazı tüccarın mahkeme kararını değiştirmek için çeşitli hile ve yollara başvurmak suretiyle meseleyi İstanbul'a taşıyıp Şeyhülislamlık makamında veya Darbhane-i Amire'de tekrar muhakeme ettirtmeye gayret ettiği görülmekteydi. Böyle bir tutum "ehl-i ırz tüccarın zararına" olacağından dolayı verilen kararın kesin olduğu davalı ve davacılar için açıkça izah edilecekti. Özellikle taşrada bulunan bazı Avrupa Tüccarı, davasının yerel meclislerde görülmesi sonrası verilen kararı beğenmeyerek davayı İstanbul'da Şeyhülislam huzurunda veya Ticaret Mahkemesi'nde tekrar gördürmek istemekteydi. Bunun sonucu olarak tüccar taşradan İstanbul'a gelmek zorunda kalmakta ve bu süre içerisinde ailesinden ayrı kalmak ve ticarî faaliyetlerini sürdürmemek gibi bir takım zararlara uğramaktaydılar. Bundan sonra böyle bir durum olursa İstanbul'da yapılacak mahkeme sonunda mahkemeyi kaybeden tüccar dava ile ilgili her türlü masrafı ödemekle mükellef olacaktı. Bir diğer husus ise bazen davaların Ticaret Mahkemesi veya ticaret meclislerinin haricinde Şer'-i Şerif'te görüşülmesinin gerekli olmasıdır. Bu durumda Ticaret Nezareti bünyesinde bulunan Meclis-i Umur-ı Nafia Müftüsü huzurunda tüccar davaları görüşülecekti. Eğer mesele orada da çözülemez ise doğrudan Şeyhülislam huzurunda görüşülüp karara bağlanacaktı. Davaların görüşülmesi sırasında Umur-ı Ticaret Müsteşarı hazır bulunacağı gibi davaların büyüklüğüne ve karmaşıklığına göre Meclis-i Nafia azaları dahi çağrılabilir¹⁴⁷.

Ticaret Mahkemesi'nin iç tüzüğü ancak aradan bir sene geçtikten sonra hazırlanarak yürürlüğe girebilmişti. Buna göre, mahkemenin başkanı Ticaret Nazırı veya onun adına ticaret muavini idi. Mahkemede oy kullanma hakkına sahip üye sayısı 14 kişi idi. Mahkeme başkanı dışındaki 14 üyenin 7'si Osmanlı uyruğu tüccardan ve 7'si de sefareter tarafından seçilecek yabancı uyruklu tüccardan olacaktı. Bunların dışında kimse mahkemeye giremeyecekti. Duruşmalarda bir tarafın üyelerinden birisi eksik ise karşı taraftan da bir üye dışarı çıkacaktı. Ancak üye sayısını 10 kişinin altına düşmesi halinde mahkeme yapılmayacaktı. Ayrıca bir kişi kendi mahkemesine üye olmayan ancak Ticaret Nezareti'ne kayıtlı birisini sokmak isterse o taraftan kur'a ile belirlenecek bir kişi dışarı çıkarılacak ve yerine diğer tüccar mah-

¹⁴⁷ *Karakoç Sarkis, no: 4235, (25 Şevval 1255 / 1 Ocak 1840); Karakoç Sarkis, no: 4788, (Evasıt-ı Rebiül-ahir 1257 / 1-10 Haziran 1841); Akyıldız, a.g.e., s. 130; Ekrem Buğra Ekinci, Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri, İstanbul 2004, s.101; Ticaret Mahkemelerinin ülke genelinde aynı anda örgütlenmesi mümkün olmadı. Başta İstanbul olmak üzere önemli büyük kent merkezlerinde 1846 yılından itibaren Ticaret Mahkemeleri kurulmaya başlandı. Asıl yayılması ise 1861'den sonra oldu. 1868 senesinde ise 64 büyük yerleşim merkezinde ticaret mahkemelerinin kuruluşu tamamlanmıştı. 1875'te bu sayı 120'yi bulmuştur. Musa Çadrcı, Tanzimat Dönemi Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı, TTK, Ankara 1997, s. 280.*

kemeye katılacaktı. Mahkemede kararlar oy çokluğu ile alınacak ama eşitlik durumunda başkanın oyu belirleyici olacaktı. Mahkemeye yabancı tüccar ile ilgili davalarda tercümanlar da dahil olabilecekti¹⁴⁸. Aradan geçen süre zarfında uygulamada bir takım aksaklıklar yaşanmıştır. Özellikle yabancı devlet elçilikleri tarafından seçilen ve haftanın belli günlerinde yapılan mahkemelere gelmesi gereken üyelerin görevlerini savsaklamaları ve gelmemeleri nedeniyle ticaret mahkemelerinde davalar aksamaya başlamıştır. Davaların yetersiz üye sayısı ile görüşülmesi veya üye sayısının yetersiz olması nedeniyle davaların ertelenmesi tüccarın şikâyetlerine ve sızlanmalarına vesile olmuştur. Ticaret Nezareti tarafından yabancı devletlerin sefaretlerine gönderilen bir yazı ile seçilmiş üyelerin mahkeme günleri gelerek görevlerini yerine getirmeleri hususunda gerekli özenin gösterilmesi istenmiştir¹⁴⁹.

Ticaret Mahkemesi'nin kurulmasına rağmen ticarî ilişkilere dayalı ihtilafların çözümünde yaşanan sıkıntıların önü bir türlü alınmadığından 1847 senesinde yeni bir düzenlemeye gidildi. Yabancı tüccarın İstanbul'da oturanları arasından seçilecek 8-10 geçici üyenin duruşmalara katılmasına karar verildi. Ancak bu üyelerin mahkemeye devamları hususunda bir istikrar sağlanamaması nedeniyle duruşmalarda aksaklıklar yaşandı. Bunun yanında Avrupa ve Hayriye Tüccarı'nın temsilcilerinin de mahkemelere düzenli gelmemeleri nedeniyle onlar arasından da üç Müslüman ve üç de Gayrimüslim altı kişinin seçilerek mahkemede hazır bulunmaları kararlaştırıldı. Ayrıca mecliste şer'i yönü ağır basan davaların teftişiyle ilgili bir de mürafa'a mümeyyizi bulunmaktaydı¹⁵⁰. Bir süre sonra bazı davaların Maliye Nezareti bünyesinde Maliye Meclisi'nde görüşülmesi gerektiğine karar verildi. Babıali, müste'min tüccar ile Avrupa ve Hayriye Tüccarı arasındaki davaların daha adilâne olması için mültezim, Avrupa ve Hayriye Tüccarı ile değişik milletleri temsilen seçilecek birer sarrafın üye olarak bir sene müddetle ve maaşsız olarak Maliye Meclisi'ne gönderilmelerini istedi. Bunun üzerine seçilen üyelerin isimlerini içeren bir belge Babıali'ye gönderilmiştir¹⁵¹.

Ticaret Mahkemesi veya ticaret meclislerinde davalarının görüşülmesi hususunda beklenen başarının elde edilip edilmediği tartışmalara açıktır. Bunun en önemli nedeni tüccarın farklı mahkemeleri ilgilendiren davalarını bir başka mahkemeye taşımak istemesidir. Mesela, Berathı Avrupa ve Hayriye Tüccarı'ndan bazıları rüşvet alıp-vermekle suçlandıkları zaman Şeyhülislam huzurunda muhakeme edilmeleri gerekirken, buraya gitmeyerek davalarını ticaret mahkemelerinde gördürmek istemişlerdi. Meclis-i Vala'da yapılan müzakerede, bu türden suçların Şer'i Şerif'te görülmesi gerektiği, bu tüccarın sadece ticarete dair davalarının İstanbul'da Ticaret

¹⁴⁸ Akyıldız, *a.g.e.*, s. 131-132.

¹⁴⁹ *Ceride-i Havadis*, no: 770, (21 R 1272 / 31 Aralık 1855).

¹⁵⁰ Akyıldız, *a.g.e.*, s. 131.

¹⁵¹ *BOA.*, *Sadaret, Mektubî Kalemî, Nezaret ve Devâir Belgeleri (A. MKT. N.ZD.)*, 273 / 27, (24 Ca 1275 / 30 Aralık 1858); Keleş, "Hayriye Tüccarı...", s. 78.

Mahkemesi'nde, taşralarda ise ticaret meclislerinde görüleceği, meclislerin olmadığı mahallerde ise birkaç muteber kimsenin bir araya gelerek oluşturduğu memleket meclislerinde davaların çözüme kavuşturulmasına karar verildi. Ayrıca İstanbul ve taşradaki tüccarın, davalarının Şer'-i Şerif'e veya Meclis-i Ali'ye götürülmesi konusuna muhalefet etmemeleri gerektiğine de vurgu yapılmıştı. Bu hususta çıkan 10 Şubat 1851 tarihli irade ülkenin her tarafına gönderilmiştir¹⁵². Musul valisi ve defterdarı imzası ile gelen 15 Nisan 1851 tarihli bir yazıda Berath Avrupa ve Hayriye Tüccarı'nın yalnız ticarete dair davalarının İstanbul'da Ticaret Mahkemesi'nde, taşrada ise ticaret meclisi veya memleket meclisinde görülmesine dair 27 Şubat 1851 tarihinde gönderilen iradenin alındığını ve bundan sonra davaların bu iradeye göre yürütüleceği bildirilmişti¹⁵³. Fakat, taşradan gönderilen yazılarda halen bu konuda bir belirsizliğin devam ettiği görülmektedir. Rumeli eyaletinden gelen bir yazıda Berath Avrupa Tüccarı ve hizmetkârlarının davalarının ne şekilde ve nerelerde görüleceği sorulmuştu¹⁵⁴. Tüccarın muhakemesinin nerede ve nasıl yapılacağı ile ilgili devam eden belirsizliğin giderilmesi amacıyla Meclis-i Vala'da yapılan görüşmeler sonunda tüccarın ticaret mahkemeleri, ticaret meclisleri veya memleket meclislerinde davalarının görülmesi hususunda bir kez daha vurgu yapılmıştır¹⁵⁵. Fakat, Avrupa ve Hayriye Tüccarı'nın davaları ile ilgili şikâyetlerin önu alınmamıştı. Şam-ı Şerif ve kazalarında tüccar davaları ticaret memuru ve tüccar arasından seçilen üyelerin katılımı ile oluşturulan bir meclis yani memleket meclisi tarafından görülürken, son zamanlarda bazı engeller çıkarılarak tüccarın işlerinin çözülemediği ve ticaretlerinin sekteye uğradığı bildirilmişti. Bunun üzerine gönderilen emirde Hayriye ve Avrupa Tüccarı'nın işlerinin kanun ve nizama uygun yapılmasına ve kimse hakkında nizama aykırı işlem yapılmamasına dikkat ve özen gösterilmesi istendi¹⁵⁶. Bu hükme rağmen taşrada ticarete dair tüccar davalarının Ticaret Mahkemesi yerine Şer'-i Şerife havale edildiği belirtilerek bunun engellenmesi istenmiş ve Maraş Kaymakamı tarafından gönderilen bir yazıda bundan sonra bu hususa dikkat edileceği ifade edilmiştir¹⁵⁷.

Tüm bu düzenlemelere rağmen tüccarın davaları ile ilgili şikâyetlerin önu yine de alınmamıştır. Zağra-i Atik'te mütemekkin Yahudi milletinden Avrupa Tüccarı Yako'nun davasının hangi mahkemede görüleceği hususunda anlaşmazlık çıkmıştı. Edirne ve tevabi Hahambaşısının 23 Aralık 1856 tarihli müracaatı üzerine yapılan değerlendirmede Yahudi milletinin davalarının da diğer tüccar gibi Ticaret Mahke-

¹⁵² BOA., I. MVL 200 / 6279, (8 R 267 / 10 Şubat 1851); Karakoç Sarkis, no: 5878, (İrade tarihi: 8 Rebiül-ahir 1267 / 10 Şubat 1851); Keleş, "Hayriye Tüccar...", s. 77.

¹⁵³ BOA., Sadaret, Mektubî Kalemi, Umun Vilayet Belgeleri (A. MKT. UM.), 55 / 93, (13 C 1267 / 15 Nisan 1851); Harput valisinden gelen ve iradenin ilan edildiğine dair belge için bkz. BOA., A. MKT. UM., 107 / 36, (Selh L 1268 / 16 Ağustos 1852).

¹⁵⁴ BOA., HR. MKT., 45 / 94, (9 B 1268 / 29 Nisan 1852).

¹⁵⁵ BOA., I. MVL 240 / 8571, (17 N 68 / 5 Temmuz 1852).

¹⁵⁶ BOA., HR. MKT. 72 / 62, (18 C 1270 / 18 Mart 1854); Keleş, "Hayriye Tüccar...", s. 78-79.

¹⁵⁷ BOA., A. MKT. UM. 176 / 45, (23 Ra 71 / 14 Aralık 1854).

mesi'nde görülmesi gerektiği bildirilmiştir¹⁵⁸. Ticaret Mahkemesi veya ticaret meclislerinin kuruluşunun üzerinden uzun bir zaman geçmesine rağmen hemen her yerde teşkilatlanması sağlanamamıştı. Bu nedenle Ticaret Mahkemesi veya Ticaret Meclisi bulunmayan taşrada, Hayriye ve Avrupa Tüccarı'nın davalarının nerelerde görüleceği konusu tartışmalara neden oluyordu. Bu husustaki bir belgede ticaret meclisi bulunmayan Kengın'de ticaret meclisinin teşkilinin zorunlu olduğu belirtilerek ticaret nizamı gereğince meclis başkanının o yerin vali, mutasarrıf ve kaymakamlarından birisinin olduğu, eğer meclis başkanlığı görevi bu kişiler tarafından bizzat yerine getirilmezse o zaman da bu görevin şebender vekili tarafından yerine getirileceği ifade edilmişti. Mecliste yer alacak şebender vekilinin Hayriye Tüccarı arasından, Avrupa Tüccarı vekili ile meclisin diğer dört üyesinin ise Gayrimüslim ve berath Müslüman tüccar arasından seçilmesi istendi¹⁵⁹.

Ticaret Mahkemesi veya *ticaret meclislerinin* asıl kuruluşu amacı yabancı tüccar ile Osmanlı tebaası tüccar arasında meydana gelen anlaşmazlıklara çözüm bulmaktır¹⁶⁰. Bu bağlamda Osmanlı Devleti sınırları içerisinde ticaret yapan her tüccarın sorunlarına çözüm bulmak amacıyla müracaat ettiği ticaret meclisleri devletlerarası ilişkilerin bir parçası haline gelmişti. İngiltere Devleti tebaasından Pisa adlı tüccar, Bandırmalı Abdülkadir Ağa'dan aldığı burçağın nakline engel olduğunu ve zarara uğradığını belirterek Abdülkadir Ağa'nın İstanbul'da *Ticaret Meclisi'nde* muhakeme edilmesini istemişti. Pisa'nın talebi üzerine İngiltere sefreti temsilcilerinin de katılımı ile yapılan mahkemede, İngiliz tüccarın hiçbir alacağının olmadığı aksine burçağın bedeli ve nakliye masrafı olarak Abdülkadir Ağa'nın 5550 kuruş alacaklı olduğu meydana çıkmıştı. Ticaret Meclisi karar üzerine Hariciye Nezareti, İngiliz sefaretine gönderdiği 29 Eylül 1859 tarihli bir yazı ile bu paranın bir an önce tahsil edilerek yaklaşık beş aydır ailesinden ve çocuklarından ayrı kalmış olan Abdülkadir Ağa'ya verilmesini istemişti¹⁶¹.

Avrupa Tüccarı, müste'min tüccar gibi bazı hak ve imtiyazlara sahipti. Özellikle ticaretleri sırasında haksızlığa uğradıkları hususunda şikâyetle bulduklarında Babialı tarafından tüccarın haklarının gasp edilmemesi ve kendilerine müdahale de bulunulmaması hususu sıklıkla dile getirilmekteydi. Midilli'de mütemekkin olan Berathı Avrupa Tüccarı, tüccar vekilleri aracılığı ile kendilerine haksız yere müdahale

¹⁵⁸ BOA., HR. MKT. 172 / 75.

¹⁵⁹ BOA., *Sadaret, Mektubi Kâlemi, Muhimme Kâlemi Belgeleri (A.MKT. MHM.)*, 158 / 31, (9 Za 1275 / 10 Haziran 1859); Keleş, "Hayriye Tüccarı...", s. 78.

¹⁶⁰ İncelediğimiz *Düvel-i Enebiye Defteri no: 106/1*'in özellikle 58. sayfasından itibaren pek çok hükümda davalann Ticaret Mahkemesinde, Ticaret meclislerinde veya memleket meclislerinde çözümlenmesi hususuna sürekli olarak vurgu yapıldığı görülmektedir. Metin içerisinde bu konuya dair pek çok hüküm kullanılmamıştır. Ama bu hususta defterdeki, 150, 155, 161,166, 168, 169, 170, 173, 187, 188, 200, 246, 247, 253, 256, 261, 263, 264, 265, 269, 270, 271, 272, 273, 277, 278, 279, 280, 281, 283, 284, 286, 288, 289, 295, 296 ve 300 numaralı hükümlere bakılabilir.

¹⁶¹ BOA., *Düvel-i Enebiye Defteri [İngiltere Defteri] (A.DVN.DVE.d)*, no: 003M, s. 12-13.

edildiğinden ve itibarlarını zedeleyecek hareketlere maruz kaldıklarından şikâyet etmişlerdi. Şubat 1845 tarihli ferman ile verilen cevapta, tüccar arasındaki alacak-verecek davalarında % 2'den fazla vergi alınmaması, tüccarın Müslüman veya Gayrimüslim bir kimse ile davaları olduğunda mahkemeye veya Babıali'ye zabitan ile zorla ve itibarlarını zedeleyecek şekilde değil Ticaret Nezareti tarafından tayin edilen mübaşir vasıtası ile götürülmeleri, davalarının öncelikle *memleket meclislerinde* görülmesi ve burada bir çözüm bulunamaz ise Ticaret Nazırı'nın izni ile tüccar vekilleri ve muteber tüccardan oluşan bir mahkeme önünde *Ticarethane'*de muhakeme edilmeleri, eğer davalarının Şer'-i Şerif'te görülmesi gerekirse mutlaka Şeyhülislam'ın huzurunda muhakeme edilmeleri, hapisleri gerekirse yine Nezaret tarafından hapis olunmaları ve tüccarın mutlaka korunup-kollanmaları hususu belirtilmiştir¹⁶².

Ticari hususlardaki anlaşmazlıklar sürekli cereyan ettiğinden Babıali, yapılan şikâyetler üzerine ülkenin farklı yerlerine emirler göndererek ticaret hukukunun uygulanmasını, Hayriye ve Avrupa Tüccarı'nın işlerinde kolaylık gösterilmesini ve memurların keyfi uygulamaları terk ederek kanun ve nizamlara uygun hareket etmelerini tembih ediyordu. Şam-ı Şerif ve kazalarında Hayriye ve Avrupa Tüccarı'nın davaları ticaret memuru ve tüccardan oluşan *bir meclis* tarafından görülürken, son zamanlarda bazı engeller çıkarılarak tüccarın işlerinin çözümlenemediği ve ticarete sekte geldiğinden şikâyet edilerek buna engel olunması tüccar şebhenderi tarafından ifade edilmişti. Bunun üzerine gönderilen emirde tüccarın işlerinin kanun ve nizamlara uygun yapılmasına, kimse hakkında nizama aykırı işler yapılmamasına özen gösterilerek bu şikâyetin sebebinin ne olduğunun tahkik edilerek bildirilmesi istenmişti¹⁶³.

Avrupa Tüccarı ile ilgili defterde yer alan pekçok hükümde davaların Ticaret Mahkemesi, ticaret meclisleri veya memleket meclislerinde görüldüğüne veyahut görülmesi gerektiğine dair ifadeler mevcuttur. Mesela, Ayazmend Kazası'ndan Beratlı Avrupa Tüccarı Dimitraki ile annesi ve kardeşleri arasında, babalarından kalan bir kıt'a zeytin bahçesinin paylaşımı ile ilgili çözümlenemeyen davanın İstanbul'da Ticaret Mahkemesi'ne taşınmasına karar verilmiştir. Ancak davalı ve davacıların İstanbul'a gitmemeleri üzerine Ticaret Nazırı Ahmed Fethi Paşa, bir an önce bu kişilerin İstanbul'a mahkeme huzuruna gönderilmelerini Karesi Sancağı Kaymakamı, zabtiye memuru ve Ayazmend Kazası muhassılı ile memleket meclisi azalarından talep etmiştir¹⁶⁴. Midilli mütemekkinlerinden Kara Panapot kızı Balgo, Avrupa Tüccarı Lofaki'ye olan borcuna karşılık bir bab kulübesi ile bitişindeki ev ve bağını rehin vermiş, fakat tüccar Lofaki rehin aldığı mülkleri Hekim Kıryako'ya hibe etmiştir. Gönderilen fermanda Tanzimat-ı Hayriye gereğince davanın memleket meclisi

¹⁶² BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 83-84; Benzer bir tembihata dair bkz. BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 87-88.

¹⁶³ BOA., *HR. MKT.*, 72 / 62, (18 C 1270 / 18 Mart 1854).

¹⁶⁴ BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 60, (Evasıt-ı N 56 / 6-15 Kasım 1840).

sinde görüşülmesi istenmişti¹⁶⁵. Yine Midilli mütemekkinlerinden Beratlı Avrupa Tüccarı Yani Nikola ve ortakları zeytinyağı ticareti ve diğer hususlardan dolayı Midilli'nin sabık nazırı İsmail Bey ve ölmüş olan babası Mustafa'dan alacakları olduğuna dair davacı olmuşlardı. İstanbul'da Ticaret Nezareti'nde ve Ticaret Mahkemesi'nde birkaç defa muhakeme olmalarına rağmen dava konusunun bazı hususlarının şer'i hukuka girdiği, yemin edilmesinin ve şahitlerin mahkemeye çağrılmasının gerekliliği nedeniyle davanın mahallinde Şer'i Şerif huzurunda görülmesine karar verilmiştir. Midilli naibi Salih Beğ'e hitaben gönderilen fermanla davanın Şer'i Şerif'te görülerek kararın bir an önce İstanbul'a bildirilmesi istenmiştir¹⁶⁶. Bir başka dava ise Isparta'da cereyan etmişti. Beratlı Avrupa Tüccarı fermanlı hizmetkârı olan bir şahıs ortağı olduğu şirket ile 1847 senesinde muhasebesini görerek ilişkisini kesmişti. Yaklaşık bir yıl sonra bazı kişiler şirketin diğer ortaklarından olan alacaklarını hizmetkârdan talep etmeye ve bunu kenar mahkemeler vasıtasıyla çözmek için baskı yapmaya başlamışlardı. Hizmetkârın şikâyeti üzerine Isparta Kaymakamı İzzet Beğ ile müftü, naib ve meclis azalarına hitaben gönderilen bir fermanla, Avrupa Tüccarı ve hizmetkârlarının ticarete dair davalarının İstanbul'da *Ticarethane*'de, şeriatı ilgilendiren davalarının ise *Şeyhülislam* huzurunda görülmesi gerektiği; taşrada ise ticarete dair hususların *ticaret meclislerinde* veya muteber tüccarın çağrılması ile oluşturulacak *memleket meclislerinde*, şeriatı ilgilendiren davaların ise yine mecliste Şer'i Şerif huzurunda görülmesi gerektiğine vurgu yapılarak hizmetkâr ile ilgili davanın ticaret meclisinde Şer'i Şerif huzurunda ve tüccar vekilleri vasıtasıyla çözüme kavuşturulması istenmişti¹⁶⁷.

Ticaret Mahkemesi veya ticaret meclislerinin tüccar arasındaki sorunların çözümünü hususunda etkin çalıştığı da görülmektedir. Filibeli Avrupa Tüccarı Yakob, şayak adı verilen bir çeşit yün kumaşın 1846-1848 senelerinde nizamiye ambarına teslimi hususunda Ahi Çelebi Kazası abacı esnafına kefil olmuştur. Fakat abacı esnafının taahhütlerini yerine getirmemesi nedeniyle aralarında yaklaşık 405.000 kuruşluk bir alacak meselesi zuhur etmişti. Avrupa Tüccarı Yakob'un kefaletten dolayı zuhur eden alacağını esnaftan talep etmesi üzerine Filibe meclisinde yapılan incelemelerde bu paranın 213.000 kuruşunun altı adet tüccarın, 47.000 kuruşun ise diğer abacı esnafının borcu olduğuna ve 145.000 kuruşun ise faizden kaynaklanan borç olduğuna karar verilmiştir. Esnaf ise bu faizin affedilmesini talep etmişti. Hatta Tüccar Yakob'un paranın tahsili için gönderdiği mübaşirler uzun süre paranın tahsili için bekledikleri halde parayı tahsil edemediği geri dönmüşlerdi. Geçen süre zarfında borcun ödenmesi hususunda bir adım atılmayınca Filibe meclisi, 5 Eylül 1856 tarihinde davanın İstanbul'da Ticaret Meclisi'nde görülmesi gerektiğine karar vermiştir. Bu alacak meselesi İstanbul'da Ticaret Meclisi'nde Avrupa Tüccarı vekilleri ile Ahi

¹⁶⁵ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 62, (Evahir-i R 57 / 12-20 Haziran 1841).

¹⁶⁶ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 58, (Evasıt-ı Za 55 / 16-25 Ocak 1840).

¹⁶⁷ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 106, (Evahir-i Ca 68 / 13-22 Mart 1852).

Çelebi Kazası esnafını temsilen gönderilen üç vekilin huzurunda tekrar muhakeme edilmiştir. Ticaret meclisinde tüccarın şayak ticaretine dair verdiği senetler ile Filibe meclisinin mazbataları incelenmiş ve 437.094,5 kuruşluk bir borcun sabit olduğu görülmüştür. Bu paranın 32.000 kuruşunun parayı tahsil için giden mübaşirlere ödenen hizmet-i mübaşiriye ile ilam harcı olduğu, geriye kalan 405.094,5 kuruşun ise abacı esnafının ödemesi gereken borç olduğuna ve paranın 26 Ocak 1856 tarihli Filibe meclisi mazbatasını gözönüne alınarak bu tarihten itibaren faiziyle birlikte Avrupa Tüccarı Yakob'a ödenmesine karar verilmiştir¹⁶⁸.

Avrupa Tüccarı ile ilgili davaların *Ticaret Meclisi veya memleket meclislerinde* çözümlenememesi gibi durumlarda dava *Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye*'ye intikal etmekteydi. Niş Kazası mütemekkinlerinden Nikolca vefat ettiğinde veraseti kansı ve çocuklarına intikal etmiş ve oğlu Sotraki terekesini alarak babasına ait tüm alacak ve verecekleri üstlenmiştir. Yine Niş Kazası'ndan Avrupa Tüccarı Kosta, Nikolca'nın oğlu Dimitraki'den 380.000 kuruş alacağı olduğunu ve bu bedelin Dimitraki'nin babası Nikolca'nın veresesinden düşen hissesinden tahsilini istemiştir. Dava, Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye'ye taşınmış ve yapılan inceleme sonunda bu bedelin tüccar Kosta'ya Nikolca'nın terekesinden Dimitraki hissesine düşen meblağdan ödenmesine karar verilmiştir. 9 Nisan 1861 tarihinde bu hususa dair tahrirat yazılmıştır. Babası Nikolca'nın terekesini tamamen üstlenen Sotraki ise 31 gün zarfında bu borcu ödeyeceğine dair Niş mal sandığına bir kıta senet vermiş ise de sürenin bitimi üzerine babasından kalan terekenin borçlarına bile yetmediğini ileri sürerek borcu ödemekten imtina etmiştir. Bunun üzerine Niş valisi Ahmed Midhat Paşa, Niş naibi, müftüsü ve meclis azalarına hitaben gönderilen fermanla, Meclis-i Vala kararı ve ticaret meclisi mazbatasının dikkate alınarak Dimitraki'nin tüm mal ve mülklerinin müzayedeye ile satılmasına ve Avrupa Tüccarı Kosta'nın alacağını tamamen tahsil edilmesine karar verilmiştir¹⁶⁹.

Tüccar davaları her ne kadar meclisler vasıtası ile çözülsün de şeriatı ilgilendiren hususların şer'i mahkemelerde görülmesine devam edilmiştir. Arabgir Kazası'ndan Tiryetiroğlu Hacı Bogos öldüğünde terekesi küçük oğlu Vasis'e kalmış ve Berathı Avrupa Tüccarı Hacı Ohannes ise vasi tayin edilmiştir. Arabgir Kazası'ndan Kilecioğlu Halil ise ölen Tiryetiroğlu Hacı Bogos'un malının üçte birisi üzerinde vasiyetten dolayı tasarruf hakkı olduğu iddiasında bulunmuştur. Erzurum'da *Şer'i Şerif* huzurunda yapılan muhakemede tereke üzerinde böyle bir hakkın olmadığı anlaşılmış ve Anadolu Kazaskeri Mehmed Raif Beğ'in ilamı ile kendisine bildirilmiştir. Bu karar üzerine gönderilen fermanla Kilecioğlu Halil'in dava sonucuna itiraz etmesi halinde tüccar nizamı gereğince İstanbul'da Şeyhülislam huzurunda muha-

¹⁶⁸ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 121, (Evahir-i Ra 73 / 1-28 Kasım 1856); BOA. HR. MKT. 145 / 82.

¹⁶⁹ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 127-128, (Evail-i Rebiül-ahir 1278 / 6-15 Ekim 1861).

kemenin yapılmasının gerektiği bildirilmiştir¹⁷⁰. Bu karara rağmen Kilecioğlu Halil'in iddiasında ısrarcı olması üzerine davaya İstanbul ve tevabi Ermeni Patrikliği de karışmış ve yapılan incelemeler sonunda böyle bir vasiyetin olmadığına ve dolayısıyla Kilecioğlu Halil'in vasiyetten doğan tasarruf iddiasının gerçek dışı olduğuna karar verilmiştir¹⁷¹. Bir diğer dava ise Nişli Avrupa Tüccarı Kosta ile Niş mütemekkinlerinden rahib Gom/Gavm arasında cereyan etmiştir. Tüccar Kosta'nın 35.052 kuruşluk alacağını bir ay içerisinde ödemek ve eğer ödeyemez ise emlak ve akarının satılarak borçlarının kapatılması hususunda rahip senet vermiştir. 2 Eylül 1848 tarihinde Niş meclisinde alınan bu karara rağmen rahip borçlarını ödeyememiş ve tüccar Kosta da vekili aracılığı ile Ekim 1848 tarihinde Ticaret Nezareti'ne müracaat ederek alacağının Şer'-i Şerif marifetiyle tahsil edilmesini veya İstanbul'da muhakeme edilmesini talep etmiştir. Bunun üzerine Rumeli Kazaskeri Mehmed Arife hitaben verilen fermanla rahibin emlak ve akarlarına el konularak borçların ödenmesi gerektiği belirtilmiş ise de tüccar Kosta'nın alacağı tahsil edilememiştir. İşte bunun üzerine Niş Mutasarrıfı İsmail Paşa ile Niş müftüsü, naibi ve meclis azalarına hitaben gönderilen 8-17 Haziran 1853 tarihli fermanla rahibin mahallinde *memleket meclisinde Şer'-i Şerif* huzurunda tekrar muhakeme edilmesine, eğer bu mecliste bir sonuç alınmaz ise davanın İstanbul'da görülmesine karar verilmiştir¹⁷².

7. Avrupa Tüccarı'nın Yolsuzluklarına Dair Alınan Tedbirler

Osmanlı Devleti, tüccarın haklarının korunmasına son derece önem vermiş ve gerekli kanuni düzenlemeleri yaparak yolsuzluk yapan tüccarı cezalandırmıştır. Mesela, İzmir'de mütemekkin Berathlı Avrupa Tüccarı Uralı Çiro Nikola'nın, İstanbul'a gelip giden Avrupa ve müste'min tüccarı yanılttığı, ticarî işlerde hile yaptığı, bu durumun Devletin nizamına zarar verdiği ve bu tür davranışların hoş olmadığı şikâyet edilmiştir. Bunun üzerine 2 Kasım 1837 tarihinde Uralı Çiro Nikola'nın Çorum'a sürülmesine, Çorum'a ulaştıktan sonra herhangi bir suretle sürgün mahallini terk etmesine müsaade edilmemesine ve bu fermanın Çorum mahkemesinde cümle huzurunda okunarak ilan edilmesine karar verilmiştir. Dolayısı ile Uralı Çiro Nikola, ticarî işlerindeki yolsuz davranışları nedeniyle sürgün cezasına çarptırılmıştır¹⁷³.

Isparta mütemekkinlerinden Avrupa Tüccarı İlyasoğlu Estefan ise Sancak sandık emînliği görevini üstlenmiş ancak yolsuz ve uygunsuz davranışları olduğu gerekçesi ile ahali ve esnaf tarafından şikâyet edilmiş, bundan dolayı da görevinden alın-

¹⁷⁰ BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 78, (Evail-i Ca 260 / 19-28 Mayıs 1844).

¹⁷¹ BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 81, (Evahir-i L 60 / 3-11 Kasım 1844).

¹⁷² BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 111, (Evail-i N 69 / 8-17 Haziran 1853); Yine Nişli Avrupa Tüccarı Kosta'nın bir başka davası ile ilgili talebi için bkz. BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 111, (Evail-i Za 69 / 6-15 Ağustos 1853).

¹⁷³ BOA, Cevdet, Zabtıye (C.ZB), 63 / 3141, (3 Ş 1253 / 2 Kasım 1837).

muştur. İlyasoğlu Estefan sandık emniyeti görevinden alınmış olmasına rağmen tekrar bu memuriyete tayin olabilmek için bir takım yolsuz hareketlere başvurmaktan geri kalmamıştır. Bunun üzerine Isparta Kazası halkı bu kişinin bir daha sandık emini tayin edilmemesi için dilekçe vermiştir. Isparta ahalisinin başvurusu üzerine Divan-ı Hümayun kayıtları ve tüccar nizamı tekrar incelenmiştir. Avrupa Tüccarı İlyasoğlu Estefan hakkında yapılan şikâyet tüccar nizamı çerçevesinde değerlendirilmiş ve bundan sonra bu kişiye bir daha memuriyet verilmemesine ve kendisinin bundan sonra işleri ile meşgul olarak kimseye karşı uygunsuz davranışlar sergilememesine dair ferman gönderilmiştir¹⁷⁴.

B. Avrupa Tüccarı'nın Ticarî İlişkileri: Karşılaştıkları Sorunlara Dair Gözlemler ve Tespitler

1. Alacak-Verecek-Borç İlişkileri

Avrupa Tüccarı ile ilgili incelemeye tabi tuttuğumuz defterde alacak-verecek meselelerine dair 102 adet hüküm mevcuttur¹⁷⁵. Bu hükümlerden bazıları birbiri ile bağlantılı konuları bazıları ise aynı şahısların bir başka kişi veya kişilerden olan alacak-vereceklerine ilişkin bilgileri içermektedir. Burada Avrupa Tüccarı'na ait borç meseleleri ile ilgili tüm hükümleri vermemiz mümkün olmadığından içerisinden seçtiğimiz birkaçını örnek vermek suretiyle meseleye açıklık getirmeye çalışacağız.

Siroz Kazası mütemekkinlerinden Avrupa Tüccarı Bihorbaltı yine Siroz Kazası mütemekkini Yahudi Sarraf Avram Erdebri ve ortağından 91.000 kuruş alacağı olduğunu, 1832 senesinde Siroz mahkemesinde yapılan muhakemede borcun 66.000 kuruşluk kısmının hemen kalan 25.000 kuruşluk kısmının ise 3 yıl sonunda ödenmesine karar verildiğini ancak sürenin bitmesine rağmen Yahudi tüccarın borçlarını ödemedikleri gibi ibtal-i hak davasına düştüklerini belirten bir şikâyet dilekçesi vermiştir. Yapılan incelemede, Avrupa Tüccarı nizamı gereğince 4.000 kuruşun üzerindeki alacak davalarının kenar mahkemelerde görülmeyip İstanbul'da arz odasında görülmesi ve bir mübaşir tayin edilmesinin zorunlu olduğu anlaşılmıştır. Bundan dolayı, tüccar nazırı Divan-ı Hümayun Beylikçisi İbrahim Sarım tarafından bir mübaşir tayin edilerek Avrupa Tüccarı Bihorbaltı'nın hakkı olan 25.000 kuruşun tamamen tahsil edilmesine karar verilmiştir¹⁷⁶. Yine Beratlı Avrupa Tüccarı ve Erzu-

¹⁷⁴ BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s.16, (Evail-i R 1251 / 27 Temmuz-5 Ağustos 1835); BOA., *Cevdet, Dahiliye (C. DH.)*, 341 / 17023, (1 R 1251 / 27 Temmuz 1835).

¹⁷⁵ BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, hüküm no: 2, 5, 8, 11, 13, 20, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 63, 64, 67, 68, 71, 76, 77, 78, 83, 84, 85, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 99, 101, 104, 110, 111, 114, 115, 121, 123, 129, 131, 132, 133, 134, 145, 148, 150, 153, 154, 155, 159, 160, 161, 163, 166, 168, 169, 180, 182, 184, 185, 192, 198, 199, 200, 203, 205, 208, 209, 212, 215, 221, 223, 225, 227, 228, 240, 246, 254, 255, 264, 271, 274, 276, 281, 283, 312.

¹⁷⁶ BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s.9, (Evahir-i Za 250 / 21-30 Mart 1835).

rum mütemekkinlerinden Mağdis Güllab, 15 Müslüman ve bir reayanın 137.687 kuruşluk alacaklarına karşılık Erzurum gümrüğünde bulunan 78.190 kuruşluk emtia-sına el koyduklarını belirterek el konulan emtianın kendisine teslim edilmesini ve borçlarının ertelenerek taksite bağlanmasını talep etmiştir. Buna karşılık alacaklı olanlar ise Avrupa Tüccarı'nın borcunu ödemeye kudretinin bulunduğunu belirterek ödemenin tehir edilmesine ve taksite bağlanmasına karşı çıkmışlardır. Erzurum müşirine hitaben gönderilen emirnamede, borçlu ve alacaklı tarafların hepsinin hazır olduğu bir ortamda anlaşmalarının sağlanması, gerçekten Avrupa Tüccarı Mağdis Güllab'ın borcunu ödeyecek kudretinin olup olmadığının tespit edilmesi, eğer borcunu ödeyecek kudreti yoksa gümrükteki malların alacaklılar arasında herkesin alacağına göre eşit şekilde paylaşılması, kalan borcun ise kefile bağlanarak taksitlendirilmesi ve bunun için alacaklı olanların mutlaka rızalarının alınması istenmiştir¹⁷⁷.

Avrupa Tüccarı ile Müslüman ahali arasında da ticari ilişkilerden dolayı alacak-verecek davaları mahkemelere yansımıştır. Edirne'de mütemekkin tüccar Melfak'tan poliçeden dolayı 10.000 kuruş alacağı olduğunu iddia eden Mehmed Emin davacı olmuştur. Yapılan inceleme sonunda tüccar Melfak'ın borcunu ödemediği tespit edilmiş olduğundan, tayin edilecek mübaşir vasıtasıyla davanın mahallinde görülmesine, eğer mahalli mahkemede dava çözülemez ise İstanbul'da arz odasında davanın görülmesine karar verilmiştir¹⁷⁸. Yine Niğdeli Avrupa Tüccarı Tırhoğlu Acı Yevan, öldüğünde veraseti oğulları Nikola ve Avrupa Tüccarı Yevan'a intikal etmiştir. Ancak, Fatma adlı bir kadın 29 sene önce ölmüş olan babası Feridoğlu Şeyh İbrahim'in Tırhoğlu Acı Yevan'dan 43.000 kuruş alacağı olduğu iddiası ile 1832/1833 senesinde davacı olmuştur. Dava devam ederken tüccar Acı Yevan'ın ölmesi üzerine bu sefer de varislerine karşı alacak davasını sürdürmüştür. Tarafların anlaşamamaları ve 4000 akçeden fazla alacak-borç davalarının Sadrazam huzurunda arz odasında görülmesi tüccar nizamı gereği olduğundan Aralık 1834 tarihli bir ilam ile tarafların İstanbul'da muhakeme edilmelerine karar verilmiştir¹⁷⁹. Filibe'de mütemekkin Avrupa Tüccarı Sarraf Kırkor ve kardeşi İstefan, Naikübü'l-eşraf Kaymakamı Müderis-i kiramdan Müftüzâde Esseyid Mehmed Raşid'den 1832-33 senesine ait iki kıta borç tahvili gereğince 28.277 kuruş asıl ve 11.000 kuruş faizi olmak üzere 39.277 kuruş alacakları olduğunu iddia etmişlerdir. Bunun üzerine Filibe mahkemesinde yapılan duruşmada Esseyid Mehmed Raşid, Sarraf ve Avrupa Tüccarı Kırkor ile alış-verişleri olduğunu bu nedenle aralarında birkaç defa yazılı anlaşma yaptıklarını ancak Kırkor ve kardeşinin anlaşmaya aykırı davranarak kendisini zarar uğrattıklarını, işlerinin bozulmasına neden olduklarını ve talep ettikleri 28.277 kuruşun tamamının ise faiz olduğunu beyan etmiştir. Hatta 1827-28 senesinden bu tarihe gelinceye kadar çeşitli vesileler ile Sarraf Kırkor ve kardeşine 62.892 kuruş para verdiğini belir-

¹⁷⁷ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 182, (7 Za 58 / 10 Aralık 1842).

¹⁷⁸ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 12, (Evail-i Z 250 / 1-9 Nisan 1835).

¹⁷⁹ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 13, (Evasıt-i L 50 / 10-19 Şubat 1835).

tip buna dair makbuzları da mahkemeye sunarak karşı alacak davasında bulunmuştur. Bunun üzerine Avrupa Tüccarı Sarraf Kirkor, “biz Avrupa tüccarıyız, davamızın İstanbul’da görülmesini” istiyoruz diyerek mahkemenin Sadrazam huzurunda görülen arz odasına taşınmasını istemiştir. Fakat, Kirkor ve kardeşinin alacaklı değil borçlu olduklarının şer’an sabit olması nedeniyle tayin edilen mübaşir Hüseyin aracılığıyla paranın tahsil edilerek Esseyyid Mehmed Raşid’e ödenmesine hükmedilmiştir¹⁸⁰.

2. Avrupa Tüccarı’ndan Alınan Cizye

Osmanlı Devleti’nde gayrimüslimlere tanınan pek çok imtiyaza karşılık onlardan istenen en önemli şey, her yıl kişi başına belirli bir miktarda cizye vergisi ödemeleridir. Cizye, İslam hukukuna göre yalnızca Gayrimüslim tebaadan alınan yıllık bir vergidir. Olgunluk çağına gelmiş Gayrimüslim erkekler askerlikten muaf olmalarının karşılığı olarak bu vergiyi ödemekle mükellefler. Ancak bu vergiye tabi olan Gayrimüslim erkeklerin, bedence ve zihince sağlam ve vergiyi ödeyebilecek kudrete sahip olmaları şarttı. Kadınlar, ihtiyarlar, çocuklar, zihince ve bedence sakat olanlar, dilenciler ve vergiyi ödeyemeyecek kadar fakir olanlar cizyeden muafular. Cizye vergisi kişinin zenginlik durumana göre alındığından uygulamada yüksek, orta ve aşağı olmak üzere üç düzeyde tahsil edilmekteydi¹⁸¹. Cizye vergisi genellikle 14-75 yaş arası erkeklerden alınır, miktarı bölgelere ve senelere göre değişirdi. 15. yüzyılda ortalama 40-60 akçe, 17. yüzyılda ise 140 akçe idi. İlk zamanlarda cizye vergisi devlet memurları tarafından toplanırken, daha sonraları mültezimler aracılığı ile toplanmıştır. Bu durum Gayrimüslim tebaanın suistimallere uğramasına neden olmuştur. II. Mahmud zamanında 1830’da çıkarılan bir fermanla cizye vergisi zenginden 2,5, orta halliden 1,5 ve fakirden ise 1 kuruş olarak tahsil edilmeye başlanmıştır. Yine 1834 senesinde çıkarılan bir diğer fermanla cizyenin zenginlerden 60, orta hallilerden 30 ve fakirlerden ise 15 akçe olarak alınmasına karar verilmiştir¹⁸². Ancak gayrimüslimlerden cizyenin haricinde başka adlar altında vergiler de talep edilmekteydi. Osmanlı Devleti, 1830 senesinde çıkardığı bir kararname ile cizyedar ve tahsildarların her ne isim altında olursa olsun cizyenin dışında bir vergi almalarını yasaklamıştı. Bu kararname ile cizye miktarına da zam yapılmıştı. Ayrıca cizyedarlar ve tahsildarlar vergiyi tahsil için köy ve nahiyelere gittiklerinde kendileri ve hayvanları için bir miktar yem ve yiyecek dışında hiç kimseden parasız bir şey almayacaklardı. Fakat bu usul hakkında bazı şikâyetlerin gelmesi üzerine 1833’de reyadan cizyenin haricinde para ve mal tahsil edilmemesi ilan edilmiştir¹⁸³. 1856 Islahat Fermanı ile gay-

¹⁸⁰ BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 19, (Evast-ı N 251 / 1-10 Ocak 1836).

¹⁸¹ C. H. Becker, “Cizye”, *İ.A., Cilt: III*, s. 199-201; Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, Risale yayınları, İstanbul 1996, s. 23-24, 51-54.

¹⁸² Bozkurt, *a.g.e.*, s. 27-28.

¹⁸³ Eryılmaz, *a.g.e.*, s. 53; Ziya Karamursal, *Osmanlı Maliyesi Hakkında Tetkikler*, TTK, Ankara 1989, s. 172.

rimüslimlere askerlik hizmeti konulması düşünülmüş ise de tebaanın karşı çıkması üzerine cizye vergisi iane-i askeriye adıyla yeniden düzenlenmiş ve bu tarihten sonra bu ad altında tahsil edilmiştir¹⁸⁴.

Avrupa Tüccarı ile ilgili defterde tüccar veya hizmetkâr beratlarında sık sık cizye vergisine vurgu yapılmaktadır. Deftere yansıyan ifadelerle göre cizye vergisine 1816, 1824, 1827 senelerinde yapılan zamların dışında 1 Muharrem 1250 / 10 Mayıs 1834 tarihinde yeni bir zam daha yapılmıştır. Her sene Avrupa Tüccarı ve hizmetkârlarına ait cizye toplandıktan sonra Avrupa Tüccarı nazırı vasıtasıyla İstanbul'daki cizyedar teslim edilmekte, cizyedar ve kolcuları tarafından buna dair tüccara birer kağıt verilmekteydi. Tüccarın cizye ödediklerini gösterir kağıtları almaları ve istenildiğinde göstermeleri şarttı. Bu durumda tüccardan veya hizmetkârlarından hiçbir nam ve ad altında başkaca vergi talep edilmeyecekti¹⁸⁵. 1839 Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile birlikte yapılan düzenlemeler sırasında cizyenin her yıl Muharrem ayının başında ödenmesine karar verilmiştir. Dolayısı ile defterde yer alan bu tarihten sonraki hükümlerde buna vurgu yapılmıştır¹⁸⁶. Bu kayıtların tamamında ise cizye vergisinin miktarı *evast* olarak ifade edilmiştir. Ancak cizyenin ne kadar ödendiğine dair defterdeki bir hükmün haricinde diğerlerinde herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ayrılık'ta mütemekkin beratlı tüccar ve fermanlı hizmetkârları cizye vergilerini cizyedara ödedikleri halde nizama aykırı şekilde kendilerinden yeni vergi istendiğini ifade etmişlerdi. Aslında bu talep yukarıda belirttiğimiz 1833 tarihli ilannameye aykırı idi. Bunun üzerine Divan-ı Hümayun'da yer alan cizye defterleri incelendiğinde cizye vergisine tabi şahıslardan *âla* derecesindeki şahsın cizye vergisinin 12 kuruş iken daha sonraki 8 kuruşluk zamlarla birlikte 20 kuruşa çıktığı tespit edilmiştir. Yine ifade edildiğine göre 1816, 1824 ve 1827 senelerindeki zammın dışında 10 Mayıs 1834 tarihinde cizye vergisine 4 kuruş daha zam yapılmış ve 24 kuruşa çıkmıştır. Bu tarihten sonra tüccar ve hizmetkârları cizyelerini zamlı şekilde ödemeye başlamışlardır. Ayrılık naib ve cizyedarına gönderilen fermana, tüccarın nazırları aracılığıyla cizyelerini ödediklerinde kendilerine buna dair bir kağıt verilmesi ve bundan sonra hiçbir suretle kendilerinden başkaca bir nam ve ad altında vergi talep edilmemesi tembih edilmiştir¹⁸⁷.

3. Avrupa Tüccarı'ndan Alınan Vergiler ve Vergi Hususundaki Gelişmeler

Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren Avrupa devletleri ile ticarî ilişkilerinde daima politik bir amaç gütmüştür. Buna göre kendi emniyet ve çıkarlarını korumak

¹⁸⁴ Bozkurt, *a.g.e.*, s. 118.

¹⁸⁵ Avrupa Tüccarı'nın cizyeyi ödediklerine dair örnekler için bkz. BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 8 (hüküm: 1), s. 12 (hüküm: 10), s. 29-30 (hüküm: 58), s. 34 (hüküm: 70), s. 46 (hüküm: 105), s. 47 (hüküm: 107), s. 50-51 (hüküm: 117), s. 58 (hüküm: 135).

¹⁸⁶ BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 62 (hüküm: 147), s.65 (hüküm: 158), s. 78 (hüküm: 178).

¹⁸⁷ BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 14-15, (Evasıt-ı Ra 1251 / 7-15 Temmuz 1835).

amacıyla batılı devletlere imtiyazlar vererek devletlerden birisini diğerine karşı kullanmayı tercih etmiştir. Mesela, Venedikliler ile mücadelede destek sağlamak amacıyla diğer İtalya devleti Cenova'ya 1352'de Manisa bölgesindeki şap tekeli verilmişti. Daha sonra ise Fatih Sultan Mehmet, Venediklilere Anadolu'dan ve Rumeli'den buğday ihracına izin vermiştir. İstanbul'un fethinden sonra ise Venedikli tüccarın İstanbul'da oturmasına müsaade edildiği gibi % 2 gibi düşük bir gümrük vergisi ile de ticaret yapma hakkı sağlanmıştı. Aynı şekilde Fransızlar da zaman içinde Osmanlı coğrafyasında bir takım haklar elde etmişlerdi. Fransızlar, Memluk Sultanları'ndan elde ettikleri kapitülasyonları Osmanlılar'dan da elde etmeyi başardıkları gibi Kanuni Sultan Süleyman tahta çıkınca bu imtiyazları da onaylamıştı. 1536'da ise Osmanlı Devleti ile Fransa arasında bir ahidname imzalandı. Buna göre Fransız tüccar, Osmanlı tebaasının ödemek zorunda olduğu vergiler dışında herhangi bir vergi ödemeyecekti. Dolayısı ile bu ahidname veya kapitülasyon sonradan diğer Avrupa devletlerine örnek teşkil etmiştir. Mesela, İngilizler ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan 1583 tarihli bir ticaret antlaşma ile İngiliz tüccarın % 3 gümrük vergisi ödemesi kabul edilmiştir¹⁸⁸. Daha sonraki süreçte diğer Avrupa devletleri de bu antlaşmaları örnek alarak kendileri açısından faydalı, Osmanlı Devleti'nin ticarî faaliyetleri açısından pek çok zararı olan bu antlaşmaları imzalamışlardır. 19. yüzyıl başlarında Osmanlı tebaası tüccar % 12 oranında vergi öderken yabancı veya müstemin tüccarın % 3 oranında vergi ödemesi üzerine Avrupa tüccarlığı ihdas edilmişti. Osmanlı tebaası olan Avrupa Tüccarı da artık yüzyılın başından itibaren yabancı tüccarın sahip olduğu haklardan yararlanmaya başlamıştı.

Gümrüklerdeki uygulamalarda zaman zaman sorunlar çıkmaktaydı. Yenişehir-i Fenâr, Tırhala, Tırnovi ve Galos kazalarında mütemekkin olan Avrupa Tüccarı, sundukları arzuhallerinde Avrupa'dan Galos iskelesine getirdikleri emtia, eşya ve erzak için % 7,5 kuruş gümrük vergisi ödedikleri halde, kendilerinden getirdikleri malların kıymetlerinin daha çok gösterilerek fazla vergi istendiğini bildirmişlerdi. Bunun üzerine Divan-ı Hümayun'dan ve İstanbul Gümrük Emni Mehmed Tahir Beğ'den bu hususta bilgi istenmişti. Yapılan incelemede Avrupa Tüccarı'nın Avrupa'ya götürecekleri veya Avrupa'dan getirecekleri ticaret maddeleri için müstemin tüccar gibi % 3 gümrük vergisi ödemeleri gerektiği bildirildi. Ayrıca memleket içinde alınıp satılan mallar için müste'min tüccar ve Osmanlı Devleti tebaası diğer tüccar gibi iç ticarete uygulanan gümrük tarifesine göre belirlenen vergileri ödeyeceklerdi. Bunun dışında Avrupa Tüccarı'nın satın aldıkları malları Avrupa'ya götürmek yerine yine memleket içinde satmaları halinde iç ticarete uygulanan gümrük tarifesini ödemekle mükellef oldukları belirtilerek bunların dışında hiç kimseden fazla ve gereksiz vergi alınmaması ferman buyruldu¹⁸⁹. Aynı şekilde Berathı Avrupa Tüccarı Artin, İstanbul'dan satın aldığı emtia ve eşyanın gümrüğünü ödediği halde Trabzon

¹⁸⁸ Bağış, *a.g.e.*, s. 1-16; Kütukoğlu, *a.g.e.*, cilt: 1, s. 23-24.

¹⁸⁹ BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s.44, (Evail-i Ra 1254 / 25 Mayıs-3 Haziran 1838).

gümrüğünde tekrar gümrük vergisi istendiğini ve elinde bulunan ödeme belgesine itibar edilmediğini bildirmişti. Bunun üzerine Trabzon naib ve gümrükçüsüne gönderilen fermanla ticaret nizamı gereğince memleket içinde alınıp-satılan mallar için % 3 gümrük vergisinin ödenmesi gerektiği, bunun dışında gümrük harcı, masdariye ve refüye namıyla başkaca bir ad altında bir akçe para alınmaması ve bu türden hareketlerden kaçınılması istenmiştir¹⁹⁰. Bu hususa dair bir başka belge ise Kemer-i Edremid Kazası'na aittir. Belgede belirtildiğine göre Avrupa Tüccarı kendilerine baskı yapıldığından ve fazla vergi alındığından şikâyetçi olmuştu. Gönderilen yazıda Ticaret Nezareti'nin talebi üzerine daha önce memleketin farklı yerlerine tüccara baskı yapılmaması, fazla vergi alınmaması ve müste'min tüccarın sahip olduğu imtiyazlardan aynen Avrupa Tüccarı ve hizmetkârlarının da yararlanması gerektiği hususunun bildirildiği, fakat Kemer-i Edremid Kazası'na bu fermanın ulaşmadığı ifade edilmişti. Kemer-i Edremid Kazası'nda ikamet eden tüccarın talebi üzerine gönderilen fermanla, yeni tesis edilen Tanzimat-ı Hayriye usulü gereğince hiç kimseden fazla ve gereksiz yere vergi talep edilmemesi, reayanın korunması ve vergilendirme hususunda ticarî nizamlara aykırı davranılmaması gerektiği belirtilmişti¹⁹¹. Ancak Tanzimat'ın ilanı sonrasında sürekli bu hususa dair uyarılar yapılmasına rağmen Bursa'da mütemekkin olan Avrupa tüccarı bir arzuhal sunarak nizama aykırı şekilde eski vergilerden daha fazla olmak üzere kendilerinden vergi istendiğini ve baskı yapıldığını şikâyet etmişti. Gönderilen hükümden Tanzimat Fermanı gereğince herkesten emlak, arazi ve gelirine göre vergi alınması, hiç kimseden bir akçe fazla vergi alınmaması gerektiği hatırlatılmıştır¹⁹².

Devletin fazla ve gereksiz vergi alınmamasına dair tembihatlarına karşın, Avrupa Tüccarı beratı alan şahıslar ise hemen her türlü vergiden muaf olduklarını belirterek ticarî faaliyetleri dışında ödemek zorunda oldukları ihtisab vergisi gibi bazı vergileri bile ödemeyi reddediyorlardı. Mesela Gelibolu'da mütemekkin dört beş Avrupa Tüccarı, tüccarlık beratı aldıktan sonra dükkânları için aylık vermedikleri gibi, emtia ve eşyaları için de ihtisab vergisi vermeyi reddetmişlerdi. İstanbul'a gönderilen arzuhalde tüccarın ellerindeki beratlarla bu türden vergilerden muaf olduklarına dair herhangi bir bilgi olmadığı, bu durumun devletin gelirlerini azalttığı ve düzeni bozduğu dolayısıyla bu hususta acilen kendilerine bir cevap verilmesi istenmiştir. Gönderilen cevapta bu kişilerden ihtisab vergisi alınmasının usulden olduğu belirtilerek bundan sonra da vergilerini aynı şekilde ödemeleri gerektiği emredilmiştir¹⁹³.

¹⁹⁰ BOA, *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 50, (Evasıt-ı L 1254 / 28 Aralık 1838-6 Ocak 1839).

¹⁹¹ BOA, *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 55-56, (Evasıt-ı B 1255 / 20-29 Eylül 1839); Tanzimat Fermanı, 3 Kasım 1839'da ilan edilmiş olmasına rağmen, Sultan Abdülmecid'in tahta çıkmasının hemen sonrasında yeni uygulamaların Tanzimat-ı Hayriye düzenlemeleri çerçevesinde değerlendirildiğini ve bu belgenin tarihinin 20-29 Eylül 1839 olduğuna dikkat etmek gerekir.

¹⁹² BOA, *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 69, (Evasıt-ı B 1258 / 17-26 Eylül 1842).

¹⁹³ BOA, *C.İKTS.*, 15 / 727, (29 Z 1255 / 4 Mart 1840).

Avrupa Tüccarı ile ilgili deftere yansıyan bir başka husus ise tüccardan başka başka adlar altında fazla ve haksız vergi talep edilmesidir. Manastır'da mütemekkin Avrupa Tüccarı ve hizmetkârları bir arzuhal sunarak emlak ve arazilerine dair kendilerine tarh edilen vergilerini ödedikleri halde kendilerinden ödeyebileceklerinden daha fazla vergi istendiğini şikâyet etmişlerdi. Ayrıca, bir yerden başka bir yere gelip giden devlet görevlilerinin köy ve kasabalarına geldiklerinde kendi hanelerinde kaldıklarını, parasız yem ve yiyecek aldıklarını ve kendilerine bu hususta baskı yapıldığını da bildirmişlerdi. Bunun üzerine Manastır naibine gönderilen emr-i şerifte, Evasıt-ı Şaban 1249 / Aralık 1833 tarihli bir fermanla hiç kimseden haksız ve fazla şekilde vergi istenmemesi, kimsenin hayvanlarının zorla alınarak devlet hizmeti için kullanılmaması, devlet görevlilerinin köy ve kazalara uğradıklarında sudan başka parasız hiçbir şey almamaları, kişisel ihtiyaçlarını parasını ödemek suretiyle kendilerinin karşılması ve kimseye bu hususta baskı yapılmaması gerektiğinin emredildiği belirtilerek bu hususlara aynen riayet edilmesi istendi. Fakat tüm bu uyarılara rağmen yaşanan olumsuzluklar nedeniyle bir kez daha aynı hususları içeren ferman Manastır'a gönderilmiştir¹⁹⁴. Fakat Tanzimat'ın ilanı sonrası bu hususa dair şikâyetlerin arkası kesilmemişti. Ağustos 1847 tarihinde Köprülü Kazası idarecilerine hitaben gönderilen fermanın anlaşıldığına göre Köprülü Kazası'nda mütemekkin Avrupa Tüccarı ve çocuklarının hanelerine kazalarından gelip geçen devlet görevlilerinin misafir oldukları ve kendilerinden nizama aykırı şekilde parasız yem ve yiyecek alındığı şikâyet konusu edilmişti. Bunun üzerine gönderilen fermanla tebaanın her sınıfının devletin koruması altında olduğu hatırlatılarak, devlet memurlarının herhangi bir köy veya kazaya uğradıklarında hanlara veya münasip mahallere yerleştirilmeleri, tüm ihtiyaçlarını kendi paraları ile karşılamaları ve halktan sudan başka parasız yem ve yiyecek almamaları gerektiği ifade edilerek, Tanzimat'ın ruhuna aykırı bu tür hareketlerin cezalandırılacağı bildirilmiştir¹⁹⁵.

Avrupa Tüccarı'nın şikâyetçi olduğu bir diğer husus ise alacak verecek davalarında kendilerinden fazla vergi istenmesidir. Bergama'da mütemekkin Avrupa Tüccarı ve hizmetkârları bir arzuhal sunarak bazı kimselerde olan alacaklarının tahsili sırasında tüccar nizamına aykırı şekilde % 2'den daha fazla vergi istendiğini, kendilerine tazir ve tekdir uygulanarak itibarlarının düşürüldüğünü bildirmişlerdi. Gönderilen fermanla alacak verecek davalarında talep edilen tutar üzerinden % 2 oranında vergi alınmasına, tüccar nizamına aykırı şekilde fazla vergi talep edilmemesine, tüccarın itibarlarının korunmasına ve alacak davalarının mahkemelerde görülmesi nedeniyle *def-i resm* namıyla para alınmasına müsaade edilmemesi gerektiği bildiril-

¹⁹⁴ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 11, (Evasıt-ı Za 1250 / 11-20 Mart 1835); Gelibolu naibine hitaben gönderilen ferman sureti için bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 11, (Evail-i Z 1250 / 31 Mart-9 Nisan 1835); Aydın ve Saruhan sancakları ile Silivri Kazası tüccardan fazla vergi istendiğine dair yapılan şikâyetler üzerine gönderilen ferman için bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 40, (Şubat 1838).

¹⁹⁵ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 92, (Evahir-i Ş 63 / 4-12 Ağustos 1847).

miştir¹⁹⁶. Aynı şekilde Edremid Kazası'nda mütemekkin Berathlı Avrupa Tüccarı ve hizmetkârları vekilleri vasıtasıyla verdikleri dilekçede her türlü kanun ve nizama uygun şekilde ticaretlerini yaptıklarını ve vergilerini ödediklerini belirterek kendilerine baskı ve zulüm yapıldığından şikâyetçi olmuşlardı. Bunun üzerine gönderilen fermanla, tüccarın işlerinin ticarî nizamla uygun şekilde görülmesi, alacak verecek davalarında % 2'den fazla vergi talep edilmemesi, ticaretleri Avrupa memleketlerine olduğundan yabancı tüccar ile olan davalarının Ticarethane'de Ticaret Nezareti bünyesinde görülmesi ve tüccarın toplum içerisindeki saygınlığının korunması gerektiği bir kez daha haurlatılmıştır¹⁹⁷.

Zağra-i Atık Kazası'nda mütemekkin Berathlı Avrupa Tüccarı ve hizmetkârları ise kendilerinden *serçin perçin vergisi*¹⁹⁸ istendiğini belirten bir şikâyet dilekçesi vererek buna engel olunmasını istemişlerdi. Bunun üzerine yapılan incelemede tüccarın hayvan alıp satışı, bunun dışında kendi ihtiyaçları için de hayvan besledikleri tespit edildiğinden serçin perçin mukataası mültezimlerinin hiçbir suretle kendi ihtiyaçları için hayvan besleyenlerden serçin perçin vergisi almamaları bildirilmiştir¹⁹⁹.

Ayvalık Kazası'nda mütemekkin Avrupa Tüccarı ise İstanbul'a gönderdiği arzualde kendi nam ve adlarına düşen vergileri ödedikleri halde Ayvalık Kazası kocabaşları tarafından nizama aykırı şekilde kendilerinden *garaz akçesi* namıyla para istendiğini ve kendilerine baskı yapıldığını bildirmişlerdi. Ayvalık Kazası naib ve Voyvodasına hitaben gönderilen fermanla bu türden hareketlere müsaade edilmemesi istenmiştir²⁰⁰.

Avrupa Tüccarı'nın şikâyetçi olduğu bir diğer husus da satın aldıkları malların gümrük vergisini mahalli gümrüğe ödedikleri halde bir başka gümrüğe gittiklerinde tekrar kendilerinden vergi istenmesiydi. Mesela Gerube, Sogomon ve Bedros Hanna adlı Avrupa Tüccarı, Bağdat'tan 2192 miskal²⁰¹ 1 dirhem inci, 19 adet ketfiye²⁰² ve 3

¹⁹⁶ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 14, (Evasıt-ı Ra 1251 / 6-15 Temmuz 1835).

¹⁹⁷ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 87-88, (Evasıt-ı N 1261 / 13-22 Eylül 1845).

¹⁹⁸ Serçin perçin resmi, aşı serçin derçin resmi olup kesilen hayvanlardan alınan vergi manasında kullanılan bir tabirdir. Buna mürde bacı veya zehbiye resmi de denir. Eskiden şehir ve kasabalarda salhane ve kasaphanelerde kesilen ve etleri yenen hayvanlardan hayvan başına alınan vergilerden birisidir. Ayrıca serçin derçin, perakende rüsumat veya canavar resmi suretinde kullanılmıştır. Serçin derçin resmi İstanbul ve Rumeli'de mürde bacı, Anadolu ve Arabistan'da ise zehbiye resmi şeklinde kullanılırdı. Bu vergi ayrı bir mukataa olup mukataat hazinesi gelirlerindendi. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt: III, İstanbul 1993, s. 178; Ayverdi, a.g.s., s. 1087.

¹⁹⁹ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 17, (Evasıt-ı S 1251 / 29 Mayıs-7 Haziran 1835).

²⁰⁰ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 42, (Evasıt-ı S 1254 / 26 Nisan-5 Mayıs 1838).

²⁰¹ Altın, gümüş ve inci gibi kıymetli maden ve mücevherleri tartmakta kullanılan ve kullanıldığı zaman ve yere göre değişen, yaklaşık 1,3 veya 1,5 dirhem; yahut 20 veya 24 kırat; yahut 4,009 veya 4,80 gr. karşılığında kullanılan ağırlık ölçüsü birimidir. Ayverdi, a.g.s., s. 828.

²⁰² Arapların kullandığı, omuzları örtecek şekilde başa sarılan püsküllü ipek örtünün adıdır. Ayverdi, a.g.s., s. 663.

adet boğça şal satın alıp tarifesi gereğince gümrük vergilerini ödedikleri ve ellerinde buna dair 12 adet gümrük tezkeresi olduğu halde İstanbul gümrüğünde tekrar kendilerinden vergi istendiğini bildirmişlerdi. Fakat ticaret nizamı gereğince taşradan getirilen bu tür emtia ve eşyanın kefalet suretiyle İstanbul'a gönderilmesi, gümrük vergilerini taşrada değil İstanbul gümrüğünde ödemeleri gerekirken Diyarbakır gümrüğünde nizama aykırı şekilde 7675 kuruş resm-i gümrük ve 5429,5 kuruş ihtisabiye olmak üzere toplam 13.104,5 kuruş vergi alınmıştı. Yine belgede ifade edildiğine göre bazı tüccarın da ticaret amaçlı satın aldığı inciler Diyarbakır gümrüğünde alkonulmuştu. İstanbul Gümrük Emini Mehmed Tahir Efendi'den bu durum sorulduğunda ticaret nizamı gereğince inci vesair eşyaların gümrük vergilerinin taşrada değil İstanbul gümrüğünde ödenmesi gerektiğini ifade etmişti. Eğer böyle olmaz ise İstanbul gümrüğünün boş kalacağını ve hazinenin zarar edeceğini dolayısıyla bir mübaşir vasıtası ile Diyarbakır gümrüğünde alınan 13.104,5 kuruş tutarındaki gümrük vergisi ile alkonulan incilerin İstanbul'a getirilmesi gerektiğini belirtmişti. Bunun üzerine Sivas müşirine ve Diyarbakır gümrükçüsüne gönderilen fermanda Diyarbakır gümrüğünde alınan gümrük vergisinin ve alkonulan incilerin İstanbul'a gönderilmesi ve bundan sonra bu tür davranışlardan kaçınılması istenmişti²⁰³. Yine Avrupa Tüccarı Nişli Kostı, Vidin Sancağı'nın Lom Kazası iskelesinden satın aldığı ve resm-i gümrüğünü ödemek suretiyle İstanbul'a götürdüğü bir adet battal ve bir adet orta kilim ile iki adet seccade ve üç adet kuzu postu için Lom Kazası iskelesi gümrükçüsü tarafından tekrar vergi istendiğini şikayet etmişti. Yapılan incelemede Nişli Kostı'nın 3 Haziran 1850 tarihinde gerekli vergileri ödediği tespit edilmişti. Zaten bu eşyalara ait verginin gümrük nizamı gereğince iskelede değil malın en son vardığı nokta olan İstanbul'da ödenmesi gerekiyordu. Gönderilen yazıda Lom Kazası iskelesi gümrükçüsünün bundan sonra bu tür eşyalardan gümrük vergisi almaması gerektiği bildirilmişti²⁰⁴.

Ankara ve Kayseri'de mütemekkin Avrupa Tüccarı, İstanbul'dan satın alıp İstanbul gümrüğünde vergisini ödediği kahve vesair emtia ve eşyayı Kastamonu ve İskilip tarafına götürmek üzere Sinop iskelesine getirmişti. Ellerindeki her bir gümrük tezkeresi için Sinop gümrük memuruna kırkar (40) para resim verdikten sonra mallarını nakletmek istediklerinde bu sefer de kendilerinden eşyalarının her *denki* için bir kez daha kırkar para resim (vergi) istenmişti. Yine bu tüccar grubu İstanbul'a götürmek üzere Sinop iskelesine getirdiği ve Sinop gümrüğünde vapura yükleme sırasında 3-4 saat bekleyen eşyaların her biri için de ayrıca *dariba*²⁰⁵ *namıyla* kırk para vergi istendiğini şikâyet etmişti. Yapılan incelemede İstanbul'dan Sinop gümrüğüne

²⁰³ BOA., *ADVNDVE.d.*, no: 106 / 1, s. 54, hüküm no: 126 ve 127, (Evail-i S 1255 / 16-25 Nisan 1839).

²⁰⁴ BOA., *AMKT.NZD.*, 81 / 31, (11 N 1269 / 18 Haziran 1853).

²⁰⁵ Kelimenin aslı erdeb olup erdeb diye de anılır. Mısır ve Hicaz'da kullanılan bir cins zahire ölçüsü. Mısır'da pirinç ölçümünde kullanılıp 8 erdeb veya 945 kg ağırlığında idi. Hicaz'da ise 100-120 okka arasında değişirdi. İstanbul'da ise 9 İstanbul kilesine eşitti. Ünal, *a.g.s.*, s. 182, 228.

getirilen eşyadan her bir tezkere için 40 para alındıktan sonra ikinci defa her denk için 40 para istenmesi ve Sinop gümrüğüne getirilen ve İstanbul'a götürülmek üzere birkaç saat içinde vapura yüklenecek eşya için ise dariba namıyla para alınmasının gümrük nizamına aykırı olduğu tespit edilmişti. Ancak, Sinop gümrüğüne getirilen ve vapur ile İstanbul'a götürülecek eşyanın Sinop limanında 5-10 gün kalması halinde gümrükçü tarafından dariba namıyla bir miktar para alınmasının adet olduğuna da vurgu yapılmıştı. Dolayısı ile limanda 5-10 gün bekleyecek eşya için Avrupa Tüccarı'nın gümrükçü ile belirleyecekleri bir miktar parayı vermesi ve bunların dışında hiçbir şekilde fazladan gümrük resmi alınmaması ferman buyrulmuştu²⁰⁶.

4. Tüccara İdarî Görev Verilmemesi

Avrupa Tüccar ve hizmetkârlarının tabi oldukları nizamlarında kesinlikle kocabaşılık gibi idarî görevleri alamayacakları ifade edilmişti. Bu husus 1805 tarihli Hatt-ı Hümayun'da "...ashâb-ı berâvât olan tüccar ve hizmetkârları umûr-ı vilâyet ve kocabaşılık misüllü hususata vechen mine'l-vücûh müdahale eylemeye..."²⁰⁷ şeklinde belirtilmişti. Buna rağmen zaman zaman Avrupa Tüccarı olan şahısların idarî görevler üstlendikleri ve bu görevlerini icra ederken bir takım yolsuz ve uygunsuz davranışlar sergiledikleri şikâyet konusu olmuştur. Isparta mütemekkinlerinden Avrupa Tüccarı İlyasoğlu Estefan, bir iki defa Sancak sandık emini olmuş fakat yolsuz ve uygunsuz davranışları olduğu gerekçesi ile ahali ve esnaf tarafından şikâyet edildiğinden görevinden alınmıştı. İlyasoğlu Estefan sandık eminliği görevinden alınmış olmasına rağmen tekrar bu memuriyete tayin olabilmek için bir takım yolsuz hareketlere başvurmaktan geri kalmamıştır. Bunun üzerine Isparta Kazası halkı bu kişinin bir daha sandık emini tayin edilmemesi için dilekçe vermiştir. Isparta ahalisinin başvurusu üzerine Divan-ı Hümayun kayıtları ve tüccar nizamı tekrar incelenmiştir. Bu hususta tüccar nizamının içeriği kısaca şöyledir²⁰⁸:

- Beratlı tüccar ve hizmetkârlarının umur-ı vilâyet ve kocabaşılık gibi memuriyetlere kesinlikle müdahale etmemeleri

- Ancak bazı mahallerde beratlı tüccar dışında reaya arasında kocabaşı olabilecek kimse bulunmaması durumunda idarî işlerin aksamaması ve ahalinin mezalimden korunması için halkın isteği ve cümlenin rızasıyla kocabaşı tayin olunabilmeleri

- Bu şartlar altında kocabaşı tayin olunan Avrupa Tüccarı diğer tüccara göre bir takım imtiyazlara sahip olacağından, tüccarın bu imtiyazları diğer reaya karşı baskı ve zulüm aracı olarak kullanmaması

²⁰⁶ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s.74, (Evail-i M 1260 / 22-31 Ocak 1844).

²⁰⁷ Bağış, a.g.e., s. 123.

²⁰⁸ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s.16, (Evail-i R 1251 / 27 Temmuz-5 Ağustos 1835); BOA., C. DH., 341 / 17023, (1 R 1251 / 27 Temmuz 1835).

-Ancak memuriyetini kullanarak diğer reyaya karşı baskı ve zulüm yaparsa gerekli cezaî işlemin yapılması.

Avrupa Tüccarı İlyasoğlu Estefan hakkında yapılan şikâyet yukarıda belirtilen tüccar nizamı çerçevesinde değerlendirilmiş ve bundan sonra bu kişiye bir daha devlet idaresinde memuriyet verilmemesi ve kendisinin bundan sonra işleri ile meşgul olarak kimseye karşı uygunsuz davranışlar sergilememesine dair ferman gönderilmiştir.

Yine Bilecik Kazası'nın Küplü Köyü ahali Avrupa Tüccarı ve Küplü Köyü *kocabaşısı* bulunan Karaoğlanoğlu Mihalaki'den, ticarî ilişkileri ve kilise mütevellisi olması nedeniyle 100.000 kuruş alacakları olduğu gerekçesi ile davacı olmuşlardır. Dava, mahalli mahkemede çözülmediği için İstanbul'a taşınmıştır. İstanbul'da yapılan muhakemede Kocabaşı Mihalaki'nin 100.000 kuruş tutarındaki borcunu ahaliye ödemesine ve kilise mütevellisi olması nedeniyle kilise hesaplarının Patrikhane aracılığı ile görülmesine karar verilmiştir. Mihalaki, kiliseye ait olduğu iddia edilen hamam ve binaların kendi mülkü olduğunu iddia ederken, ahali ise bu mülklerin kiliseye ait olduğunu iddia etmiştir. Mahkeme son karar olarak kocabaşı Mihalaki'nin bütün mülk ve gelirlerinin Bilecik'te olması nedeniyle bir mübaşir tayin edilmesine ve mübaşir vasıtasıyla satılacak mülklerden elde edilen gelirler ile borçlarının ödenmesine; ayrıca Patrikhane tarafından da bir memur tayin edilmesine ve Bilecik'te yapılacak incelemeler sonunda hamam ve diğer binaların kilise gelirleri ile yapıldığı tespit edilirse bunların kiliseye mülk yazılmasına, tam tersi bir durum tespit edilir ise Mihalaki'ye mülk kaydedilmesine karar vermiştir²⁰⁹. Ayrıca Küplü Köyü ahali ile tüccar Mihalaki'nin muhasebesinin görülmesi neticesinde 100.000 kuruş borçlu olduğu ortaya çıktığından tüccar nazırı bu paranın köy ahalisine peşinen ödenmesi konusunda tarafların anlaşmalarını sağlanmıştır. Köy ahali muhasebelelerinin görülmesinden sonra Mihalaki'ye *kocabaşılık* gibi görevler verilmemesi, kendi halinde olarak yaşamayı, memleket işlerine karışmaması, hissesine düşen vergileri ödemesi ve ahali ile iyi geçinmesi konusunda bir kıt'a emri şerif verilmesi talebinde bulunmuştur. Bu talebin tüccar nizamına uygun olması ve Tüccar Nazırı Beylikçi İbrahim Sarım'ın da uygun görmesi üzerine Bilecik Kazası naibine hitaben gönderilen fermanda yukarıda belirtilen hususlara yer verilerek bundan sonra bu konuya gerekli dikkat ve özenin gösterilerek Avrupa Tüccarı Mihalaki'ye *kocabaşılık* gibi idarî görevler verilmemesi tembih edilmiştir²¹⁰. Bir başka hükümdede ise Niş Kazası *kocabaşısı* olarak Avrupa Tüccarı Kosta'nın adı geçmektedir²¹¹.

Avrupa Tüccarı ve hizmetkârlarına idarî görev ve memuriyet verilmemesi nizamlarının gereği olmasına rağmen zaman zaman yukarıda belirtilen şartların orta-

²⁰⁹ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 30, (Evail-i B 52 / 12-21 Ekim 1836).

²¹⁰ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 31, (Evahir-i B 1252 / 1-10 Kasım 1836).

²¹¹ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 102-103, (Evail-i Ca 67 / 4-13 Mart 1851).

ya çıkması halinde bazı istisnalar olabilmekteydi. Beyrut mütemekkinlerinden Avrupa Tüccarı Mir Nikola Mudavver, tüccar vekili tayin edilirken aynı zamanda bütün tüccarın işlerini görmek ve İstanbul'da uygulanan protesto usulünü icra etmek üzere kendisine *tüccarbaşı* görevi [memuriyeti] verilmiştir²¹².

5. Tüccarın Tasarrufundaki Müklere Müdahale Edilmesi

Avrupa Tüccarı'nın mahkemeye yansıyan sorunlarından biri de tasarruflarında olan tarla, arsa, dükkân ve asiya gibi mülklerine kanuna aykırı şekilde müdahale edilmesidir. Ayvalık'ta mütemekkin Beratlı Avrupa Tüccarı Acı Nikola veled-i Estrati, Ayazmend Kazası'na tabi Arablar Köyü'ndeki 2000 dönüm arazisinin her yıl tapu resmini ödeyerek tasarruf ettiğini, ancak Yörükân tائفesinden ve Kaşıkçı cemaatinden bazı kişilerin kanuna aykırı şekilde müdahalede bulunarak toprağın tasarrufuna mani olduklarını şikâyet etmişti. Bunun üzerine Divan-ı Hümayun kayıtları incelenmiş ve tüccarın 3 yıl ziraat etmeyerek boz bıraktığı toprağın tapu ile bir başkasına verilebileceği bunun dışında ziraat edilen, aşar ve tapu resmi her yıl düzenli şekilde ödenen toprağa müdahale edilmesinin yasak olduğu anlaşılmıştı. Ayazmend Voyvodası ve naibine gönderilen fermada yukarıda belirtilen kanun maddesinin uygulanarak Avrupa Tüccarı'nın tasarrufunda olan toprağa kimsenin müdahale etmemesi bildirilmiştir²¹³.

Bursa'da mütemekkin Avrupa Tüccarı Estrati ise Bursa'nın Burgos Köyü'nde satın aldığı bir kıta arsasının kimse ile bir ilgisi olmadığı halde Haliloğlu Memiş'in arsasını fuzuli yere zapt ederek kullanmasına engel olduğuna dair şikâyet dilekçesi vermişti. Bunun üzerine 4-13 Haziran 1838 tarihinde gönderilen emr-i şerif ile meselelerin mahallinde Şer'-i Şerif huzurunda görülmesi istenmiş ve yapılan muhakemede arsaya kimsenin müdahale etmemesine karar verilmişti. Fakat Haliloğlu Memiş'in arsanın kullanımına müdahalesi devam etmiştir. Dolayısı ile tüccar Estrati bir kez daha şikâyetçi olmuştur. Bunun üzerine Bursa naibine gönderilen emr-i şerifte meselelerin erbab-ı vukuf tarafından iyice tahkik edilerek bu müdahalenin nedeninin ehl-i islam arsasının Gayrimüslim birisine satılmasından mı kaynaklandığı yoksa gerçekten gazez amacıyla mı yapıldığının tespit edilerek en kısa zamanda İstanbul'a bildirilmesi istenmiştir²¹⁴.

Draç kasabasında mütemekkin Avrupa Tüccarı Anastas veled-i Kostanti, kasaba dahilinde bir ev arsası ile arsaya bitişik bir bab dükkân ve birbirine bitişik diğer iki dükkân üzerinde hiç kimsenin hakkı yokken kasaba sakinlerinden bazı kişilerin

²¹² BOA., *ADVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 116, (Evasıt-ı M 72 / 23 Eylül-2 Ekim 1855).

²¹³ BOA., *ADVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 16, (Evahir-i C 1251 / 14-22 Ekim 1835); Benzer bir dava için bkz. BOA., *ADVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 88, (Evail-i Za 61 / 1-10 Kasım 1845); s. 95-96, (Evail-i N 264 / 1-10 Ağustos 1848).

²¹⁴ BOA., *ADVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 52, (Evahir-i Za 54 / 5-14 Şubat 1839).

mülklerinin kullanımına müdahale ettiklerini ve buna engel olunmasını istemiştir. Bunun üzerine yapılan incelemede arsa ve dükkânlar üzerinde hiç kimsenin hakkı olmadığı tespit edilmiş ve Draç naibine gönderilen fermanla bu konuda gereğini yapması ve mülklere yapılan müdahalelere engel olması bildirilmiştir²¹⁵.

Midilli adası mütemekkinlerinden Tarş adlı zimmi mülkiyet üzere tasarruf ettiği bir kıta zeytin bahçesini 1826 senesinde yine Midilli adası sakinlerinden tüccar Balilooğlu'na satmıştır. Balilooğlu bir süre sonra ölmüş ve zeytin bahçesi Avrupa Tüccarı hizmetkârı olan oğlu Dimitri'ye intikal etmiştir. Ancak bahçenin ilk sahibi Tarş'ın kızı ve karısı bu satıştan pişmanlık (nadim) duyarak zeytin bahçesinin tasarrufuna engel olmuşlar ve bahçenin satışının iptalini istemişlerdir. Fakat yapılan inceleme sonucunda satış üzerinden 15 yıl geçtiği ve şer'en satışın iptalinin mümkün olmadığına karar verilmiştir²¹⁶. Aynı şekilde Zağra-i Atık Kazası'nda oturan Hacı Mirza, tapu ile tasarruf ettiği tarlalarını 1845 senesinde Beratlı Avrupa Tüccarı Bogo'ya satmıştır. Fakat bir süre sonra Hacı Mirza, pişman olduğunu ve satıştan vazgeçtiğini söyleyerek tarlalara müdahale etmeye başlamıştır. Avrupa Tüccarı Bogo, Hacı Mirza'dan tapusu ile satın aldığı ve ziraat edip her yıl ösrünü ödediği tarlalara yapılan müdahalenin önlenmesini talep etmiştir. İslimiye Kaymakamı, naib ve müftüsüne hitaben gönderilen fermanla, Hacı Mirza'nın meclis-i memlekette mahkemesinin görülerek kanuna aykırı davranışının önlenmesi istenmiştir²¹⁷. Yine Avrupa Tüccarı Bogo, 1845 senesinde Çırpan Kazası sakinlerinden Hanımoğlu Mehmed'den bir bab asiyab satın aldığı, ancak Mehmed'in satıştan vazgeçerek asiyaba müdahale ettiğini beyan ederek bunun önlenmesini isteyen bir dilekçe sunmuştur. Yapılan inceleme sonucunda kanunlara ve nizama aykırı bu durumun önlenmesi hususunda Filibe Kaymakamı, naib ve müftüsüne hitaben bir ferman gönderilmiştir²¹⁸.

6. Tüccarın Çalınan ve Zarar Verilen Mallarının Bedelinin Karşılması Talebi

Avrupa Tüccarı'nın mahkemeye yansıyan bir başka hukukî sorunu ise saldırıya uğradıkları ve mülklerinin zarar gördüğüne dairdir. Beratlı Avrupa Tüccarı Aci Nikola veled-i Estrati, Ayazmend Kazası'na tabi Arablar Köyü'ndeki bir kıta mülk ambar ve samanlığının 1245 senesinde (1829-1830) Yörükân taifesinden ve Kaşıkçı cemaatinden birkaç kişi tarafından yakıldığı ve çeşitli cinsteki 200 keyl kadar tohumluk zahiresi ile 100 araba samanının çalındığını ileri sürerek yakılan samanlık ve ambar ile saman ve zahirenin bedelinin ödenmesini talep etmiştir. Bunun üzerine Tüccar Nazırı Divan-ı Hümayun Beğlikçisi İbrahim Sarım tarafından Seyyid Abdi,

²¹⁵ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 60, (Evahir-i Ş 56 / 18-26 Ekim 1840).

²¹⁶ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 90, (Evahir-i S 62 / 8-18 Şubat 1846).

²¹⁷ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 120, hüküm: 278, 279, (Evahir-i S 73 / 21-29 Ekim 1856).

²¹⁸ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 120, (Evahir-i S 73 / 21-29 Ekim 1856).

mübaşir tayin edilmiştir. Mübaşir Seyyid Abdi'ye verilen fermada meselenin mahallinde meclis-i şer' de görülmesi, yakılan samanlık ve ambar ile çalınan saman ve zahirenin kıymetlerinin tespit edilerek olayın faillerinden alınması, eğer mesele mahalli mahkemede çözülemez ise tarafların Sadrazam huzurunda yapılacak muhakeme için İstanbul'a getirilmesi emredilmiştir²¹⁹.

7. Avrupa Tüccarı ve Hizmetkâr Terekeleri

Avrupa Tüccarı olan bir şahıs öldüğünde tabi oldukları nizamları gereğince terekeleri şer'i mahkeme ve tüccar nazırı tarafından tespit edilip var ise varislerine verilecek, ama varisi yok ise mal ve mülkü hazineye intikal ettirilecekti. Buna dair Temmuz 1802 tarihli ilk nizamnâmedeki madde aynen Ağustos 1805 tarihli nizamnâmede de yer almıştı. Avrupa Tüccarı nizamı gereğince, ölen beratlı tüccar veya fermanlı hizmetkârın bütün malı ve mülkü şer'i mahkeme ve nazırı tarafından ayrı ayrı yazıldıktan sonra şahsın varisi var ise tüm tereke nazır vasıtasıyla taksim edilecek olup buna devlet tarafından herhangi bir suretle müdahale edilmeyecekti. Özellikle ölen kişilerin terekelerinden fazla vergi talep edilmesi gibi bir takım uygunsuz hareketlere göz yumulmayacaktı. Ayrıca terekenin tespiti varisler tarafından talep edilmez ise zorla terekenin yazımı yapılmayacaktı. Fakat tüccar veya hizmetkârın hazineye veya bir başka kişiye borcu var ise yapılan tereke tespiti sonrası borçları ödenip kalan malı ve mülkü varislerine verilecekti. Bu hususa nazırlarının son derece dikkat etmesi gerekiyordu²²⁰.

Tüccar nizamı gereğince terekelere müdahale edilmemesi gerekir iken zaman zaman terekelere müdahale edildiğine dair şikâyetler meydana gelmişti²²¹. Mesela Mihaliç Kazası'nda mütemekkin Beratlı Avrupa Tüccarı Çakaloğlu Dimitri, öldüğünde varisi yoktu. Bu hususta Mihaliç Kazası naibine gönderilen Aralık 1835 tarihli fermada, Avrupa Tüccarı'nın öldüğünde dükkân, oda ve diğer emlakları ile bütün gelirlerinin nazırları ve Şer'-i Şerif tarafından ayrı ayrı yazılması, hazine tarafından asla bu yazıma müdahale edilmemesi bildirilmişti. Aynı fermada, ölen kişinin varisi var ise şer'an alınması gerekli olan miktardan fazla vergi alınmaması ve varissiz ölen bir kişinin terekesinin talep olunmadığı takdirde zorla yazılmamasına dair tüccar nizamı hatırlatılarak bu nizamı göre tüccar terekeleri hakkında işlem yapılması istenmişti²²². Fakat ölen tüccarın varisi var ise terekesi nazırı ve Şer'-i Şerif tarafından ayrı ayrı yazılır, terekenin taksimi için de bir mübaşir tayin edilerek mübaşir vasıtası ile terekenin taksimi yapılırdı. Beratlı Avrupa Tüccarı Mihaliçli Sonberoğlu

²¹⁹ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s.16-17, (Evahir-i Ca 1251 / 14-23 Eylül 1835).

²²⁰ BOA., KK.d., no:7538, s. 8-9; Bağış, a.g.e., s. 65, 124.

²²¹ Tüccar ve hizmetkâr terekeleri ile ilgili örnekler için bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 43, 47, 53, 66-68, 69-71, 75-77, 78, 81, 86, 92-93, 96-98, 100-101, 103-104, 117, 127-128.

²²² BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 19, (Evahir-i Ş 1251 / 11-20 Aralık 1835); Benzer örnekler için bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 24,

ve fermanlı hizmetkârının ölmesi üzerine Mihaliç Kazası naibine gönderilen Şubat 1836 tarihli fermanla her iki kişiye ait terekenin ayrı ayrı yazılması ve mübaşir tayin edilen şahsın nezaretinde terekenin taksim ettirilmesi istenmiştir²²³.

Midilli adasında mütemekkin Beratlı Avrupa Tüccarı Mandıraoğlu Vasil, tüccar nazırı aracılığıyla takdim ettiği arzuhalinde babasından kendisine miras kalan yarım dönüm arsa ile bir sabunhanenin ve bir zeytinyağı değirmeninin yarı hisselerine bu mülklerin önceki sahibi Acı Panapot'un varislerinin müdahale ettiklerini ifade etmiştir. Midilli naibine hitaben gönderilen Eylül 1837 tarihli fermanla Avrupa Tüccarı'nın nizamları gereğince her türlü baskı ve taarruzdan korunmaları gerektiği hatırlatılarak bu hususta gerekli özeni göstermesi ve Mandıraoğlu Vasil'in şikâyetlerine bu nizam çerçevesinde çözüm bulması istenmiştir²²⁴.

İstanbul'da mütemekkin Zafhari, İlyas Hod, Fethale Gazban ve Bedaloğlu adlı Avrupa Tüccarı'nın hizmetkârı Bursa'da mütemekkin Naum veled-i Busbek, ticarî işleri nedeniyle gittiği Adapazarı'nda ölmüş ve terekesine beytü'l-mal tarafından el konulmak istenmişti. Adı geçen Avrupa Tüccarı grubu hizmetkârdan alacakları olduğu gerekçesi ile terekenin İstanbul'a getirtilmesini ve hesaplarının görülmesini talep etmişlerdi. Adapazarı naibine gönderilen Aralık 1836 tarihli fermanla, tayin edilen mübaşire terekenin tamamen teslim edilerek İstanbul'a gönderilmesi hususunda gereğini yapması ve hizmetkâr terekesine nizama aykırı şekilde hiç kimse tarafından müdahale edilmemesi bildirilmiştir²²⁵.

Edirne'de mütemekkin Avrupa Tüccarı Bağcıvanoğlu Karabet, ölmeden evvel tüm mal ve mülkünü karısı ile yedi çocuğu arasında hibe ve taksim etmiştir. Edirne naibine gönderilen hükümde, Bağcıvanoğlu Karabet'in ölmeden önce mirasını karısı ve çocukları arasında taksim etmiş olduğundan tüccar nazırı veya hükümet tarafından terekeye herhangi bir müdahalede bulunulmaması ve eğer bir müdahale vuku bulursa da bunun tüccar nizamına aykırı olduğu ifade edilmiştir²²⁶. Yine aynı şekilde Amasya'da mütemekkin Avrupa Tüccarı Moziyoğlu Karabet ölmeden önce mirasını yedi çocuğu arasında taksim etmiş ve hepsi de bu taksime razı olmuş iken, ölümünden sonra terekenin tekrar yazılması ve vergi talep edildiği gerekçesi ile şikâyetle bulunmuşlardır. Amasya naibine gönderilen Şubat 1838 tarihli fermanla tüccar nizamı hatırlatılarak terekeye herhangi bir müdahalede bulunulmaması gerektiği hatırlatılmıştır²²⁷.

²²³ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 20, (Evasıt-ı L 1251 / 30 Ocak-8 Şubat 1836); Benzer örnekler için bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 31, 36.

²²⁴ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 35.

²²⁵ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 32-33.

²²⁶ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 38, (Evahir-i Ş 1253 / 20-28 Kasım 1837).

²²⁷ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 40-41.

Avrupa Tüccarı veya hizmetkârlarının terekelerinde neler vardır? Mesela Kula Kazası mütemekkinlerinden Avrupa Tüccarı hizmetkârı Hacı Toma ölmeden önce tüm malı ve mülkünü Avrupa Tüccarı olan oğlu Tınaş'a hibe etmiştir. Hacı Toma'nın ölümünden sonra ise karısı ve dört kızı terekeden kendi paylarına düşen hisseyi istemişlerdir. Dava edilen tereke, bir bab menzil, iki kıta gerumu bağ, 300 res koyun, 500 res keçi, 10 res deve, 100 res karasığır inek ve öküzü, 100 vukıyye evani nühas, 20 adet kilim, 10 adet yorgan, 10 adet döşek, 20 adet yasdık, 100.000 kuruş nakit para ve 200.000 kuruş ahaliden olan alacaklardan ibaretti²²⁸.

Bir başka hükümde ise tüccar terekesi ile ilgili daha ayrıntılı bir liste vardır. Niğde kasabasında sakin tüccar Astarıcı Piretamos ve Beratlı Avrupa Tüccarı Bağcı Acı Yevan, birlikte şirket kurmak suretiyle bir süre ticaretle uğramışlar, ancak bir müddet sonra şirketlerini fesh ederek muhasebelerini görmüşlerdi. Her iki tüccarın ölümünden sonra Avrupa Tüccarı Bağcı Acı Yevan'ın iki oğlu şirket muhasebesinden dolayı babalarının 12.500 kuruş alacağı olduğunu iddia ederek tüccar Pirematos'un terekesinden hisselerini talep etmişlerdir. Terekeye bahsi olan eşyalar ve mülkler şöyle idi: Niğde'nin Sungur Camii mahallesinde bir bab menzil, Kenise Köyü'nde 40 kark, Değirmen önü nam mahalde 30 kark ve Kilise nam mevkiide 60 kark olmak üzere üç parçadan ibaret 130 kark gerumu mülk bağların üçte bir hissesi, Kabağaç Köyü'nde bir taş devran eder un değirmeninin (asıyab-ı dakik) dörtte bir hissesi, İstanbul Uzunçarşı'da Öriciler içinde astarcı dükkân ve dükkân içinde 120 sehim astarcı gediğinin 23 sehimi, Yolgeçen hanında bir bab oda ve bir bab mağazanın herbiri 120'şer sehim gedik hisseli olup toplam 240 sehimin 40 sehimi, 330 adet dirhem sim, 82 vukıyye evani nühasiye, 6 adet halı, 5 adet çubuk asma, 5 adet dühan çubuğu, bir bakır mangal, bir keçe kese, 5 minder, bir adet cedid kilim, 8 yastık, 8 Kıbrıskâri yorgan, 6 müstamel kilim, 3 Zilekâri keçe, 5 döşek, 3 yün şilte, bir leğen, ibrik, 3 kahve ibriği ve 5 adet basma Rumi kitap²²⁹.

8. Avrupa Tüccarı'nın İmar Faaliyetleri

Niğde'nin Çamardı Kazası'na tabi Fertek Köyü'nün içme suyu Dilmasun Köyü tarafından gelmekte olup köyün bundan başka herhangi bir içme su kaynağı yoktur. Zaman zaman bu içme su kaynağına yapılan müdahaleler neticesinde köyde su sıkıntısı çekilmektedir. Semt pınarı denilen içme su kaynağı ise harap vaziyette olduğundan onun suyu da boşa akmaktadır. Bu nedenle Fertek Köyü'nde 4 adet çeşme yapılmak suretiyle köye gelen suyun bu çeşmelere dağıtılması ve köyün su ihtiyacının karşılanması düşünülmüştür. Ancak köye getirilecek suyun çeşmelere dağıtılması neticesinde su kaynağından faydalanan bağ ve bahçeler ile civar köylerin zarar görüp görmeyeceklerinin ve yapılacak çeşmelerin masrafının nasıl karşılanacağını

²²⁸ Bu konuda iki ayrı hüküm vardır. *BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1*, s. 100-101 (Eavil-i Za 265 / 18-27 Eylül 1849); s.103-104 (Evahir-i Recceb 67 / 22-31 Mayıs 1851).

²²⁹ *BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1*, s. 21-22, (Evasıt-ı S 252 / 28 Mayıs-6 Haziran 1836).

tespit edilmesi istenmiş ise de buna dair herhangi bir cevap verilmemiştir. Bu sırada Beratlı Avrupa Tüccarı Anasti bir arzuhal sunarak suyun kendi tarlasından çıktığını ve köye yapılacak çeşmelerin masrafını kendisi karşılamak suretiyle suyu köye getirmek istediğini ifade etmiştir. Bunun üzerine gönderilen fermada Fertek Köyü her ne kadar Çamardı Kazası'na bağlı ise de Niğde'ye yarım saat mesafede olduğundan mutemet bir memur tayin edilmesi, köy ahali ile civar köylerin ileri gelenlerinin toplanarak suyun köye getirilmesinin bir mahzurunun olup olmadığını tespit edilmesi istenmiştir. Ayrıca Avrupa Tüccarı Anasti'nin yapılacak 4 adet çeşmenin masraflarını karşılama isteği uygun bulunarak buna dair masraf defterinin düzenlenmesi ve köy ahalisinden bir kuruş talep edilmemesi gerektiği belirtilmiştir²³⁰. Bu suyun köye getirildiğini ve köyün su ihtiyacının bu şekilde karşılandığını bir başka belgeden öğreniyoruz. Beratlı Avrupa Tüccarı Yorgi ile kardeşleri Anasti ve Yevan, babalarının Çamardı Kazası'nın Dilmasun Köyü'nde oturan Mehmed Şerif'ten içme suyu satın aldığı ve Fertek Köyü'ne inşa ettikleri üç bab evleri ile hayrat olarak yapacakları çeşmeye bu suyu getirmek istediklerinde köy ahalisinden Deli Ahmed'in kendilerine engel olduğunu belirterek gereğinin yapılmasını istemişlerdir. Bunun üzerine gönderilen emr-i şerifte bu suyun eskiden Hacı Anasti tarafından köye getirilen su olup olmadığını ve köy ahalisinin sudan faydalanıp faydalanmadığını tespit edilmesi istenmiştir. Gerekli inceleme yapılmış ve İstanbul'a gönderilen cevabi yazıda suyun köye eskiden getirilen su olmadığı, bu suyun Fertek Köyü'ne getirilmesi ile özellikle yaz aylarında köyde suya duyulan ihtiyacı karşılamak hususunda son derece yararı olacağı belirtilmiştir. Bunun üzerine gönderilen fermada suyun köye getirilmesine kimse tarafından engel olunmamasına karar verilmiştir²³¹.

Bir başka Avrupa Tüccarı Panapot veled-i Sakları ise, Yanya Kazası'nın Korondos nahiyesine bağlı Aglır veled-i Yani Köyü'nde tasarrufunda olan bir bab değirmenin suyunun köy ahalisinden Mustafa ve Halil tarafından kesildiğini fakat suyun kendisine ait olduğunu belirten bir şikâyet dilekçesi vermiştir. Bunun üzerine Defterhane-i Amire kayıtları incelenmiş ve o köyde vergisi ödenen iki bab değirmen olduğu tespit edilmiştir. Gönderilen fermada gerekli incelemelerin yapılması ve söz konusu edilen suyun tüccar Panapot'un değirmenine mi yoksa diğer değirmene mi ait olduğunun tarafların huzurunda tespit edilmesi ve eğer iddia edildiği gibi Panapot'un değirmenine gelen su ise eskiden olduğu gibi yine bu değirmene akmasının temin edilmesi istenmiştir²³².

Evlerin inşasında dikkat edilecek husus evlerin birbirinin bakı ve cephesini kapatmaması ve komşusunun hakkını gasbetmemesidir. Ayrıca gayrimüslimlerin evlerinin pencerelerinin Müslüman evlerinin pencerelerine bakmaması, Müslüman kadınları ve Müslüman evlerinin içlerinin rahatlıkla görülemeyecek şekilde bina edil-

²³⁰ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 24, (Evail-i Ra 1252 / 16-25 Haziran 1836).

²³¹ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 108-109, (Evasıt-ı L 1268 / 29 Temmuz-7 Ağustos 1852).

²³² BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 104, (Evahir-i Z 1267 / 17-26 Ekim 1851).

mesi gerekiyordu. Hatta gayrimüslimlerin kendi aralarında bile yeni inşa edilen binaların bakı ve cephesi ile ilgili şikâyetlerin sözkonusu olduğu görülmekteydi. Avrupa Tüccarı Kosta, Niş kasabasının Varoş mahallesindeki üç bab menzilinın bitişiğine yine aynı mahallede mütemekkin Nikola Zoter'in otlakhane ve ahır inşa ettiğini ve yeni inşa edilen bu binaların kendi mülklerine zarar verdiğini ileri sürerek buna engel olunmasını istemişti. Divan-ı Hümayun kayıtları incelendiğinde inşa edilen otlakhane ve ahırın gerçekten Avrupa Tüccarı Kosta'nın mülklerine zarar verdiğinin memleket meclisinin tahkikatı sonucunda tespit edilmesi halinde yeni inşa edilen mekânlara engel olunmasının gerektiği anlaşılmıştı. Bunun üzerine Niş Eyaleti Valisi ile Niş Kazası naib ve müftüsüne hitaben gönderilen fermanla gerekli incelemelerin yapılması ve yeni inşa edilen binaların iddia edildiği gibi diğer mülklere zarar verdiğinin tespit edilmesi halinde gereğinin yapılması bildirilmiştir²³³.

Ayvalık Kazası'nda mütemekkin Avrupa Tüccarı Nikola Bandozpolo, Orta mahallede sahibi olduğu dükkânını tamir etmek istediğinde Ayvalık Kazası Kocabası Acı Anastas tarafından engellendiğini ifade ettiği bir arzuhal sunmuştu. Bunun üzerine tamir edilen dükkân yeri incelenmiş ve hiç kimseye bir zararının olmadığı tespit edildiğinden tamiratın devam etmesine karar verilmiştir. Fakat Acı Anastas'ın tamiratın kendisine zarar verdiğine dair iddiasında ısrarcı olması üzerine Ayvalık naibi ve voyvodasına hitaben gönderilen fermanla daha önce yapılan incelemede tamiratın kimseye bir zararının olmadığına tespit edildiği hatırlatılarak Acı Anastas'ın müdahalesinin önlenmesi emredilmiştir²³⁴.

Niğde'ye bağlı Çamardı Kazası'nın Fertek Köyü'nde mütemekkin Avrupa Tüccarı Hacı Anastasi veled-i Hacı Aleksî, Şehir yolu denilen mahalde bir bab hamam inşa etmek için izin istemiştir. Hamam inşa edilecek arsanın şahsın kendisine ait olup olmadığına, eskiden beri ziraat edilmesi için tapu ile verilen miri arazi olup olmadığına, halkın hamama ihtiyacının bulunup bulunmadığına ve inşa edilecek hamamın ahaliye bir zararının bulunup bulunmadığına Şer'i Şerif ve meclisce etraflıca incelenmesi ve tespit edilen hususların İstanbul'a bildirilmesi istenmiştir²³⁵.

9. Mülk Satışının Önlenmesi

İslam hukukunda gayrimüslimlerin Müslümanlarla birarada oturmalarını yasaklayan şer'i bir hüküm yoktu. Zaman içinde Müslümanlar ile Gayrimüslim mahallelerinin ayrılması gibi bir durum ortaya çıkmıştır. Ama bu şer'i olmaktan daha çok örfî bir uygulamanın sonucudur. Hem Müslümanların hem de gayrimüslimlerin kendi mahallelerinde oturmaları sosyal ve dini geleneklerini koruma eğiliminin bir yansımasıdır. Bu husustaki tek şart Yahudi ve Hıristiyanların cami yakınlarında ev ve

²³³ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 95, (Evail-i Ş 64 / 3-12 Temmuz 1848).

²³⁴ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 34, (Evahir-i Za 1252 / 27 Şubat-8 Mart 1837).

²³⁵ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 80, (Evasıt-ı Receb 1260 / 27 Temmuz-5 Ağustos 1844).

dükân satın almalarının yasak olmasıdır. Aynı şekilde Müslümanların da kilise ve sinagog yakınlarında oturmalarına izin verilmemiştir. Müslüman mahallesinde gayrimüslimlerin oturabilmesinin temel şartı ise Müslüman cemaatin azalmasına sebebiyet verilmeyecek şekilde iskân edilmeleridir. Eğer Gayrimüslim yerleşimleri Müslümanların azalmasına sebebiyet verecekse, ister kendi mülkleri olsun isterse kiralamış olsunlar kesinlikle evlerinden ve mülklerinden çıkarılıp, bu mekânların değerleri ödenmek suretiyle Müslümanlara satılması hususunda fetvalar verilmiştir. Böyle bir durumda gayrimüslimler kendi istekleri ile mülklerini satmazlarsa devletçe değerleri karşılığında zorla Müslümanlara satınılması hususu verilen fetvalarda ifade edilmiştir. Ancak bu satış işlemlerinde kesinlikle gayrimüslimlerin zarara uğratılmaması ve rencide edilmemeleri gerekiyordu. Bu durum 19. yüzyıla kadar aynen devam etmiştir. Bu yüzyıla ait bir belgede İslam mahallesinde olan Müslüman hanelerinin tasarruf hakkının reaya verilmesinin yasaklandığı belirtilmektedir²³⁶.

İslam hukukuna göre Müslümanların gayrimüslimlere mülk satması şer'i olarak olmasa bile örfi olarak yasaktı. Bir kimse mülkünü satacak ise şuf'a hakkı gereğince ilk önce komşusuna teklif etmesi gerekirdi. Komşu diğer bir yabancıya göre satılan mülkü öncelikle alma hakkına sahipti. Bu durum gayrimüslimler için de aynen geçerliydi²³⁷. Dolayısı ile gayrimenkul satışlarında öncelikle satın alma hakkı komşunun olup, komşunun bu hakkını kullanmadığı durumlarda mülk başka birisine satılabilir. Fakat mülkü satın alan kişinin Müslüman veya Gayrimüslim olması önemli bir husus olup, zaman zaman bu türden mülk satışlarına itiraz edilmekteydi. Tekfurdağı'nda mütemekkin Avrupa Tüccarı Angil veled-i Afton adlı tüccarın hizmetkârı Dimitraki, Malkara Kazası'nın Kırık Ali Köyü'nde Ali adlı şahıstan bir ev satın almıştır. Köy ahalisi aldıkları bir fetvayı gerekçe gösterip mülkün Müslüman birisine satılması gerektiğini ileri sürerek yapılan bu satışa itiraz etmişlerdi. Hizmetkâr Dimitraki ise mülkü oturmak için almadığını, çiftlik olarak kullanacağını, bu nedenle içine hayvanlar koyduğunu ve tarlalar açtığını, hukuken ödemesi gereken tüm vergilerini ödediğini belirtip; eğer köy ahalisi tüm bunlara razı değilse mülkünün ve hayvanlarının değeri ile satın alınmasını talep etmiştir. Köy ahalisi ise çiftliği satın alamayacaklarını ama yine de çiftlik ve mülkün Dimitraki'den alınması talebini yenilemişlerdi. Bunun üzerine Divan-ı Hümayun kayıtları incelenmiş ve eskiden beri Müslüman mülklerinin gayrimüslimlere satışının şer'-i şerif ve nizama aykırı olduğunun tespit edilmesi üzerine verilen fermanla zaten köyde kadimden beri reaya emlak ve arazisi olmadığı hususunun dikkate alınarak mülklerin değeri ile Müslüman bir talibine satılması ve Dimitraki'nin hiçbir suretle zarara uğratılmaması emredilmiştir²³⁸.

²³⁶ M. Macit Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi: Mit ve Gerçek*, İstanbul 2004, s. 317-327.

²³⁷ Eryılmaz, *a.g.e.*, s. 23.

²³⁸ *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 24, (Evahir-i S 1252 / 1-15 Haziran 1836).*

10. Tüccarın İflası

Filibe'de mütemekkin Berathı Avrupa Tüccarı Mıgırdıç'ın, yine Filibe'de mütemekkin David ve oğlu Mardros'tan dört kta tahvilden dolayı 265.250 kuruş alacağı, buna karşılık pek çok kimseye de 202.080 kuruş borcu bulunmaktaydı. Mardros'un iflas ettiğini belirterek borcunu ödememesi nedeniyle kendisi de müflis konumuna düşen Mıgırdıç, alacaklılarından Yahudi Bohas'ın şikâyeti üzerine 3 ay hapis cezası almıştır. Avrupa Tüccarı Mıgırdıç, borcunu ödeyecek başka bir malı olmadığını ve borçlarını ancak Mardros'tan olan alacağını tahsil etmesi halinde ödeyeceğini belirttiğinden mahkemece salıverilmiştir. Ayrıca tüccar nizamı gereğince alacaklıların paranın tahsili halinde paralarını alabilecekleri buna razı olmayanların ise uzun bir süre bekleme gerektüğü Ticaret Nezareti tarafından ifade olunmuştur. Bunun üzerine Filibe Paşası ve naibine gönderilen fermanla muteber tüccardan bir meclis akd olunarak Avrupa Tüccarı Mıgırdıç ile alacaklılarının sulh edilmesi ve tüccar nizamı gereğince borcun taksitlendirilerek tüccarın rencide ve rahatsız edilmemesi istenmiştir²³⁹.

11. Emlak Satışının Gerçekleşmediği İddiası

Tüccar ile ilgili bir diğer hukukî mesele ise emlak satışının gerçekleşip gerçekleşmediğidir. Midilli adasında mütemekkin Berathı Avrupa Tüccarı Hacı Lofaki, bütün emlakını ölünceye kadar kendisine bakması (görüp gözetmek) şartıyla yine Midilli mütemekkinlerinden Tabib Kıryako'ya 1839 senesinde satmıştır. Fakat şer'an bu türden bir satışın mümkün olmadığını tespiti üzerine tüccar Hacı Lofaki mülklerini geri almak istediğinde Tabib Kıryako buna engel olmuş ve mülklere el koymuştur. Bunun üzerine meselenin mahallinde şer'i mahkemede görülmesi gerektiğinden Midilli Kaymakamı, naibi ve müftüsüne hitaben gönderilen emr-i şerifte, Tabib Kıryako'nun mahmede hazır edilmesi, tayin edilecek mübaşirin bütün masraflarının yine onun tarafından karşılanması ve ayrıca Avrupa Tüccarı Hacı Lofaki'nin tüccar nizamı gereğince himaye edilmesi gerektiği ifade edilmiştir²⁴⁰.

12. Hırsızlık ve Gasb Meselesi

Bilecik Kazası'nda mütemekkin Berathı Avrupa Tüccarı hizmetkârı Mıgırdıç veled-i Estefan, Evanis adlı adamına ipek (harir) satın alması amacıyla 1843 senesinde 15.000 kuruş para vererek Yenişehir-i Bursa taraflarına göndermiştir. Evanis, Lefke Kazası'na tabi İncirli Köyü civarında hayma-nişin Kıbtüyan taifesinden Kürdoğlu Hüseyin, Hurşid, İsmail ve Feyzi adlı şahısların saldırısına uğramış ve yanında bulunan para gasbedilmiştir. Evanis'in şikâyeti üzerine yakalanan şahıslar Bursa'da çıkarıldıkları mahkemede suçlarını inkâr etmişler, fakat Evanis'in gösterdiği

²³⁹ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 74, (Evail-i Z 59 / 23-31 Aralık 1843).

²⁴⁰ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 100, (Evahir-i Z 64 / 18-27 Kasım 1848).

şahısların teşhisi sonucu parayı çaldıkları sabit görülerek geri ödemelerine karar verilmiştir. Hüdevendigar müşiri, Bursa mollası ve müftüsüne hitaben gönderilen fermanda paranın adı geçen şahıslardan tahsil edilerek Avrupa Tüccarı hizmetkârı Mıgırdıç'a ödenmesi istenmiştir²⁴¹.

13. Rehin Mülkler Meselesi

Midilli adası mütemekkinlerinden Kara Panapot kızı Balgo, mülkiyet üzere tasarruf ettiği bir bab kulübe ile bitişiğindeki evi ve bağını 15.000 kuruşluk borcuna karşılık Berathı Avrupa Tüccarı Acı Lofaki veled-i Yevan Cambor'a rehin olarak vermiştir. Buna dair tüccarın eline bir kıta hüccet-i şer'îye dahi verilmiştir. Bir süre sonra Avrupa Tüccarı Acı Lofaki, Balgo'nun kendisine rehin olarak verilen mülkleri Hekim Kıryako'ya hibe ettiğini fakat kendisine olan borcunu da ödemediğini, böyle bir hibenin mümkün olamayacağını beyan ederek buna engel olunmasını talep etmiştir. Gönderilen fermanda bu durumun önlenmesi ve tarafların mağdur edilmemesi bildirilmiştir²⁴². Gemlik Kazası mütemekkinlerinden Nikola veled-i Todori adlı zimmi ise Gazi Sultan Ahmed Han-ı salis vakfı gelirlerinden Gemlik Kazası'ndaki üç adet boyacı gediğinden bir adedini mütevellî izniyle tasarruf etmekte iken 3000 kuruşluk borcuna karşılık Berathı Avrupa Tüccarı Nikola'ya rehin olarak vermiştir. Bir süre sonra Nikola, borcunu ödeyerek rehin verdiği boyacı gediğine ait hissesini geri talep ettiğinde Avrupa Tüccarı Nikola, satın aldığı ifade ederek boyacı gediği hissesini iade etmemiştir. Divan-ı Hümayun kayıtları incelendiğinde Gazi Sultan Ahmed Han-ı salis vakıflarından olup Enderun-ı Hümayun'da bulunan kütüphaneye tahsis edilen Gemlik Kazası'ndaki boyacı gediğinin üç adedinden bir adedinin Nikola'ya tasarruf etmek üzere verildiği tespit edilmiştir. Avrupa Tüccarı'nın 4000 akçeden az davalarının mahalli mahkemelerde görülmesi nizamları gereği olduğundan dolayı meselenin mahalli meclis tarafından görülmesine ve tarafların karşılıklı olarak mağdur edilmemesine dair ferman gönderilmiştir²⁴³.

14. Nişan İçin Verilen Değerli Hediyelerin İadesi Talebi

Ayvalık Kazası mütemekkinlerinden Mısrıoğlu Nikola'nın karısı Ardifile, kızı Marya'yı Avrupa Tüccarı Anastaş Fakarca ile nişanlamıştır. Tüccar Anastaş Fakarca, Marya'ya nişan sırasında bir adet yüzük ve bir miktar eşya hediye etmiştir. Marya, bir süre sonra öldüğünden dolayı tüccar Anastaş Fakarca, nişan sırasında verdiği hediyelerin iadesini talep etmiş fakat hediye edilen yüzüğü ve eşyayı Marya'nın sağlığında kaybettiği söylenerek iadesinin mümkün olmadığı cevabı verilmiştir. Bunun üzerine Avrupa Tüccarı Anastaş Fakarca 1835 senesinde, Marya'nın

²⁴¹ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 79, (Evail-i Receb 60 / 17-26 Temmuz 1844).

²⁴² BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 62, (Evahir-i R 57 / 12-20 Haziran 1841).

²⁴³ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 72-73, (Evahir-i R 59 / 21-30 Mayıs 1843).

annesi ve kardeşlerinin mülkiyetinde olan tahminen yedi gözlü ve içinde 200 kök zeytin ağacı bulunan bir zeytin bahçesine el koymuş ve o tarihten itibaren bahçe ile içindeki zeytin ağaçlarının ürünlerini tasarruf etmeye başlamıştır. Marya'nın annesi ve kardeşleri bir şikâyet dilekçesi vererek kendilerine ait bahçe ve zeytin ağaçlarına yapılan bu haksız müdahalenin önlenmesini istemişlerdir. Mesele sabık Anadolu Kazaskeri Mehmed Raif'e sorulmuş, kazasker hediye olarak verilen eşyaların Marya'nın sağlığında zayıf edilmiş olmasından dolayı aynen veya bedelen ödenmesinin şer'an uygun olmadığı cevabını vermiştir. Bunun üzerine Eylül 1844 tarihli ilamda, Anastas Fakarca'nın bahçeye el koymakta haksız olduğuna hükmedilerek meselenin mahalli mahkemede görülmesine, eğer burada çözülemez ise İstanbul'da haklaştıranın yapılmasına karar verilmiştir²⁴⁴.

15. Avrupa Tüccarı'na Dair Bazı Hususiyetler

Avrupa Tüccarı'nın belirli bir mekânda oturmak suretiyle ticaretlerini yapmalarını nizamları gereği idi. Tüccarlık beratı almak isteyen bir kişinin en az 6 ay süre ile takip edilmesi ve ticaretle uğraşıp uğraşmadığının tespiti gerekirdi. Tüccar nazırları Avrupa Tüccarı beratı almayı hak kazanan kişinin adını ve hangi handa ikâmet ettiğini deftere kaydetmek zorundaydı. İncelemeye tabi tuttuğumuz defterde özellikle İstanbul'da çeşitli vesileler ile ismi zikredilen ticaret mekânları şunlardı: Valide Hanı²⁴⁵, Büyük Yeni Han²⁴⁶, Küçük Yeni Han²⁴⁷, Yolgeçen Hanı²⁴⁸, Sünbüllü Han²⁴⁹, Yıldızlı Han²⁵⁰, Rüstem Paşa Hanı²⁵¹, Bayezid Hanı²⁵², Astarcular Hanı²⁵³, Kumru Hanı²⁵⁴ ve Mahmud Paşa Hanı²⁵⁵. Bunların dışında memleketin farklı şehirlerinde Avrupa Tüccarı'nın ikâmet ettiği hanlar da mevcuttu. Bunlardan bazıları ise şunlardı: Bursa'da Harir Hanı (Han-ı Harir)²⁵⁶, Tokat'ta Voyvoda Hanı²⁵⁷, Erzurum'da Erzurum hanı²⁵⁸, Niş'te Yolcu Hanı ve Zincirli Han²⁵⁹. Yine ticarî faaliyetlerin en

²⁴⁴ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 81-3, hüküm: 187, 188, (Evail-i M 261 / 10-19 Ocak 1845).

²⁴⁵ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 3, 5, 102, 118, 151, 251, 259, 267, 275, 286.

²⁴⁶ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 45, 46, 73, 102, 118, 231, 259, 267, 275, 286.

²⁴⁷ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 3, 45, 158, 251.

²⁴⁸ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 37, 160, 161.

²⁴⁹ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 231.

²⁵⁰ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 274.

²⁵¹ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 8.

²⁵² BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 36.

²⁵³ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 38.

²⁵⁴ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 107.

²⁵⁵ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 147.

²⁵⁶ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 133.

²⁵⁷ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 178.

²⁵⁸ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 312.

önemli mekânları çarşılardı. Defterde zikredilen çarşılar ise İstanbul'da Mercan çarşısı²⁶⁰, Uzunçarşı²⁶¹, Büyük Çarşı (Çarşı-yı Kebir)²⁶², Perşembe Pazarı²⁶³ ve Odunkapı²⁶⁴; Niş'te ise Bakkallar çarşısı ve Atpazarı²⁶⁵. Yine tüccarın ikâmet ettiği yerler dikkate alındığında İstanbul'da Galata²⁶⁶ ve Beyoğlu²⁶⁷ diğer ticaret merkezleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ticaretle ilgili bir diğer kurum ise gümrüklerdi. Defterde yer alan pek çok hükümde ticaret sayesinde gümrük gelirlerinin artacağı ifade edilmişti²⁶⁸. Defterde gümrüklerle ilgili olarak İstanbul gümrüğü ve İstanbul gümrük emini Mehmed Tahir Beğ'in²⁶⁹ ve İzmir dühan gümrüğü emini Elhac Mustafa'nın²⁷⁰ adları zikredilmiştir. İstanbul gümrüğü dışında Galos²⁷¹, Trabzon²⁷², Diyarbakır²⁷³, Sinop²⁷⁴ ve Erzurum'da²⁷⁵ da gümrük olduğu çeşitli hükümlerde zikredilmiştir.

Avrupa Tüccarı ile ilgili davalara yansıyan ticarî mekânlar arasında zeytinyağı değirmeni (revgân-ı asiyab)²⁷⁶, un değirmeni (asiyab-ı dakik)²⁷⁷, sabunhane²⁷⁸, cehri-lik²⁷⁹, dükkân (bakkal-terzi-attar-keçeci), meyhane (arakhane)²⁸⁰, boyahane²⁸¹ ve

²⁵⁹ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 218.

²⁶⁰ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 274.

²⁶¹ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 37.

²⁶² BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 37.

²⁶³ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 151.

²⁶⁴ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 37.

²⁶⁵ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 218.

²⁶⁶ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 3, 4, 45, 70, 151.

²⁶⁷ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 58.

²⁶⁸ Bu durum "Elhâletü hazîhe berren ve bahren Avrupa ticâretıyla me'lûf olan ve bundan böyle izhâr-ı hâhiş ve arz-ı iden Devlet-i 'Alîyyem reâyasının ticâretleri tâht-ı rabt ve nizâma idhâl olduğu sûrette ticâretlerine vüsât gelüb hem tâife-i mersûmeye ve hem de gümrüklerin irâdına mendî-i kestreyi mücib olacağı..." şeklinde ifade edilmiştir. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 3, 6, 12, 14, 15, 16, 28, 45, 73, 80, 97, 102, 112, 113, 118, 120, 125, 128.

²⁶⁹ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 20, 47, 90, 91, 94, 99, 100, 126, 127, 163, 175.

²⁷⁰ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 41.

²⁷¹ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 100.

²⁷² BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 116.

²⁷³ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 126, 127.

²⁷⁴ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 175.

²⁷⁵ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 312.

²⁷⁶ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 72.

²⁷⁷ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 37.

²⁷⁸ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 72.

²⁷⁹ Cehri, kabuk ve meyvelerinden boya elde edilen, cehrigiller familyasından, küçük, yeşilimsi, sarımsı, beyazımsı çiçekli, dikenli bitkilerin cins adıdır. Ayverdi, a.g.s., s.187; Bu bitkiden boya elde etme işine ise cehrilik adı verilirdi. Burada bahsi geçen cehrilik Tokat cehrilığıdır. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 131.

astarcı dükkân²⁸² ile kirahane²⁸³ gibi mekânları saymak mümkündür. Ayrıca boyacı gediği²⁸⁴ ve astarcı gediği²⁸⁵ olarak ifade edilen ticarî hususlar da hükümlere yansımıştır.

Avrupa Tüccarı ile ilgili hükümlerde ticarî ilişkileri nedeniyle adları zikredilen esnaflar arasında sarraf, iplikçi, kürkçü, astarcı, kabzımal, bastırmacı, çiçekçi, bezzaz, mintancı, celeb, basmacı, bakkal, ekmeççi, zahireci, kasab, damgacı, dühancı, zeytinyağcı, francalacı ve abacı esnafını saymak mümkündür. Bunların dışında bakkal, değirmen, arakhane (meyhane), sabunhane, cehri, terzi, attar, keçeci ve boyacı dükkânları ile kirahane terimlerini dikkate aldığımızda Avrupa Tüccarı'nın hem bizzat kendilerinin icra ettikleri hem de ticaret amacıyla münasebetleri olan esnaf gruplarının sayısı artmaktadır.

Avrupa Tüccarı'nın devletin en önemli gelir kalemleri arasında yer alan mukataaları iltizam yoluyla aldığını görüyoruz. İzmir'de mütemekkin Avrupa Tüccarı Mıgırdıç veled-i Nopan, bir arzuhal vererek sabık İzmir Başayanı Mansurizade Emin'den 1830 senesi İzmir Balıkhanesi mukataasından ve bazı ticarî hususlardan dolayı 80.000 kuruş alacağı olduğunu; Mansurizade Emin'in Bozdoğan ve Derince kazaları ahalisinden olan alacaklarını kendisinin tahsil etmesi yönünde 1835 senesinde anlaşmalarını ancak bir akçe para tahsil edemediğini belirterek alacağının tahsil edilmesini istemiştir²⁸⁶. Bir diğer hüküm de ise İstanbul'da mütemekkin tüccar Hatim, Yenişehir-i Fenâr (Tırhala) sakinlerinden Dilber Mehmed Arif zimmetinde 1827, 1828 ve 1829 seneleri Yenişehir-i Fenâr cizye ve gümrük mukataası ile Avrupa'ya yaptıkları ticaretten dolayı 161.210 kuruş alacağı olduğunu belirten bir arzuhal vermiştir²⁸⁷. Yine İstanbul'da mütemekkin Avrupa Tüccarı Bervanoğlu İsak, iltizam

²⁸⁰ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 218.

²⁸¹ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 170.

²⁸² BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 37.

²⁸³ Osmanlı Devleti'nde eskiden beri merkezle taşra arasındaki haberleşme menzilhaneler vasıtasıyla sağlanıyordu. Ancak menzilhane teşkilatında Temmuz 1824 tarihinde yapılan düzenleme ile menzilhaneler iltizama verilmeyerek, kira usulü ile yönetilmeye başlanmıştır. Bkz. Musa Çadırcı, "Posta Teşkilatı Kurulmadan Önce Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzilhane ve Kiracıbaşlık", *Tanzimat Sürecinde Türkiye: Ülke Yönetimi*, İmge, Ankara 2007, s. 45-54; Burada söz konusu edilen Düzce Kazası kirahanesidir. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 /-1, hüküm: 83.

²⁸⁴ Gedik, Osmanlı hukukunda imtiyaz ve inhisar esasına dayanan tasarruf hakkıdır. Sayısı belli ve değişmez sayıda olan bir toplulukta vazife gören kimselerin işgal ettiği meslek veya esnaflığı ifade ederdi. Her cins esnaf için muayyen adette iş yeri ve dükkân tespit edilmişti. Bunların sattığını başkası satamaz ve işlediğini işleyemezdi. Gedik tevhîhi sırasında para almır ve ellerine ferman verilir. Ünal, *a.g.s.*, s.264; Burada söz konusu edilen Gemlik kasabasında Gazi Sultan Ahmed Han-ı salıs vakfına ait boyacı gediği idi. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 170.

²⁸⁵ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 37.

²⁸⁶ Bu konuda üç ayrı hüküm vardır. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 20 (29 Mayıs-7 Haziran 1835), hüküm: 47 (5-13 Ağustos 1836), hüküm: 69 (17-26 Şubat 1837).

²⁸⁷ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, hüküm: 123. (Evahir-i Zilhicce 54 / 7-16 Mart 1839).

yoluyla aldığı İzmir ve tevabi enfiye²⁸⁸ mukataasına bağlı İzmir, Akhisar, Manisa, Kasaba, Aydın, Tire ve Ödemiş enfiyecilerinden 1831 ve 1832 senelerine ait olmak üzere farklı miktarlarda alacağı olduğu gerekçesi ile şikâyetçi olmuştur²⁸⁹.

Avrupa Tüccarı ile ilgili defterde ticarî ilişkilerde kullanılan ağırlık ölçü ve tartı birimi olarak denk²⁹⁰, desti²⁹¹, dirhem²⁹², batman²⁹³, miskal²⁹⁴ ve kıyye/vukıyye²⁹⁵ terimleri kullanılmıştır. Para birimi olarak pek çok hükümde para, kuruş, akçe, kese ve yük terimleri geçmektedir. Bunun yanında para çeşidi olarak Florin altını²⁹⁶, Mahmudiye altını, Mecidiye altını, Adliye altını, Hayriye altını, Yıldız altını, Fındık altını ve gümüş (halis sim) ticarî ilişkilerde kullanılmıştır²⁹⁷.

Avrupa Tüccarı ile ilgili hükümlerde alacak-vereceklerde faiz oranı onu on bir buçuk yani % 15 olarak ifade edilmiştir. Eğer borç verilmesi esnasında faiz oranı tespit edilmemiş ise faiz olarak alınan paranın asıl borçtan düşülmesi gerektiği de hükümlere yansımıştır²⁹⁸. Ayrıca pek çok belgede borç olarak verilen paraya uygulanacak faiz, güzeste²⁹⁹, devr-i şer'i³⁰⁰ ve ribh³⁰¹ olarak ifade edilmiştir.

Avrupa Tüccarı ile ilgili hükümlere yansıyan ticarî emtia arasında pirinç, kahve, kalita, zeytinyağı, inci, şayak, alun bilezik, mücevher, yakut yüzük ve elmas yüzüğü sayabiliriz.

Avrupa Tüccarı'nın ticaretleri yabancı ülkelere yönelik olduğundan dolayı zaman zaman yabancı tüccar ile aralarında alacak-verecek davası zuhur etmekteydi. Mesela Rusya Devleti tebaasından Kostaki, Beratlı Avrupa Tüccarı Argin'den 600.000 kuruş alacağı olduğunu iddia etmişti³⁰². Yine Latin reayasından Tabib Cevlani, Beratlı Avrupa Tüccarı ve Silivri mütemekkinlerinden Keçecioğlu

²⁸⁸ Enfiye, burun otu. Toz haline getirilmiş tütün. Dişe sürülen veya burna çekilen keyif verici bir maddedir. Ünal, *a.g.s.*, s.227; Enfiye mukaatası Dühan Gümrüğü gelirleri arasında olup, iltizama verilerek suretiyle işletilirdi.

²⁸⁹ BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 22-24'deki dört hüküm, (Mayıs-Haziran 1836).

²⁹⁰ BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, hüküm: 175.

²⁹¹ BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, hüküm: 173, 203, 205, 221, 305.

²⁹² BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, hüküm: 37, 126.

²⁹³ BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, hüküm: 104.

²⁹⁴ BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, hüküm: 126.

²⁹⁵ BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, hüküm: 34, 173, 218, 224.

²⁹⁶ BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, hüküm: 255.

²⁹⁷ Bu para çeşitleri için bkz. BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, hüküm: 218, 274.

²⁹⁸ BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 71-72, 80.

²⁹⁹ BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 10, 19, 28, 48, 71, 80, 121.

³⁰⁰ BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 19, 71, 80, 118.

³⁰¹ BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 19, 71-72, 118.

³⁰² BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 78-79, 85-86.

İstimat'tan 6000 kuruş alacağı olduğunu ileri sürmüştü³⁰³. Bir başka hükümde ise Karabet, Ketseli ve Zohrab adlı üç Fransız tüccarın Fransa himayesinde bulunan İspir ve Dimitri adlı kişilere sattıkları malların bedelini alamadıkları için davacı oldukları ve Fransız elçiliğinin olaya müdahil olduğu ifade edilmiştir³⁰⁴.

Tüccar ile ilgili davalara zaman zaman zaman *patrikhanelerin* de iştirak ettiğini görüyoruz. Arabgir Kazası mütemekkinlerinden Hacı Bogos öldükten sonra terekese oğlu Beratlı Avrupa Tüccarı Hacı Ohannes'e intikal etmiştir. Fakat Kürelioğlu Halil, adı geçen kişinin malının üçte birini vasiyet ettiğini ve kendisini de vasi tayin ettiğini belirterek terekeye müdahale etmiş ve davacı olmuştur. Yapılan incelemede Halil'in *şedid ve yalancı taifesinden* olduğunun ortaya çıkması üzerine davanın reddine karar verilmiştir. Bu dava vesilesi ile *İstanbul ve tevabi Ermeni Patriki Matyus Piskopos*'un ismi de zikredilmiştir³⁰⁵. Beratlı Avrupa Tüccarı Komrac, Gekbüze Kazası'nın Darıca Köyü'nde mütemekkin Yako veled-i Nikola'dan 15.000 kuruş alacağı olduğunu ve bir sene içinde ödemek üzere karısı tarafından kendisine *Rum Patrikhanesi*'nde senet verildiğini, fakat sürenin bitmesine rağmen borcun ödenmediğini belirten bir dilekçe vermiştir. Görüldüğü üzere Rum Patrikhanesi borcun ödenmesine aracı olmuştur³⁰⁶. Bilecik Kazası'nın Küplü Köyü'nde Kocabaşı olan Beratlı Avrupa Tüccarı Karaoğlanoğlu Mihail'in mütevellisi olduğu kilise gelirlerini zimmetine geçirdiği ve yolsuzluk yaptığına dair şikâyet üzerine yapılan incelemede ahaliye 100.000 kuruş ödemesine karar verilmiştir. Ayrıca mütevellisi olduğu kilisenin hamam ve bahçe gibi emlaklarının Küplü Köyü'nde olması nedeniyle mahallinde inceleme yapılmasına ve bunun için de Patrikhanenin bir mübaşir tayin etmesine karar verilmiştir³⁰⁷.

Avrupa Tüccarı'nın ticarî ilişkilerinde alacak-vereceklerine karşılık olarak birbirlerine teminat olmak üzere senet, tahvil, temessük ve poliçe vermeleri adetti. Fakat borçların ödenmemesi halinde bu evraklarla mahkemelere alacak davası açılıbiliyordu. Defterdeki hükümlerden anlaşıldığına göre tüccar, senet ve poliçe benzeri belgelere rağmen alacaklarını tahsil edemediği zaman borçluya borçlarını ödemediklerine dair resmi bir yazı göndererek durumu bildiriyorlardı ki buna protesto veya ihtarname çekmek deniyordu. Protesto çekilmesine rağmen alacakların yine ödenmemesi halinde mahkeme yoluyla tahsil etme yoluna müracaat ediliyordu. Yine defterdeki hükümlerden protesto usulünün icrası için İstanbul'da *Avrupa Tüccarı kançılaryası* kurulduğu anlaşılmaktadır³⁰⁸. Tüccar arasındaki poliçe evrakının karşılıklı olarak alınıp verilmesi halinde icap eden protesto usulünü icra etmek için İstanbul'da

³⁰³ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 56.

³⁰⁴ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 30-31.

³⁰⁵ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 81.

³⁰⁶ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 39, 55.

³⁰⁷ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 30, 56-57.

³⁰⁸ Kançılaryası, konsoloshanelerde vatandaşlara ait muamelelerin yapıldığı yer. Bir nevi noterlik işlerinin yürütülmesinden sorumlu kişiye ise kançılar deniyordu. Ayverdi, a.g.s., s. 617.

kurulmuş olan Avrupa Tüccarı kañçlıryasında olduğu gibi aynı usulü tatbik etmek üzere Beyrut'ta tüccar vekili tayin edilen Nikola veled-i Mudavver aynı zamanda *Beyrut kañçları* olarak görevlendirilmişti³⁰⁹. Nikola veled-i Mudavver tüccar vekilliği ve kañçlırya görevi sona ermesine rağmen Beyrutlu Avrupa Tüccarı'nın isteği üzerine 23 Eylül-2 Ekim 1855 tarihinde *Tüccarbaşı* unvanı verilerek bir kez daha aynı göreve tayin edilmişti³¹⁰. Dolayısı ile İstanbul dışında da ticarî konulara bakmak üzere Avrupa Tüccarı kañçlıryası tayin edilmekteydi.

Avrupa Tüccarı ile ilgili defterde yer alan hükümlerde borç davalarında mahkemeye yansıyan resmi belgeler arasında senet³¹¹, poliçe³¹², tahvil/tahvilat³¹³ ve temessük³¹⁴ yer almaktadır. Avrupa Tüccarı toprak ve arazi davalarında mahkemeye ellerindeki tapu, tapu senedi veya tapu temessükü belgelerini sunmak suretiyle haklıklarını ispat etmeye çalıřmıştır³¹⁵.

Sonuç

III. Selim'in tahta çıktıktan sonra uygulamaya koyduğu idarî, adli ve malî reformların bir sonucu olarak müste'min ve beratlı tüccar grubunun ticaret alanındaki tekeli kırarak ve alternatif bir tüccar sınıfı yaratma düşüncesinin sonucu olarak Avrupa Tüccarı sınıfı ihdas edilmişti. Aynı düşüncenin bir tezahürü olarak da II. Mahmud, Hayriye Tüccarı sınıfını teşkil etmişti. Her iki tüccar sınıfının teşkilinde de yabancıların Osmanlı ticareti üzerinde kurdukları tekelin kırılması ve yerli tüccar sınıfı yaratma düşüncesi hakimdi. Fakat, zaman içinde her iki tüccar sınıfında da beklenen başarı elde edilememiştir. Bunun sebepleri arasında yabancı tüccarın ticaret antlaşmaları ile daha avantajlı haklar elde etmesi, yabancı dil bilmeleri ve yabancı devletlerin sık sık meselelere müdahil olması en başta gelmektedir. Ayrıca, 1840 senesinde Ticaret Nezareti bünyesinde Ticaret Mahkemesi adıyla bir ticaret meclisi

³⁰⁹ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 110, (Evail-i L 69 / 8-17 Temmuz 1853).

³¹⁰ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 116, (Evast-ı M 72 / 23 Eylül-2 Ekim 1855).

³¹¹ Bir borcun, mal veya emlakın kime ait olduğunu belirtmek için yazılı imzalanmış belge. Ayverdi, a.g.s., s.1083; BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, hüküm: 36, 41, 85, 99, 111, 129, 166, 172, 173, 198, 212, 221, 228, 240, 271, 274, 281, 297.

³¹² Bir alacaklının, belli bir parayı belli bir tarihte kendisine veya bir başka şaşsa ödemesi için kendisine borçlu olan kimseden bildirdiği yazılı ödeme emrine denir. Ayverdi, a.g.s., s. 1000; BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, hüküm: 11, 176, 253, 270.

³¹³ Borç senedi demektir. Ayverdi, a.g.s., s. 1191; BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, hüküm: 2, 5, 8, 33, 40, 51, 52, 53, 55, 60, 63, 64, 77, 93, 101, 104, 110, 111, 121, 131, 150, 157, 159, 161, 167, 174, 177, 199, 212, 221, 223, 225, 228, 246, 254, 271, 274.

³¹⁴ Borç senedi, anlaşma belgesi, mühürlü belge demektir. Ayverdi, a.g.s., s.1232; BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, hüküm: 2, 8, 20, 33, 37, 38, 47, 49, 50, 51, 53, 54, 56, 57, 60, 63, 64, 66, 68, 76, 77, 83, 85, 87, 93, 104, 114, 121, 131, 145, 153, 160, 161, 166, 176, 181, 190, 196, 198, 199, 208, 212, 221, 225, 246, 264, 271, 277.

³¹⁵ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, hüküm: 22, 162, 164, 183, 197, 216, 217, 218, 220, 278, 310.

kurulmasına kadar geçen süre zarfında tüccarın hukukî davalarına bakacak ihtisas mahkemesinin olmamasının karışıklığa neden olması, tüccarın imtiyazlı olduğunu öne sürerek Şer'i mahkemeye gitmeyi reddetmesi de bir diğer nedendir. Yine tüccar grubunun hukukî sorunları karşısında "biz Avrupa Tüccarı"yız diyerek mahkemeye gitmeyi reddetmesi ve kendilerinin ayrıcalıklı olduğu izlenimini vermeye çalışmaları da bu tüccar grubundan beklenen başarının gerçekleşmemesine neden olmuştur.

Avrupa Tüccarı sınıfının teşkilinde yabancıların Osmanlı ticareti üzerinde kurdukları tekelin kırılması, yerli tüccar sınıfı yaratma ve yerli sanayi oluşturma düşüncesi hakimdi. Fakat, yabancı devletlerle yapılan ticaret antlaşmaları ile yabancı tüccarın yerli tüccara karşı daha uygun şartlarla ticaret yapma olanağını elde etmesi ve sanayi alanında kullanılacak hammaddenin ülke dışına çıkarılması yerli sanayi kurulmasına engel oluşturmuştu. Bu hususa dair incelemeye tabi tuttuğumuz defterde herhangi bir belge veya bilgiye rastlanmamıştır.

Osmanlı Devleti, Avrupa Tüccarı'ndan beklenen başarıyı elde edemeyince çözüm arayışlarına yönelmiştir. İlk başta gerekli şartları taşıyanlara tüccar beratı verilerek, Avrupa Tüccarı sayısının artırılması yoluna gidilmiştir. Bunun yanında Ticaret Nezareti'nin kurulması sonrası Avrupa Tüccarı'nın işleri bu nezaretin uhdesine verilerek merkezi bir yapı kurulmuştur. Yine ticaret alanındaki hukukî sorunların çözümü için İstanbul'da Ticaret Mahkemesi, taşra da ise ticaret meclisleri veya memleket meclisleri kurularak davaların buralarda görülmesi usulü benimsenmiştir. Fakat şer'i konuların yine Şer'i mahkemelerde görülmesine devam edilmiştir. Tüccar sınıfının yabancı dil bilmemesi nedeniyle ortaya çıkabilecek mağduriyetin önlenmesi için mahkemelerde tercüman bulundurulması zorunlu kılınmıştır. Ayrıca tüccar sınıfının teşkilinde itibaren 4000 akçeden fazla olan alacak davalarının taşra da değil İstanbul'da Sadrazam huzurunda arz odasında görülmesi kuralına sadık kalmıştır.

Özellikle tüccarın nizamları gereğince sahip oldukları hak ve imtiyazlarına aykırı bir durumla karşılaştıklarında derhal buna engel olunması için hukukî yollara müracaat ettiklerini ve sık sık gönderilen fermanlar vasıtasıyla taşra idarecilerine bu yönde tembihatların yapıldığını tespit ettik. Ayrıca Avrupa Tüccarı'nın işlerinin yürütülmesi hususunda nazır, şebbender, muhtar ve tüccar vekili gibi temsilciler son derece etkin şekilde çalışmışlardır. Özellikle tüccar vekili seçimi ile ilgili kayıtlar son derece iyi muhafaza edildiğinden, önceki ve sonraki tüccar vekillerinin kimler olduğunun tespiti mümkün olabilmıştır.

Avrupa tüccarlığının ihdasındaki asıl amaç yabancı ve müste'min tüccar grubunun etkisini kırmak olduğundan ülkenin hemen her şehir ve kasabasında Avrupa Tüccarı var olmuştur. Avrupa Tüccarı olabilmenin temel şartı Avrupa'yla ticaret yapmak, güvenilir, ırz sahibi ve zengin olmak olduğundan bu vasıfları taşımayanlara tüccarlık beratı verilmemiş ve tüccar beratı verilirken sıkı bir kontrol sistemine tabi tutulmuşlardır. Tüccar ile ilgili bir diğer husus ise tüccarlığın babadan oğula geçen

bir durum arzettiği gibi tüccar hizmetkârlarının da akrabalık ilişkisi gözetilmek suretiyle tayin edilmiş olmasıdır.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları: Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA., *Düvel-i Ecnebiye Defteri [Avrupalunun Ahkam Defteri sene: 1250-1284] (A.DVN.DVE.d)*, no: 106/1.

BOA., *Düvel-i Ecnebiye Defteri [İngiltere Defteri] (A.DVN.DVE.d)*, no: 003M.

BOA., *Name-i Hümayun Defteri*, no: 12.

BOA., *Hariciye Nezareti, Mektubî Kalemî Belgeleri (HR. MKT.)*, 45 / 94; 72 / 62; 145 / 82; 172 / 75.

BOA., *Cevdet, Dahiliye (C.DH.)*, 341 / 17023

BOA., *Cevdet, İktisat (C.İKTS.)*, 4 / 187; 15 / 727; 24 / 1195.

BOA., *Cevdet, Zıbtıye (C.ZB)*, 63 / 3141

BOA., *Hatt-ı Hümayun (HAT)*, 488 / 23974; 1336 / 52114

BOA., *İrade, Meclis-i Vâlâ (İ. MVL.)*, 200 / 6279; 240 / 8571.

BOA., *Kamil Kepeci [Divan-ı Hümayun Divan Kalemî] (KK.d)*, no: 7538.

BOA., *Sadaret Divan-ı Hümayun Kalemî Belgeleri (A.DVN)*, 40 / 44; 102 / 95

BOA., *Sadaret Divan-ı Hümayun, Name-i Hümayun Kalemî Belgeleri, (A.DVN. NMH)*,. 7 / 3; 7 / 4.

BOA., *Sadaret, Amedi Kalemî Belgeleri (A. AMD.)*, 63 / 69

BOA., *Sadaret, Mektubî Kalemî, Mühimme Kalemî Belgeleri (A.MKT. MHM.)*, 158 / 31

BOA., *Sadaret, Mektubî Kalemî, Umum Vilayet Belgeleri (A.MKT. UM.)*, 55 / 93; 107 / 36; 176/45

BOA., *Sadaret, Mektubî Kalemî, Nezaret ve Devâir Belgeleri (A.MKT. NZD.)*, 81 / 31; 273/27.

Yazma Eser

Karakoç Sarkis, *Külliyât-ı Kavânin*, no: 3128, 4235, 4788, 5878

Gazete

Ceride-i Havadis, no: 770.

Yayınlanmış Kaynak Eser

Muâhedat Mecmuası, Cilt: 1, TTK, Ankara 2008.

Ahmet Lütfi Efendi, *Vak'anüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi*, Cilt: 6-7-8, (Yeni yazıya aktaran: Yücel Demirel), Tarih Vakfı-YKY, İstanbul 1999.

Araştırma ve İnceleme Eserleri

Akyıldız, Ali, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform*, İstanbul 1993.

Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 2011.

Bağış, Ali İhsan, *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler: Kapitülasyonlar-Berathlı Tüccarlar, Avrupa ve Hayriye Tüccarları (1750-1839)*, Ankara 1983.

—————, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türk-Müslüman Burjuvazisi Oluşturma Çabaları”, *Osmanlı*, Cilt: 3, (Editör: K. Çiçek-C. Oğuz), Ankara 1999, s.544-547.

Becker, C. H., “Cizye”, *İ.A.*, Cilt: III, s. 199-201.

Bozkurt, Gülnihal, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, TTK, Ankara 1996.

Çadircı, Musa, “II. Mahmut Döneminde (1808-1839) Avrupa ve Hayriye Tüccarları”, *Türkiye’nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920) Birinci Uluslar arası Türkiye’nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi Tebliğleri (11-13 July 1977)*, (Ed. Osman Okyar-Halil İnalçık), Ankara 1980, s. 237-241.

—————, “Posta Teşkilatı Kurulmadan Önce Osmanlı İmparatorluğu’nda Menzilhane ve Kiracıbaşılık”, *Tanzimat Sürecinde Türkiye: Ülke Yönetimi*, İmge, Ankara 2007, s. 45-54.

—————, *Tanzimat Dönemi Anadolu Kentleri’nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, TTK, Ankara 1997.

De Kay, James Ellsworth, *1831-1832 Türkiye’sinden Görünümler*, (Çeviren: Serpil Atamaz Hazar), Ankara 2009.

Ekinci, Ekrem Buğra, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, İstanbul 2004.

Ergin, Osman Nuri, *Mecelle-i Umur-ı Belediye*, Cilt: I, İstanbul (1338) 1922.

Eryılmaz, Bilal, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi*, Risale yayınları, İstanbul 1996.

Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi: 18. ve 19. Yüzyıllar*, Cilt: 1, İstanbul 2006.

Karamursal, Ziya, *Osmanlı Maliyesi Hakkında Tetkikler*, TTK, Ankara 1989.

Keleş, Erdoğan, “Hayriye Tüccarı Elhac Mehmet Ağa’nın Terekesi”, *Türk Tarih Kurumu Belgeler Dergisi*, Cilt: XXXII, sayı: 36, (Ankara 2011), s. 65-104.

- , “Kırım Savaşı (1853-1856) ve 1854 Osmanlı-Sardunya Ticaret Antlaşması”, *Musa Çadırıcı Armağan Yazılar*, (Yayına Hazırlayanlar: S. Kılıç-B.Koç-T. Erçoşkun), Ankara 2012, s. 249-269.
- Kenanoğlu, M. Macit, *Osmanlı Millet Sistemi: Mit ve Gerçek*, İstanbul 2004.
- Kulu, Sacit, *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, İstanbul 2007.
- Kütükoğlu, Mübahat S., *Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580-1838)*, Cilt: I, Ankara 1974.
- , *Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri II (1838-1850)*, İstanbul 1976.
- , “Avrupa Tüccarı”, *D.İ.A.*, Cilt: IV, İstanbul 1991, s.159-160.
- Lewis, B., “Beratlı”, *E.İ². Vol. I*, s. 1171.
- Masters, Bruce, “The Sultan’s Entrepreneurs: The Avrupa Tüccaris and The Hayriye Tüccaris in Syria”, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 24, No: 4, (Nov. 1992), s. 579-597.
- Osmanağaoglu Karahasanoğlu, Cihan, “Zimmi Esnaf ve Tacirlerin Yabancı Devlet Vatandaşlığı İddialarının Osmanlı Hukukuna Etkisi”, *Osmanlı’dan Cumhuriyete Esnaf ve Ticaret*, (Derleyen: Fatmagül Demirel), İstanbul 2012, s. 105-126.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt: III, İstanbul 1993.
- Shaw, Stanford J., *Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu*, (Çeviren: Hür Güldü), İstanbul 2008.
- Şenel, Şennur, *Osmanlılarda Ticaret ve Hayriye Tüccarı*, Ankara 1995.
- , “Osmanlılarda Ticaret Anlayışı ve Ticaret Teşkilatında Yeni Bir Yapılanma: Hayriye Tüccarı”, *Türkler*, Cilt: 10, (Editörler: H.C.Güzel, K. Çiçek, S. Koca), Ankara 2002, s. 736-743.
- Tekdemir, Aziz, “Ticaret Nezareti’nin Kuruluşu ve İdari Birimleri”, *Osmanlı’dan Cumhuriyete Esnaf ve Ticaret*, (Derleyen: Fatmagül Demirel), İstanbul 2012, s. 43-78.
- Tengirşenk, Yusuf Kemal, “Tanzimat Devrinde Osmanlı Devletinin Haricî Ticaret Siyaseti”, *Tanzimat I*, İstanbul 1999, s. 289-320.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, “Berat”, *İ.A.*, Cilt: II, s. 523-524.
- Ünal, Mehmet Ali, *Paradigma Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul 2011.
- Yorulmaz, Şerife, “Yabancı Tüccar ve Gayri Müslim Tebaanın Mersin Ekonomisindeki Rolü (1830-1918)”, *Sırtı Dağ. Yüzü Deniz: Mersin*, (Hazırlayan: Filiz Özdem), YKY, İstanbul 2004, s. 317-333.

Ek 1: Avrupa Tüccarı ve Hizmetkârlarının Listesi (BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1)

Şehir	Avrupa Tüccarı	Hüküm Tarihi	Defter sayfa no
Midilli ³¹⁶	Acı Lofaki veled-i Acı Yuvan Cambor ³¹⁷	Evasıt-ı L 250 / 10-19 Şubat 1835	s.8
İstanbul	Bihorbaltı	Evahir-i Za 250 / 21-30 Mart 1835	s.9
İstanbul	-Dimitri Zafiroğlu -Nikola veled-i Yani Acı Çeşmeli -İplikçi Kostantin -Kilfor veled-i Mihaki Mirasyedi ³¹⁸ -Fethale veled-i Pobos Gazban -Fenerli Aleksandır veled-i Yorgi ³¹⁹ -Jozef Haccar ³²⁰	Evail-i Za 50 / 1-10 Mart 1835	s.9
İstanbul	Mıgırdic veled-i Haccardor	Evasıt-ı Za 250 / 11-20 Mart 1835	s.10
Tirnovi	-Esteban veled-i Acı Nikola ³²¹ -Simon veled-i Acı Niko	Evasıt-ı Za 250 / 11-20 Mart 1835	s.10
İstanbul	Acioğlu Artın	Evail-i Z 250 / 1-9 Nisan 1835	s.11
Kayseri	Agob veled-i Toros	Evail-i Z 250 / 1-9 Nisan 1835	s.12
Edirne	Melfak	Evail-i Z 250 / 1-9 Nisan 1835	s.12

³¹⁶ Acı Lofaki veled-i Acı Yuvan Cambor'un tüccarlığa atanma tarihi Evahir-i Receb 233 / 22-31 Ekim 1808'dir. Hizmetkârları ise Yorgi veled-i Yuvan Cambor, BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 8; Nikola veled-i Yorgi ile Yanko veled-i Girman'dır. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 46.

³¹⁷ Aynı tüccar ile ilgili diğer hükümler için bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 46, (Evasıt-ı Ca 54/ 2-11 Ağustos 1838); BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 62, (Evahir-i R 57 / 12-20 Haziran 1841); BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 100, (Evahir-i Z 64 / 18-27 Kasım 1848).

³¹⁸ Kilfor veled-i Mihaki Mirasyedi adlı tüccarın adı diğer hükümlerde Kırkor veled-i Mihaki Mirasyedi şeklinde yazılmıştır. Bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 25 ve 65.

³¹⁹ Fethale Gazban ve Fenerli Aleksandır için bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 25, 35, 41, 42.

³²⁰ Jozef Haccar ve Fenerli Aleksandır için bkz. Bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 35, (Evail-i C 253 7 2-11 Eylül 1837); BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 45, (Evahir-i Ra 54 / 14-23 Haziran 1838); BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 51, (Evahir-i Za 254 / 5-14 Şubat 1839); BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 63, (Evail-i B 57 / 19-28 Ağustos 1841).

³²¹ Bir başka hükümde tüccarın adı Esteban veled-i Hacı Nikola şeklinde verilmiştir. Bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 108.

Niş	-Kostantin veled-i Todori ³²² -Adam veled-i Kostantin	Evasıt-ı Z 250 / 10-19 Nisan 1835	s.12
Niğde	Tırhoğlu Acı Yevan veled-i Nikola ³²³	Evasıt-ı L 250 / 9 Şubat 1835	s.13
Niğde	Yevan ³²⁴	Evasıt-ı L 250 / 9 Şubat 1835	s.13
Bergama	-Acı Simon veled-i Mardebros -Dimitri veledi Polişyani ³²⁵ -Dimitri veled-i Palopolo ³²⁶	Evail-i Ra 251 / 27 Hazi- ran-6 Temmuz 1835	s.13
Filibe	-Evanis veled-i Pedros İpliyan -Petro Babazaki	Evail-i Ra 251 / 27 Hazi- ran-6 Temmuz 1835	s.13-14
Ayvalık	-Nikola veled-i Pander Frilo ³²⁷ -Dimitri veled-i Acı Kostanti Manconi	Evasıt-ı Ra 251 / 7-15 Temmuz 1835	s.14
Bergama	-	Evasıt-ı Ra 251 / 7-15 Temmuz 1835	s.14
İzmir	Mıgırdıç veled-i Nopan ³²⁸	Evail-i S 51 / 29 Mayıs-7 Haziran 1835	s.15-16
Isparta	İlyasoğlu Estefan	Evail-i R 251 / 27 Tem- muz-5 Ağustos 1835	s.16
Ayazmend (Ayvalık)	Acı Nikola veled-i Estrati ³²⁹	Evahir-i C 251 / 14-22 Ekim 1835	s.16
Zağra-i Atik	-	Evail-i S 51 / 29 Mayıs-7 Haziran 1835	s.17

³²² BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s.92-93, (Evail-i N 63 / 13-22 Ağustos 1847).

³²³ Rumiyan mahallesinden Bağcı Acı Yevan veled-i Nikola veled-i Atam için bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s.21-23, (Evasıt-ı S 252 / 28 Mayıs-8 Haziran 1836).

³²⁴ Niğdeli tüccarın adı hükümlerde farklı şekillerde zikredilmiştir. Tırhoğlu Acı Yevan veled-i Nikola'nın oğludur. Bkz. Yevan için BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s.13, (Evasıt-ı L 250 / 9 Şubat 1835); Yevan veled-i Acı Yevan için bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s.15, (Evasıt-ı Ra 251 / 7-15 Temmuz 1835); Acı Yevan için BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s.21-23.

³²⁵ Bir diğer hükümdede tüccarların adları Dimitri veled-i Polişyani ve Hacı Simon şeklinde verilmiştir. Bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s.117, (Evahir-i S 72 / 2-10 Kasım 1855).

³²⁶ Bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s.117, (Evahir-i S 72 / 2-10 Kasım 1855); Tüccarın adının Dimitri Panpolo şeklinde verilmesine dair bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s.132, (Evail-i Zilkade 281 / 28 Mart-6 Nisan 1865).

³²⁷ Ayvalık'ta Avrupa tüccarı olan bu kişinin ismi farklı şekillerde yazılmıştır. Bkz. Nikola veled-i Pander Frilo. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s.14 veya Nikola Bandozpolo için bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s.34 veya Nikola Pandezdilo için bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s.38.

³²⁸ Mıgırdıç veled-i Nopan ile ilgili bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s.26, (Evahir-i R 252 / 5-13 Ağustos 1836); BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s.33, (Evasıt-ı Za 252 / 17-26 Şubat 1837).

³²⁹ Bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s.16-17, (Evahir-i Ca 251 / 14-23 Eylül 1835).

Edirne ³³⁰	-Karabet veled-i Kirkor -Banako veled-i Yorgi -Karabet veled-i Acı Agob Banatrbekyan ³³¹	Evail-i N 251 / 30 Aralık 1835	s.18
İzmir	-Acı Hristo veled-i Acı Musa Folani ³³² -Filboz veled-i Markos -Anastaş veled-i Yako ³³³ -Todori Gebeşoğlu -Hacı Panapot veled-i Hacı Mu- sa ³³⁴ -Tekfur veled-i Bogos ³³⁵	Evail-i L 251 /29-29 Ocak 1836	s.18
Bursa	-Terpot veled-i Nikolayeti -Acı Karabet veled-i Bedros Zavisoglu	Evail-i Ş 51 / 22 Kasım-1 Aralık 1835	s.18
Lefkoşe	-Artin veled-i Acı Bogos -Nikola Heyl Trablus	Evail-i N 51-30 Aralık 1835	s.18
Mihaliç	Çakaloğlu Dimitri	Evahir-i Ş 251 / 11-20 Aralık 1835	s.19
Filibe	Kirkor veled-i Mesrub	Evasıt-ı N 251 / 1-10 Ocak 1836	s.19
Filibe	Yako veled-i Çarkçioğlu Danib	Evasıt-ı N 251 / 1-10 Ocak 1836	s.19
Mihaliç	Sonberoğlu Yorgi	Evasıt-ı L 251 / 30 Ocak-8 Şubat 1836	s.20
Edirne	Malkon veled-i Oseb	Evasıt-ı Za 251 / 28 Şubat- 8 Mart 18356	s.20
Niğde	Astarıcı Piretamos veled-i Anastaş veled-i Atam	Evasıt-ı S 252 / 28 Mayıs-6 Haziran 1836	s.21-23

³³⁰ Karabet veled-i Kirkor ve Banako veled-i Yorgi bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 11, 20, 59, 65.*

³³¹ Karabet veled-i Acı Agob Banatrbekyan ve Banako veled-i Yorgi için bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s.59, 65 (Evahir-i M 58 / 4-13 Mart 1842).*

³³² Hacı Hristo, Acı Hristo veya Hacı Hristo Canbazoğlu için bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 59-60, 105.*

³³³ Aynı tüccar için bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 48-49, (Evasıt-ı N 254 / 28 Kasım-7 Aralık 1838); BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 59-60, (Evahir-i S 56 / 24 Nisan-2 Mayıs 1840); BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 105; Aynı tüccar için bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 112, (Evahir-i Za 69 / 26 Ağustos-4 Eylül 1853).*

³³⁴ Aynı tüccar için bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 105, 112.*

³³⁵ *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 112, (Evahir-i Za 69 / 26 Ağustos-4 Eylül 1853).*

İstanbul	Bervanoğlu İsak ³³⁶	Evail-i S 252 / 18-27 Mayıs 1836	s.23
Yanbolu	Zilani veled-i Gebrete	Evasıt-ı S 252 / 28 Mayıs-6 Haziran 1836	s.24
Tekfurdağı	Angil veled-i Efton	Evahir-i S 252 / 7-15 Haziran 1836	s.24
Niğde	Anasti	Evail-i Ra 252 / 16-25 Haziran 1836	s.25
Manisa ³³⁷	-	Evasıt-ı Ra 252 / 26 Haziran-5 Temmuz 1836	s.26
Kala-i Sultaniye	Yahudan ³³⁸	Evail-i Ca 252 / 14-23 Ağustos 1836	s.26
Kala-i Sultaniye	Mıgırdıç	Evail-i Ca 252 / 14-23 Ağustos 1836	s.27
Yanya	Esterbo Namco veled-i Estamo	Evail-i Ca 252 / 14-23 Ağustos 1836	s.27
Bursa	Aleko veled-i Panafo İplikçiöglü ³³⁹	Evasıt-ı Ca 252 / 24 Ağustos-2 Eylül 1836.	s.27-28
Bursa	Yorgi veled-i Filo ³⁴⁰	Evasıt-ı Ca 252 / 24 Ağustos-2 Eylül 1836.	s.27-28
Edirne	Acı Nanyo	Evail-i C 52 / 13-22 Eylül 1836	s.28
Siroz	Panaki İstiko	Evail-i C 52 / 13-22 Eylül 1836	s.28
Edirne	Esvador ³⁴¹	Evasıt-ı C 252 / 23 Eylül-2 Ekim 1836	s.29
Ankara	Şeritoğlu Evanis veled-i Karib ³⁴²	Evahir-i C 252 / 1-10 Kasım 1836	s.29-30

³³⁶ Bkz. BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s.23-24, (Evasıt-ı S 252 / 28 Mayıs-6 Haziran 1836); Hizmetkâr ise Yordan'dır.

³³⁷ Tüccarın adı belli değildir. Hizmetkâr ise Fethan veled-i Lafom'dur.

³³⁸ Hizmetkâr Nifos'dur. BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 27, (Evail-i Ca 252 / 14-23 Ağustos 1836).

³³⁹ Aynı tüccar için bkz. BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 28, (Evasıt-ı Ca 252 / 24 Ağustos-2 Eylül 1836).

³⁴⁰ Aynı tüccar için bkz. BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 28, (Evasıt-ı Ca 252 / 24 Ağustos-2 Eylül 1836).

³⁴¹ Bir başka hüküm için bkz. BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 61-62, (Evahir-i S 57 /14-22 Nisan 1841).

³⁴² Tüccarın berat tarihi Evahir-i Şaban 241 / 31 Mart-8 Nisan 1826'dır. Hizmetkâr Katolik Evanis veled-i Armiye (ölmüş)'nin berat tarihi Evahir-i Muharrem 1242 / 25 Ağustos-3 Eylül 1826, diğer hizmetkârı ise Acı Bigados veled-i Acı sardehim'dir.

Bilecik Küplü Karyesi /	Karaoğlanoğlu Mihalaki ³⁴³ -Aci Mihalaki	Evail-i B 52 / 12-21 Ekim 1836	s.30
Bursa	-Nikola Kesafi veled-i Kayti veled-i Kiryako -Kırmızıoğlu Acı Kiryako -Acı Karabet -Pave -Panapot veled-i Nikolanbi -Katorito veled-i David	Evail-i B 52 – 12-21 Ekim 1836	s.30-31
Ankara	Kırmızıoğlu Ohannes	Evail-i N 252 / 10-19 Aralık 1836	s.31
Edirne	Vartan	Evasıt-ı N 252 / 20-29 Aralık 1836	s.32
Ayvalık	Tırnoğlu Acı Luzi	Evasıt-ı N 252 / 20-29 Aralık 1836	s.32
Ayvalık	Maconoğlu Dimitri	Evasıt-ı N 252 / 20-29 Aralık 1836	s.32
İstanbul	-Zafhari -İlyas Hod -Fethale Gazban -Bedaloğlu	Evasıt-ı N 252 / 20-29 Aralık 1836	s.32-33
Bursa	Mesfum	Evasıt-ı Za 252 / 17-26 Şubat 1837	s.33
Bursa	Halebli Çorbacı	Evasıt-ı Za 252 / 17-26 Şubat 1837	s.33
Galata	Dalkocoğlu Sava veled-i Antaş ³⁴⁴	Evasıt-ı Z 252 / 1-28 Mart 1837	s.34
Edirne	Bağcıvanoğlu Sarraf Karabet ³⁴⁵	Evasıt-ı Ca 253 / 13-22 Ağustos 1837	s.34
Midilli	Mandraoğlu Vasil	Evahir-i Ca 253 / 23 Ağus- tos-1 Eylöl 1837	s.35
Kapudağ /Erdek Kasabası ³⁴⁶		Evasıt-ı C 253 / 12-21 Eylöl 1837	s.36
Kayseri	-Kazgancıoğlu Artin -Keşioğlu Agya	Evail-i B 53 / 1-10 Ekim 1837	s.36
Tekfurdağı	Etmekçi Yani veled-i Dimitri	Evasıt-ı B 53 / 11-20 Ekim 1837	s.36-37

³⁴³ Aynı tüccar için bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1*, s. 31, 53, 56-57.

³⁴⁴ Tüccarın berat tarihi Evahir-i Rebiöl-ahir 250 / 27 Ağustos-4 Eylöl 1834, Hizmetkân Vasil veled-i Acı Esdon'un berat tarihi ise Evasıt-ı Cemaziye'l-evvel 1250 / 15-24 Eylöl 1834'dir.

³⁴⁵ Bir başka hüküm için bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1*, s. 38.

³⁴⁶ Tüccarın adı belli olmayıp hizmetkân ise Toluoğlu Toblu Yorgaki'dir.

Erzurum	Kiyork	Evasıt-ı B 53 / 11-20 Ekim 1837	s.37
Tokat ³⁴⁷	Cirasonoğlu Musa ³⁴⁸	Evahir-i B 53 / 21-30 Ekim 1837	s.37
Edirne	-Mihal veled-i Estoban -Bogos veled-i Tosyan	Evahir-i Ő 253 / 20-28 Kasım 1837	s.38
Ayvalık	-Mihail Çoka	-	s.38
Bolu	Ednas	Evahir-i N 253 / 19-28 Aralık 1837	s.38-39
Tokat	-Tokatlı Oseb veled-i Artin	Evahir-i L 253 / 18-26 Ocak 1838	s.39
İstanbul/ Geğbüze/ Darıca karyesi	Komrac	Evahir-i L 53 / 18-26 Ocak 1838	s.39, 55
Silivri ³⁴⁹	-	Evasıt-ı Za 53 / 6-15 Şubat 1838	s.40
Aydın eyaleti	Logom	Evasıt-ı Za 53 / 6-15 Şubat 1838	s.40
Amasya	Moziogđlu Karabet ³⁵⁰	Evahir-i Za 53 / 16-25 Şubat 1838	s.40-41
İstanbul	Vasil	Evasıt-ı M 54 / 6-15 Nisan 1838	s.42
Filibe	Manok	Evasıt-ı M 54 / 6-15 Nisan 1838	s.42
Siroz	-Tifo veled-i Tomba -Acı Ramo veled-i Acı Razaro	Evahir-i S 54 / 16-24 Mayıs 1838	s.43
Niğe	Yordan veled-i Legaviç	Evail-i S 54 / 26 Nisan-5 Mayıs 1838	s.43
İstanbul	Vicoogđlu Bogos	Evail-i Ra 54 / 25 Mayıs-3 Haziran 1838	s.44
Elviye-i Hamse ³⁵¹ , Yenişehir-i Fenar, Tırhala,	Tüccar ismi belirtilmemiş	Evail-i Ra 54 / 25 Mayıs-3 Haziran 1838	s.44

³⁴⁷ Hizmetkân Yanık Filibe'de, İstefan ise İslimiye'de mütemekkindir. bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 37.

³⁴⁸ Aynı tüccar için bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 39.

³⁴⁹ Bu hükümdede Avrupa tüccarı ismi belirtilmemiş ve bu hüküm ikinci defa mükerrer olarak kaydedilmiştir. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s.40.

³⁵⁰ Başka bir hüküm için bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 38, (Evahir-i Ő 253 / 20-28 Kasım 1837); Bu kişi aynı zamanda Edirne'de tüccar vekilidir.

³⁵¹ Elviye-i Hamse: Tırhala, Yanya, Delvine, Avlonya ve Selanik sancaklarını kapsardı.

Tirmovi, Galos			
Kayseri	Gümüőođlu Serkis	Evasıt-ı Ra 54 / 4-13 Haziran 1838	s.44-45
Tokat	-Dibekoğlu Kokas -Iskenderoğlu Kigorak	8 Ca 54 / 30 Temmuz 1838	s.45-46
Alaiye /Alanya	-Agob veled-i Bogos -Karakaoğlu Minas	8 Ca 54 / 30 Temmuz 1838	s.45-46
İstanbul	Halebli İlyas veled-i Anton Holl ³⁵²	Evahir-i C 254 / 11-19 Eylül 1838	s.47
Amasya	Kemikcioğlu Karabet	Evasıt-ı Receb 54 / 30 Eylül-9 Ekim 1838	s.47
Kayseri	-Kazancıoğlu Artı -Nifokez	Evahir-i Receb 54 / 10-19 Ekim 1838	s.48
Mihaliç	-Çakaloğlu Yani	Evahir -iReceb 54 / 10-19 Ekim 1838	s.48
Edirne	-Yorgi Bekçioğlu -Artin Yakiöğlu	Evahir-i N 254 / 8-17 Aralık 1838	s.49
Midilli	Estrati	Evahir-i N 254 / 8-17 Aralık 1838	s.49
Selanik	-Arkiri -Bekmezoğlu Anton	Evasıt-ı L 54 / 28 Aralık 1838-6 Ocak 1839	s.50
Trabzon	Artin	Evasıt-ı L 54 / 28 Aralık 1838-6 Ocak 1839	s.50
Haleb	Makri ³⁵³	Evail-i Za 54 / 16-25 Ocak 1839	s.50-51
Filibe	-Civani Papa Yorgi -Haci Mihalaki Papa Dimitri	Evahir-i Za 254 / 5-14 Şubat 1839	s.51-52
İstanbul	Haccardor	Evasıt-ı Za 54 / 26 Ocak-4 Şubat 1839	s.52
Bursa	Estrati	Evahir-i Za 54 / 5-14 Şubat 1839	s.52
İstanbul	Hatem	Evahir-i Zilhicce 54 / 7-16 Mart 1839	s.52-53
Tekfurdağı	-Artin veled-i Agob Tarakcioğlu -Angili veled-i Aci Andon Alfanosti	Evail-i S 255 / 16-25 Nisan 1839	s.53
Diyar-ı Bekr (Di- yarbakır)	-Gerube -Sogomon -Bedros Hanna	Evail-i S 255 / 16-25 Nisan 1839	s.54

³⁵² Tüccarın berat tarihi Evail-i Cemaziye'l-evvel 223 / 25 Haziran-4 Temmuz 1808'dir. Hizmetkârları ise Yosef veled-i Anton Holl ve Cermanos veled-i Yosef Holl'dür.

³⁵³ Tüccarın berat tarihi Evasıt-ı M 232 / 1-10 Aralık 1816, hizmetkârı ise Ayıntablı Menasil veled-i İbrahim'dir.

Midilli ³⁵⁴	-Vasilyos veled-i Dimitri -Simo veled-i Fotino	Evasıt-ı Ra 55 / 25 Mayıs-3 Haziran 1839	s.55
Tokat	-İskenderoğlu Kigorak ³⁵⁵ -Karabet	Evail-i Receb 55 / 10-19 Eylül 1839	s.56
Silivri	-Keçecioglu İstimat -Boyacı Sonberi -Markober	Evahir-i Receb 55 / 30 Eylül-9 Ekim 1839	s.56
Midilli	-Yani Nikola	Evasıt-ı Za 55 / 16-25 Ocak 1840	s.58
Kayseri	Gülabi veled-i Folbek ³⁵⁶	Evail-i S 56 / 4-13 Nisan 1840	s.58
Edremid	-Acı Yorgi veled-i Acı Dimitri -Vasil veled-i Mandre		s.59
Bursa ³⁵⁷	-Yorgi veled-i Pavlidi -Karabet Menasoğlu		s.60
Draç	Anastaş veled-i Kostanti	Evahir-i Ş 56 / 18-26 Ekim 1840	s.60
Ayazmend	Dimitraki	Evasıt-ı N 56 / 6-15 Kasım 1840	s.60
Ayazmend	-Mihail veled-i Hacı Angiliçoga -Nikola veled-i Manol	Evasıt-ı L 57 / 26 Kasım-5 Aralık 1841	s.60
Kemer-i Edremid	Yani	Evail-i ..? 57 / 1841	s.61
İstanbul	Panapot veled-i Estemdebri ³⁵⁸	Evahir-i Ra 57 / 13-22 Mayıs 1841	s.62
Amasya	Mozoğlu Agamcan ³⁵⁹	Evahir-i Ra 57 / 13-22 Mayıs 1841	s.62
Haleb	-Dellaloğlu Abdullah -Macisioğlu Neton	Evahir-i Ra 257 / 13-22 Mayıs 1841	s.62
Konya	-Sava -Anasti	Evail-i C 57 / 21-20 Tem- muz 1841	s.63

³⁵⁴ Tüccarların adları bir diğer hükümdede Vasil veled-i Dimitri ve Simon veled-i Konilto şeklinde yazılmıştır. *BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 60.*

³⁵⁵ Aynı Avrupa Tüccarı için bkz. *BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 45-46*

³⁵⁶ Tüccarın berat tarihi Evahir-i Rebiül-evvel 249 / 8-17 Ağustos 1833, hizmetkâr ise Erzurum'da mütemekkin Evadik veled-i Folbek'dir.

³⁵⁷ Aynı tüccar için bkz. *BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 84-85.*

³⁵⁸ Tüccarın berat tarihi Evail-i Receb 255 / 10-19 Eylül 1839, hizmetkâr ise Ankara'da ikâmet edecek olan Evanis veled-i Hanamis'dir.

³⁵⁹ Aynı tüccar için bkz. *BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 71-72.*

İstanbul	-Nibodos veled-i Foti (Galata) -Agob veled-i Bedros Davidoğlu (Perşembe Pazarı)	Evail-i B 57 / 19-28 Ağus- tos 1841	s.63
Midilli ³⁶⁰	-Kominaki veled-i Andon Razoğlu -Andon	Evail-i B 57 / 19-28 Ağus- tos 1841	s.64
Tokat	-Tatosoğlu Magdisi Agob	Evahir-i Ş 57 / 8-16 Ekim 1841	s.64
Bursa	Anafosti	Evail-i Za 57 / 15-24 Aralık 1841	s.64-65
Bursa	Palooğlu Hacı Apostol	Evail-i Za 57 / 15-24 Aralık 1841	s.64-65
Edirne	-Karabet veled-i Acı Agob Banatırbekyan -Banako veled-i Yorgi ³⁶¹		s.59.
Edirne ³⁶²	-Hacı Karabet -Hacı Melgarib	Evahir-i M 58 / 4-13 Mart 1842	s.65
Konya	Hacı Anasti	Evail-i Ra 58 / 12-21 Nisan 1842	s.65
İstanbul	Kirkor veled-i Mihaki ³⁶³	Evail-i Ra 58 / 12-21 Nisan 1842	s.65
Yanya	İstavri Konboti	Evail-i Ra 58 / 12-21 Nisan 1842	s.65-66
İstanbul	Hacı Todori ³⁶⁴	Evail-i Ra 58 / 12-21 Nisan 1842	s.66
Midilli	Praşükuh ³⁶⁵	Evail-i R 58 / 12-21 Mayıs 1842	s.67
Midilli	Panapot ³⁶⁶	Evahir-i R 58 / 1-9 Haziran 1842	s.67-68

³⁶⁰ Kominaki veled-i Andon Razoğlu adlı Avrupa Tüccarı bu hükümde Midilli adasının Molova Kazası'ndan şeklinde kaydedilmiş iken birkaç hükümde ise Kemer-i Edremid Kazası'ndan şeklinde kaydedilmiştir. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 69-71, s. 73, s. 74;* Bir başka hükümde ise Midillili olup ticari işleri gereğince Edremid'de ikâmet ettiği belirtilmiştir. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, (Evasıt-ı S 260 / 2-11 Mart 1844), s. 75-77.*

³⁶¹ Aynı tüccarlar için bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 65, (Evahir-i M 58 / 4-13 Mart 1842).*

³⁶² Bu tüccarların isimleri bir başka hükümde Hacı Karabet veled-i Ohannes ve Hacı Margarid şeklinde verilmiştir. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s.107, (Evail-i Receb 68 / 21-30 Nisan 1852).*

³⁶³ Tüccarın berat tevdidi tarihi Evasıt-ı Rebiü'l-evvel 1258 / 22 Nisan-1 Mayıs 1842 olup hizmetkârları ise İstefan veled-i Sahaki ve İstefan veled-i Parsinc'tir.

³⁶⁴ Aynı tüccarla ilgili bir başka hüküm için bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 66.*

³⁶⁵ Bu tüccarın adı hükümlerde Praşükuh Acı Debrakol şeklinde geçmektedir. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 66-68.*

³⁶⁶ Avrupa Tüccarı Panapot'un babasının adı Acı Nikola'dır. Bu tüccarla ilgili hükümler için bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 66-68; BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 87.*

Konya	Aleksioğlu Anasti	Evail-i S 59 / 3-12 Mart 1843	s.69
Filibe	Acı Vasil	Evail-i R 259 / 21-30 Mayıs 1843	s.72
Gemlik	Nikola	Evail-i R 259 / 21-30 Mayıs 1843	s.72-73
Edremid	-Mihail veled-i Hacı Panaki ³⁶⁷ -İstoraki veled-i Hacı Anfenosti	Evasıt-ı C 259 / 9-18 Temmuz 1843	s.73
Filibe	Mıgırdıç	Evail-i Z 59 / 23-31 Aralık 1843	s.74
Ankara	-	Evail-i M 1260 / 22-31 Ocak 1844	s.74-75
Kayseri	-	Evail-i M 1260 / 22-31 Ocak 1844	s.74-75
Tokat	Penbeci Ohanoğlu Bogos	Evail-i Ca 260 / 19-28 Mayıs 1844	s.77
Arabgir	Hacı Ohannes ³⁶⁸	Evail-i Ca 260 / 19-28 Mayıs 1844	s.78
Selanik ³⁶⁹	-Argiri -Bekmezoğlu Anton	Evail-i Ca 260 / 19-28 Mayıs 1844	s.78-79
Bilecik	Mıgırdıç veled-i Estefan	Evail-i Receb 60 / 17-26 Temmuz 1844	s.79
Kemer-i Edremid	-	Evahir-i Receb 260 / 6-15 Ağustos 1844	s.79
Çamardı kazası	Hacı Anesti veled-i Hacı Aleksi	Evasıt-ı Receb 60 / 27 Temmuz-5 Ağustos 1844	s.80
Midilli	Nikola	Evasıt-ı Ş 60 / 26 Ağustos-4 Eylül 1844	s.80
Ayvahk	Mısrioğlu Nikola ³⁷⁰	Evahir-i Za 60 / 2-11 Aralık 1844	s.81-82
Midilli	-Mihail veled-i Hacı Dimitri Alaca -Manol İsaki -Mihail Papanoğlu -Simo Kobnez ³⁷¹	Evahir-i M 61 / Şubat başı 1845	s.83

³⁶⁷ Bir başka hükümde tüccarın adı Mihail veled-i Panaki Arslan şeklinde verilmiştir. bkz. BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s.106; Ayrıca bir başka hüküm için bkz. BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 124-125.

³⁶⁸ Diğer hüküm için bkz. BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 81.

³⁶⁹ Aynı tüccarlar için bkz. BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s.85-86, (Evail-i Receb 61 / 6-15 Temmuz 1845).

³⁷⁰ Diğer hüküm için bkz. BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 82, (Evail-i M 261/10-19 Ocak 1845).

³⁷¹ Mihail veled-i Hacı Dimitri Alaca, Mihail Papanoğlu ve Simo Kobnez için bkz. BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 89-90, 98-99, 105.

Bursa	-Anastaş Karaoğlanoğlu -Abdullah veled-i Anton ³⁷²	Evail-i Receb 61 / 6-15 Temmuz 1845	s.84-85
Tokat	Arslanoğlu Evakim	Evasıt-ı Receb 61 / 16-27 Temmuz 1845	s.86
Bahkesir	-Mihail veled-i Hacı Banaki -Estoraki veled-i Anafosti	Evahir-i Ş 61 / 25 Ağustos- 2 Eylöl 1845	s.86-87
Trabzon	Dimitri	Evasıt-ı Za 61 / 11-20 Kasım 1845	s.88
Selanik	-Toma -Filibeli Vasilaki	Evahir-i Za 61 / 20-29 Kasım 1845	s.89
Niş kazası	Kosta ³⁷³	Evail-i Za 61 / 1-10 Kasım 1845	s.88
Gürün kazası	Ficonoğlu Varnavar	Evail-i M 262 / 1-9 Ocak 1846	s.89
Midilli	-	Evahir-i S 62 / 8-18 Şubat 1846	s.90
Ayvalık ³⁷⁴	-Estefani Kominaki -Mihail Hacı Alaca	Evail-i Ca 62 / 27 Mayıs-5 Haziran 1846	s.91
Kıbrıs / Lefkoşe	-Mihail veled-i Habbaz -Estefani veled-i Kırkor	Evasıt-ı Za 62 / 31 Ekim-9 Kasım 1846	s.91
İzmir	Serbesioğlu Apostol	Evasıt-ı Za 63 / 21-30 Ekim 1847	s.93
Harput	-	Evail-i Ca 64 / 5-14 Nisan 1848	s.94
Yanya	-Yani Daci -Nikolaki veled-i Kostantin Atnaş ³⁷⁵ -Yevan Lambeyi	Evasıt-ı Ca 64 / 15-24 Nisan 1848	s.94

³⁷² Bu tüccarların adları bir başka hükümde Anastaş Karaoğlan ve Abdullah Parmaksızoğlu şeklinde verilmiştir. bkz. *BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 105*; Bir başka hükümde ise Anastaş Karaoğlan ve Abdullah Berdahcıoğlu şeklinde verilmiştir. *BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 109*, (Evasıt-ı M 69 / 25 Ekim-3 Kasım 1852); *BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s.113*, (Evasıt-ı Ca 71 / 30 Ocak-8 Şubat 1855); Abdullah Andon Berdahcıoğlu hakkında bkz. *BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 125*, (Evasıt-ı Rebiöl-ahir 276 / 7-16 Kasım 1859).

³⁷³ Bu kişi aynı zamanda Niş kocabaşıdır. Bkz. *BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 95*, (Evail-i Ş 64 / 3-12 Temmuz 1847); *BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s.95-96*, (Evail-i N 264 / 1-10 Ağustos 1848); *BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s.96*, (Evail-i N 264 / 1-10 Ağustos 1848); *BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s.96-98*, (Evail-i L 264 / 1-9 Eylöl Ağustos 1848); *BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s.99*, (Evail-i Z 64 / 29 Ekim-7 Kasım 1848); *BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s.111*, (Evail-i Ca 67 / 4-13 Mart 1851); *BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s.111*, (Evail-i N 69 / 8-17 Temmuz 1853); *BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s.111*, (Evail-i Za 69 / 6-15 Ağustos 1853); *BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 127-128*, (Evail-i Rebiöl-ahir 1278 / 6-15 Ekim 1861).

³⁷⁴ Aynı tüccarlar için bkz. *BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 92*, (Evail-i C 63 / 17-26 Nisan 1847).

³⁷⁵ Yevan Lambeyi ve tüccarın adının Nikola veled-i Kostandi Atnaş şeklinde verilmesine dair bkz. *BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 132-133*, (Evasıt-ı Zilhicce 281 / 7-16 Mayıs 1865).

Niş	Dimitri	Evail-i Ş 63 / 3-12 Temmuz 1848	s.95
Niş	Muynab Rasto veled-i Yanko	Evail-i L 64 / 31 Ağustos-9 Eylül 1848	s.96-98
Midilli	-Simo veled-i Fotino -Baniko Mandraoğlu ³⁷⁶ -Nikola Hacı Kondori	Evail-i Za 64 / 29 Eylül-8 Ekim 1848	s.98-99
Ayvalık	-Nikola Matrados	Evail-i Z 64 / 29 Ekim-7 Kasım 1848	s.99
Yozgat	Aleksioğlu Yorgi	Evail-i M M 65 / 27 Kasım-6 Aralık 1848	s.100
Kula kazası ³⁷⁷	-	Evail-i Za 265 / 18-27 Eylül 1849	s.100-101
Gürün kasabası	-	Evail-i Muharrem 266 / 17-26 Kasım 1849	s.101
İzmir	-	Evail-i Muharrem 267 / 6-15 Kasım 1850	s.102
Filibe	-Dimitri veled-i Saklarya -Pavlaki veled-i Kavridoğlu -Yanko veled-i Yorgi -Dimitri veled-i Hristovlo	Evail-i C 67 / 3-12 Nisan 1851	s.103
Kula Kazası	Tınaş	Evahir-i Receb 67 / 22-31 Mayıs 1851	s.103-104
İstanbul	-Toros -Togodoski -Bağcıvanoğlu Dimitraki -Sandalcıoğlu Andon ³⁷⁸	Evahir-i Za 67 / 17-26 Eylül 1851	s.104
Yanya	-	Evahir-i Z 67 / 17-26 Ekim 1851	s.104
Konya ³⁷⁹	-Sava veled-i Yorgi -Lazari (Lazaros Kokoniyozoğlu) -Hacı Sava veled-i Hacı Yorgi -Hacı Yosef veled-i Hacı Yani	Evasıt-ı Ra 68 / 4-13 Ocak 1852	s.105

³⁷⁶ Tüccarlar Nikola veled-i Hacı Kondola ve Baniko veled-i Mandıra için bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 105, (Evasıt-ı Ra 68 / 4-13 Ocak 1852).

³⁷⁷ Tüccarın adı belli olmayıp hizmetkârı ise Hacı Toma'dır. Bkz. aynı kişi ile ilgili BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 103-104, (Evahir-i Receb 67 / 22-31 Mayıs 1851).

³⁷⁸ Bağcıvanoğlu Dimitraki ve Sandalcıoğlu Andon için bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s.110, (Evasıt-ı Ra 69 / 23-31 Aralık 1852).

³⁷⁹ Konyalı Avrupa Tüccarı Lazari'nin adının Lazaros Kokoniyozoğlu şeklinde verilmesine dair bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 101-102, (Evail-i S 66 / 17-26 Aralık 1849).

Samakov ³⁸⁰	-Zaharya veled-i Hacı Guro -Budacı veled-i Celbon	Evasıt-ı R 68 / 3-12 Şubat 182	s.106
Edremid	-Yorgi Hacı Kamıcooğlu ³⁸¹	Evahir-i R 68 / 13-21 Şubat 1852	s.106
Isparta		Evahir-i Ca 68 / 13-22 Mart 1852	s.106
Selanik	-Yako Kapvano -Doka veled-i Nikola	Evasıt-ı Receb 68 / 1-10 Mayıs 1852	s.106- 107
Edirne	-Yorgi Anastas Cebicoğlu -Nesim Musa Elfas ³⁸²	Evail-i Receb 68 / 21-30 Nisan 1852	s.107
Zağra-i Atık ³⁸³	-Yorgi veled-i Estevoto -Hoys veled-i Necaıl	Evasıt-ı Receb 68 / 1-10 Mayıs 1852	s.107
Manastr ³⁸⁴	-Yorgi Coli -Dimitri Pisita	Evahir-i Receb 68 / 11-20 Mayıs 1852	s.107
Beyrut	Nikola Mudavver ³⁸⁵	Evahir-i Receb 68 / 11-20 Mayıs 1852	s.107
Gemlik		Evail-i Ş 68 / 21-30 Mayıs 1852	s.108
Kızanlık	-Todori veled-i Osteban -Mihail Estafo	Evahir-i Ş 68 / 10-16 Hazi- ran 1852	s.108
Tirmovi	-Hacı Minço veled-i Hacı Caco		s.108
Niğde / Çamardı kazası	Yorgi	Evasıt-ı L 68 / 29 Temmuz- 7 Ağustos 1852	s.108- 109
İstanbul ³⁸⁶	-Kirilos veled-i Pavlo-Valide hanı -Sakaoğlu Mardiros veled-i Kara- bet-Küçük Yeni han	Evasıt-ı Ra 69 / 23-31 Aralık 1852	s.110

³⁸⁰ Aynı tüccarlar için bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 125, (Evail-i M 277 / 23-29 Temmuz 1860).*

³⁸¹ Aynı tüccar için bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 124-125; BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 130.*

³⁸² Bir başka kayıttta tüccarların adları Nesim Elfas ve Cebicoğlu şeklinde geçmektedir. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 122-123.*

³⁸³ Tüccarlarla ilgili bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 125, (Evasıt-ı Rebiül-evvel 276 / 8-17 Ekim 1859).*

³⁸⁴ Tüccarlarla ilgili bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 124, (Evahir-i S 75 / 30 Eylül-8 Ekim 1858).*

³⁸⁵ Bir diğer hükümdede tüccarın adı Mir Nikola Mudavver şeklinde yazılmıştır. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 116, (Evasıt-ı M 72 / 23 Eylül-2 Ekim 1855).*

³⁸⁶ Bu tüccarlarla ilgili bir diğer hüküm için bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 112, (Evahir-i Ca 270 / 19-21 Şubat 1854).*

Ankara	-Anastaş Küpecioğlu -Anastaş Algon Topoğlu	Evail-i Receb 69 / 10-19 Nisan 1853	s.111- 112
Konya ³⁸⁷	-Hristafi veled-i Hacı Lazari -Hacı Aleksi veledi Kostanti Değirmencioğlu	Evahir-i Za 69 / 26 Ağus- tos-4 Eylül 1853	s.112
İstanbul ³⁸⁸	- Eftehim Kiryako-Valide hanı -Beşiktaşlıoğlu Agob-Büyük Han	Evahir-i Ca 270 / 19-28 Şubat 1854	s.112
Antalya ³⁸⁹	-Efraim Daniloğlu -Dimitri veled-i Vasil	Evail-i Receb 70 / 30 Mart- 8 Nisan 1854	s.112- 113
Bursa	Papasoğlu Simavni ³⁹⁰	Evasıt-ı Ca 71 / 30 Ocak-8 Şubat 1855	s.113
Alaiye /Alanya		Evahir-i Ca 71 / 9-18 Şubat 1855	s.114
Konya	-Halebli Dimitri	Evahir-i Ca 71 / 9-18 Şubat 1855	s.114- 115
Bursa	-Samakoğlu Anastaş -Serop Kirkor Celebcıyan	Evasıt-ı L 271 / 27 Hazi- ran-6 Temmuz 1855	s.115- 116 ve 125
Bursa		Evasıt-ı S 72 / 23 Ekim-1 Kasım 1855	s.116- 117
Tekfurdağı	Atnaş	Evail-i C 72 / 8-17 Şubat 1856	s.117
Darende ³⁹¹		Evasıt-ı Receb 72 / 18-27 Mart 1856	s.117- 119
İlbasan kazası	Hacı Sotri	Evahir-i Z 72 / 23 Ağustos- 1 Eylül 1856	s.119
Zağra-i Cedid	Hacı Bogo ³⁹²	Evail-i S 73 / 1-10 Ekim 1856	s.120

³⁸⁷ Aynı tüccarlar için bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1*, s. 114-115, (Evahir-i Ca 271/ 9-18 Şubat 1855).

³⁸⁸ Tüccarlarla ilgili bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1*, s. 115, (Evail-i Receb 71/ 20-29 Mart 1855); *BOA. A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1*, s.119, (Evahir-i Za 72 / 24 Temmuz-2 Ağustos 1856); *BOA. A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1*, s. 123.

³⁸⁹ Antalya'daki Avrupa tüccarlarının isimleri tüccar vekili tayini ile ilgili hükümde Dimitri veled-i Efraim Daniloğlu ve Vasil veled-i Dimitri şeklinde yazılmıştır. Defterdeki 262. hüküm. Bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1*, s. 113, (Evail-i Ş 70 / 29 Nisan-8 Mayıs 1854).

³⁹⁰ Aynı tüccarla ilgili bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1*, s. 125, (Evasıt-ı Rebiül-ahir 276 / 7-16 Kasım 1859).

³⁹¹ Hizmetkârı Şamhoğlu Nehabed veled-i Mlgon'dur. İstanbul Yaldızlı Han'da.

³⁹² Aynı tüccarla ilgili bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1*, s. 120, (Evahir-i S 73 / 21-29 Ekim 1856).

Çırpan kazası	Bogo	Evahir-i S 73 / 21-29 Ekim 1856	s.120
Filibe	Yagob Bazergan	Evahir-i Ra 73 / 19-28 Kasım 1856	s.121
Şumnu	-Kostaki veled-i Döğmecioğlu Hacı Vasil -Mako veled-i Raco	Evail-i C 73 / 27 Ocak-5 Şubat 1857	s.122
Mihaliç	Akkaşoğlu Abraham	Evail-i Receb 73 / 25 Şubat-6 Mart 1857	s.122
Edirne	-Margarid Hacı Paņço -Filibeli Bogos	Evail-i Za 73 / 23 Haziran-2 Temmuz 1857	s.122-123
Trablusşam	Müncebil Kofl	Evail-i Ra 74 / 20-29 Ekim 1857	s.123
İstanbul ³⁹³	-Toradonunoğlu Agob -Kirilos Pavlos-Valide hanı -Tokadhoğlu Minas-Büyük Yeni han	Evahir-i Ş 274 / 6-14 Nisan 1858	s.123
Manastır	-Dimitri Rope -Todoşaki Zani	Evahir-i S 75 / 30 Eylül-8 Ekim 1858	s.124
Edremid	-Lefter veled-i Yorgi	Evastı-ı C 275 / 16-25 Ocak 1859	s.124-125
Zağra-i Atık	-Kirivanco -Ağir Estobanco	Evastı-ı Rebiül-evvel 276 / 8-17 Ekim 1859	s.125
İstanbul ³⁹⁴	-Estefan Parsinciyan -Cano Kostanidi	Evail-i Rebiül-evvel 277 / 17-26 Eylül 1860	s.126
Bergama	-Semizoğlu Serkiz ³⁹⁵	Evahir-i Şevval 1277 / 2-10 Mayıs 1861	s.126-127
Divriği kazası	-	Evahir-i Muharrem 278 / 29 Temmuz-7 Ağustos 1861	s.127
İstanbul	-İstavraki Yevanidi -Ohannes Seropyan	Evastı-ı Zilkade 278 / 10-19 Mayıs 1862	s.128
Köstence	Hoca David	Evahir-i Muharrem 279 / 19-28 Temmuz 1862	s.129
Edremid	-Lefteri Yorgi -Hırsto Dölov Yorgi -Yevakimoğlu Andon	Evail-i Rebiül-evvel 281 / 4-13 Ağustos 1864	s.130

³⁹³ Tüccarlardan Efetihim Kıryako ve Toradonoğlu Agob için bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1*, s.115, (Evail-i Receb 71 / 20-29 Mart 1855); *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1*, s. 119, (Evahir-i Za 72 / 24 Temmuz-2 Ağustos 1856); Tüccarlardan Kirilos Pavlos ve Tokadhoğlu Minas için bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1*, s. 126, (Evail-i Rebiül-evvel 277 / 17-26 Eylül 1860).

³⁹⁴ Aynı tüccarlar için bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1*, s. 128, (Evastı-ı Zilkade 278 / 10-19 Mayıs 1862).

³⁹⁵ Tüccarın adının Serkiz Simonyan şeklinde verilmesine dair bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1*, s. 132, (Evail-i Zilkade 281 / 28 Mart-6 Nisan 1865).

Kayseri	-Gülbekyan Sahak -Haci Mihailoğlu Anastaş	Evasıt Rebiül-ahir 281 / 13-22 Eylül 1864	s.130
Ayvalık	Haci Nikola	Evahir-i Cemaziye'l-ahir 283 / 21-29 Kasım 1864	s.130-132
Bergama	-Anderya veled-i Haci Yani -Espero veled-i Yani	Evail-i Zilkade 281 / 28 Mart-6 Nisan 1865	s.132
Alaşehir	Yorgi Haci Kaviko ³⁹⁶	2 Zilkade 1283 / 8 Mart 1867	s.133-134
Lefkoşe	Hirabet	14 Receb 1284 / 11 Kasım 1867	s.135-136
İstanbul	Yorgaki veled-i Nikolos veled-i Yorgi	13 Ramazan 1284 / 8 Ocak 1868	s.136-138
Erzurum	Mağdis Güllab	7 Za 58 / 10 Aralık 1842	s.182

Ek 2: Avrupa Tüccarı Vekilleri (BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1)

Şehir	Eski tüccar vekilleri-İkamet Yerleri	Yeni tüccar vekilleri-İkamet Yerleri	Hüküm Tarihi	Defter sayfa no
İstanbul	-Dimitri Zafiroğlu (Valide hanı) -Nikola veled-i Yani Aci Çeşmeli	-İplikçi Kostantin (Galata) -Kilfor veled-i Mihaki Mirasyedi (Küçük Yeni han) ³⁹⁷	Evail-i Za 50 / 1-10 Mart 1835	s.9
Tirnovi		-Esteban veled-i Acı Nikola ³⁹⁸ -Simon veled-i Acı Niko	Evasıt-ı Za 250 / 11-20 Mart 1835	s.10
Edirne		Karabet (Rüstem Paşa hanı)	Evail-i Z 250 / 1-9 Nisan 1835	s.11
Niş	-Kostanti veled-i Todori -Adam veled-i Kostantin	-Kostanti veled-i Todori -Adam veled-i Kostantin	Evasıt-ı Z 250 / 10-19 Nisan 1835	s.12
Bergama		-Acı Simon veled-i Mardebros -Dimitri veledi Polişyani ³⁹⁹	Evail-i Ra 251 / 27 Haziran-6 Temmuz 1835	s.13

³⁹⁶ BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 134-135, (14 Rebiül-evvel 1284 / 16 Temmuz 1867).

³⁹⁷ Kilfor veled-i Mihaki Mirasyedi adlı tüccarın adı diğer hükümlerde Kırkor veled-i Mihaki Mirasyedi şeklinde yazılmıştır. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 25 ve 65.

³⁹⁸ Bir başka hükümde tüccar vekilinin adı Esteban veled-i Haci Nikola şeklinde verilmiştir. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 108.

Filibe		-Evanis veled-i Bedros İpliyan -Petro Babazaki	Evail-i Ra 251 / 27 Haziran-6 Temmuz 1835	s.13-14
İzmir		-Acı Hristo veled-i Acı Musa Folani ⁴⁰⁰ -Filboz veled-i Markos	Evail-i L 251 / 29- 29 Ocak 1836	s.18
Bursa		-Terpot veled-i Nikolayeti -Acı Karabet veled-i Bedros Zavisoglu	Evail-i Ş 51 / 22 Kasım-1 Aralık 1835	s.18
Edirne		-Karabet veled-i Kirkor -Banako veled-i Yorgi ⁴⁰¹	Evail-i N 51-30 Aralık 1835	s.18
Lefkoşe		-Artin veled-i Acı Bogos -Nikola Heyl Trablus	Evail-i N 51-30 Aralık 1835	s.18
İstanbul	-Kirkor veled-i Mihaki Mirasyedi ⁴⁰² -İplikçi Kostantin	-Fethale veled-i Pobos Gazban -Fenerli Aleksandri veled-i Yorgi ⁴⁰³	Evail-i Za 50 / 1-10 Mart 1835	s.25
İstanbul	-Fethale Gazban -Fenerli Aleksandri veled-i Yorgi	-Jozef Haccar (Büyük Yeni han) -Fenerli Aleksandri (Valide han) ⁴⁰⁴	Evail-i C 253 / 2-11 Eylül 1837	s.35
Edirne		-Mihal veled-i Estoban -Bogos veled-i Tosyan	Evahir-i Ş 253 / 20- 28 Kasım 1837	s.38
Ayvalık		-Mihail Çoka -Nikola Pandezdilo ⁴⁰⁵	-	s.38

³⁹⁹ Bir diğer hükümdede tüccarların adları Dimitri veled-i Polışyani ve Hacı Simon şeklinde verilmiştir. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 117, (Evahir-i S 72 / 2-10 Kasım 1855).*

⁴⁰⁰ Aynı tüccar vekili için bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 59-60.*

⁴⁰¹ Aynı tüccarların vekillikleri için bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s.20, (Evasıt-i Za 251 / 28 Şubat-8 Mart 1835).*

⁴⁰² Aynı tüccar vekillerine dair bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 9.*

⁴⁰³ Fenerli Aleksandri veled-i Yorgi'nin tayinine dair hüküm için bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 25, (Evail-i Za 50 / 1-10 Mart 1835).*

⁴⁰⁴ Tüccar vekillikleri süresi bitmesine rağmen bir sene daha vekil tayin edilmelerine dair bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s.45, (Evahir-i Ra 54 / 14-23 Haziran 1838); BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 51, (Evahir-i Za 254 / 5-14 Şubat 1839); BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s.63, (Evail-i B 57 / 19-28 Ağustos 1841)*

⁴⁰⁵ Aynı zamanda Ayvalık'ta Avrupa tüccarı olan bu kişinin ismi farklı şekillerde yazılmıştır. Bkz. Nikola veled-i Pander Frilo. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 14 veya Nikola Bandozpolo için bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 34.*

Siroz		-Tifo veled-i Tomba -Aci Ramo veled-i Aci Razaro	Evahir-i S 54 / 16-24 Mayıs 1838	s.43
İzmir		-Anastas veled-i Yako ⁴⁰⁶ -Todori Gebeşoğlu	Evasıt-ı N 254 / 28 Kasım-7 Aralık 1838	s.48-49
Edirne		-Yorgi Bekçioğlu -Artin Yankioğlu	Evahir-i N 254 / 8-17 Aralık 1838	s.49
Filibe ⁴⁰⁷		-Civani Papa Yorgi -Haci Mihalaki Papa Dimitri	Evahir-i Za 254 / 5-14 Şubat 1839	s.51-52
Tekfurdağı		-Artin veled-i Agob Tarakcioğlu -Angili veled-i Aci Andon Alfanosti	Evail-i S 255 / 16-25 Nisan 1839	s.53
Midilli ⁴⁰⁸		-Vasilyos veled-i Dimitri -Simo veled-i Fotino	Evasıt-ı Ra 55 / 25 Mayıs-3 Haziran 1839	s.55
İzmir ⁴⁰⁹		-Anastaş veled-i Yako -Haci Hristo veled-i Haci Musa	Evahir-i S 56 / 24 Nisan-2 Mayıs 1840	s.59.
Edirne		-Karabet veled-i Aci Agob Banaturbekyan -Banako veled-i Yorgi ⁴¹⁰		s.59.
Edremid		-Aci Yorgi veled-i Aci Dimitri -Vasil veled-i Mandre		s.59
Bursa ⁴¹¹		-Yorgi veled-i Pavlidi -Karabet Menasoğlu		s.60
Ayazmend		-Mihal veled-i Haci Angiliçoga -Nikola veled-i Manol	Evasıt-ı L 57 / 26 Kasım-5 Aralık 1841	s.60

⁴⁰⁶ Aynı tüccar vekili için bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 58*; Yine tüccar vekâleti için bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 105, s. 112.*

⁴⁰⁷ Derkenar kaydında tüccar vekillerinin görev sürelerinin Evahir-i Za 63 / 31 Ekim-9 Kasım 1847 tarihinde bittiği ve yerlerine başkalarının tayin edildiği belirtilmiştir.

⁴⁰⁸ Tüccar vekilinin adı bir diğer hükümde Vasil veled-i Dimitri şeklinde yazılmıştır. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 60.*

⁴⁰⁹ Derkenar kaydında tüccar vekillerinin görev sürelerinin Evasıt-ı Ra 68 / 4-13 Ocak 1852 tarihinde bittiği notu düşülmüştür.

⁴¹⁰ Aynı tüccar vekilleri için bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 65, (Evahir-i M 58 / 4-13 Mart 1842).*

⁴¹¹ Aynı tüccar vekilleri için bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 84-85, (Evail-i Receb 61 / 6-15 Temmuz 1845).*

Haleb		-Dellaloğlu Abdullah -Macisioğlu Neton	Evahir-i Ra 257 / 13-22 Mayıs 1841	s.62
İstanbul	-Jozef Haccar -Fenerli Aleksandri	-Nibodos veled-i Foti (Galata) -Agob veled-i Bedros Davidoğlu (Perşembe Pazarı)	Evail-i B 57 / 19-28 Ağustos 1841	s.63
Edirne	-Karabet veled-i Acı Agob Banatırbekyan -Banako veled-i Yorgi ⁴¹²	-Hacı Karabet -Hacı Melgarib	Evahir-i M 58 / 4- 13 Mart 1842	s.65
Edremid	-Mihail veled-i Hacı Panaki -İstoraki veled-i Hacı Anfenosti		Evasıt-ı C 259 / 9- 18 Temmuz 1843	s.73
Midilli	-Mihail veled-i Hacı Dimitri Alaca -Manol İsaki	-Mihail veled-i Hacı Dimitri Alaca -Mihail Papasoğlu ⁴¹³	Evahir-i M 61 / Şubat başı 1845	s.83
Bursa	-Yorgi veled-i Pavlidi -Karabet Menasoğlu	-Anastaş Karaoğlu -Abdullah veled-i Anton	Evail-i Receb 61 / 6-15 Temmuz 1845	s.84-85
Edremid	-Mihail veled-i Hacı Banaki -Estoraki veled-i Anafosti	-Mihail veled-i Hacı Banaki -Estoraki veled-i Anafosti	Evahir-i Ş 61 / 25 Ağustos-2 Eylül 1845	s.86-87
Kıbrıs / Lefkoşe	-Mihail veled-i Habaz	-Mihail veled-i Habaz -Estefani veled-i Kirkor	Evasıt-ı Za 62 / 31 Ekim-9 Kasım 1846	s.91
Filiba	-	-	Evahir-i Za 63 / 31 Ekim-9 Kasım 1847	s.93-94
Yanya		-Yani Daci -Nikolaki veled-i Kostantin Atnaş	Evasıt-ı Ca 64 / 15- 24 Nisan 1848	s.94
Midilli	-Mihail veled-i Hacı Dimitri Alaca -Simo veled-i Fotino	-Baniko Mandıraoğlu -Nikola Hacı Kondori ⁴¹⁴	Evail-i Za 64 / 29 Eylül-8 Ekim 1848	s.98-99

⁴¹² Aynı tüccar vekilleri için bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 59 ve 65.

⁴¹³ Bir yıl sonra tüccar vekâleti süreleri bitmiş olup Mihail veled-i Hacı Dimitri Alaca görevine devam ederken Mihail Papasoğlu'nun yerine ise Simmo Fotino tayin edilmiştir. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 89-90, (Evail-i M 62 / 1-9 Ocak 1846).

⁴¹⁴ Bir başka hükümde bu tüccar vekillerinin adları Baniko veled-i Mandıra ve Nikola veled-i Hacı Kondola şeklinde yazılmıştır. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 105, (Evasıt-ı Ra 68 / 4-13 Ocak 1852).

Konya		-Sava veled-i Yorgi -Lazaros Kokoniyoçoğlu	Evail-i S 66 / 17-26 Aralık 1849	s.101- 102
Filibe	-Dimitri veled-i Saklarya -Pavlaki veled-i Kavridoğlu	-Yanko veled-i Yorgi -Dimitri veled-i Hristovlo	Evail-i C 67 / 3-12 Nisan 1851	s.103
İstanbul	-Toros -Togodoski	-Bağçıvanoğlu Dimitraki (Büyük Yeni han) -Sandalcıoğlu Andon (Sünbüllü Han)	Evahir-i Za 67 / 17- 26 Eylül 1851	s.104
Konya	-Sava veled-i Yorgi -Lazari ⁴¹⁵	-Haci Sava veled-i Haci Yorgi -Haci Yosef veled-i Haci Yani ⁴¹⁶	Evasıt-ı Ra 68 / 4- 13 Ocak 1852	s.105
İzmir ⁴¹⁷	-Haci Hristo Canbazoğlu -Anastaş veled-i Bakon	-Haci Panapot veled-i Haci Musa -Anastaş veled-i Bakon	Eavıst-ı Ra 68 / 4- 13 Ocak 1852	s.105
Midilli	-Nikola veled-i Haci Kondola -Baniko veled-i Mandı- ra	-Mihail Papasoğlu -Baniko veled-i Man- dıra	Evasıt-ı Ra 68 / 4- 13 Ocak 1852	s.105
Bursa	-Anastaş Karaoğlanoğlu -Abdullah veled-i Andon	-Anastaş Karaoğlan -Abdullah Parmaksızoğlu	Evasıt-ı R 68 / 3-12 Şubat 1852	s.105
Samakov ⁴¹⁸		-Zaharya veled-i Haci Guro -Budacı veled-i Celbon	Evasıt-ı R 68 / 3-12 Şubat 1852	s.106

⁴¹⁵ Aynı tüccarların tüccar vekili tayinine dair ve tüccar Lazaros Kokoniyoçoğlu'nun adının Lazari şeklinde yazılmasına dair bkz. BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 105, (Evasıt-ı Ra 68 / 4-13 Ocak 1852).

⁴¹⁶ Aynı tüccarların vekillikleri için bkz. BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 112, (Evahir-i Za 69 / 26 Ağustos-4 Eylül 1853).

⁴¹⁷ Derkenar kaydında Evahir-i Za 69 / 26 Ağustos-4 Eylül 1853 tarihinde vekillerin süresinin dolduğu ve birisinin görevinde devam edeceği diğerinin yerine ise yeni bir vekil atandığı belirtilmiştir. BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 105.

⁴¹⁸ Derkenar kaydında tüccarların vekâletlerinin süresinin bitiği ancak görevlerine devam edeceklerine dair not yazılmıştır. Tarih: Evail-i Muharrem 77 / 20-29 Temmuz 1860. BOA., *A.DVN.DVE.d.*, no: 106 / 1, s. 125, (Evail-i M 277 / 23-29 Temmuz 1860).

Edremid ⁴¹⁹	-Mihail veled-i Panaki Arslan -İstoraki veled-i Hacı Anfenosti	-Mihail veled-i Panaki Arslan -Yorgi Hacı Kamico oğlu ⁴²⁰	Evahir-i R 68 / 13-21 Şubat 1852	s.106
Selanik		-Yako Kapvano -Doka veled-i Nikola	Evasıt-ı Receb 68 / 1-10 Mayıs 1852	s.106-107
Edirne ⁴²¹	-Hacı Karabet veled-i Ohannes -Hacı Margarid	-Yorgi Anastaş Cebicoğlu -Nesim Musa Elfas ⁴²²	Evail-i Receb 68 / 21-30 Nisan 1852	s.107
Zağra-i Atık ⁴²³		-Yorgi veled-i Estevoto -Hoys veled-i Necail	Evasıt-ı Receb 68 / 1-10 Mayıs 1852	s.107
Manastır ⁴²⁴		-Yorgi Coli -Dimitri Pisita	Evahir-i Receb 68 / 11-20 Mayıs 1852	s.107
Beyrut ⁴²⁵		Nikola Mudavver	Evahir-i Receb 68 / 11-20 Mayıs 1852	s.107
Kızanlık		-Todori veled-i Osteban -Mihail Estafo	Evahir-i Ş 68 / 10-16 Haziran 1852	s.108
Turnovi		-Esteban veled-i Hacı Nikola ⁴²⁶ -Hacı Minço veled-i Caco		s.108

⁴¹⁹ Derkenar kaydında tüccar vekillerinin vekâletlerinin süresinin bittiği ancak birisinin görevine bir diğerinin ise değiştirilmesine karar verilmiştir. Tarih: Evasıt-ı C 75 / 16-25 Ocak 1859.

⁴²⁰ Tüccar vekilleri için bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 124-125, (Evasıt-ı C 275 / 16-25 Ocak 1859).*

⁴²¹ Bu tüccar vekillerinin isimleri bir başka hükümde Hacı Karabet ve Hacı Melgarib şeklinde verilmiştir. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 65, (Evahir-i M 58 / 4-13 Mart 1842).*

⁴²² Evail Za 73 / 23 Haziran-2 Temmuz 1857 tarihli derkenar kaydında tüccarların vekâlet sürelerinin bittiği ve yerlerine başkalarının tayin edildiği belirtilmiştir. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s.107, s. 122-123.*

⁴²³ Evasıt Rebiül-evvel 76 / 8-17 Ekim 1859 tarihli bir derkenar kaydında tüccar vekillerinin görev sürelerinin bittiği ve yerlerine başkalarının tayin edildiği bilgisi vardır. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 107.*

⁴²⁴ Evahir-i S 75 / 1-9 Ekim 1858 tarihli bir derkenar kaydında tüccar vekillerinin görev sürelerinin bittiği ve yerlerine başkalarının tayin edildiği bilgisi vardır. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 107.*

⁴²⁵ Evail-i L 69 / 8-17 Temmuz 1853 tarihli bir derkenar kaydında tüccar vekilinin görev süresinin bittiği ama görevine devam edeceği bilgisi vardır. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 107; Nikola Mudavver'in vekâlet görevine bir kez daha tayin edildiğine dair bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 110, (Evail-i L 69 / 8-17 Temmuz 1853); Tüccar vekilinin adının Mir Nikola Mudavver şeklinde verilmesi ve vekâlet görevine tekrar atandığına dair bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 116, (Evasıt-ı M 72 / 23 Eylül-2 Ekim 1855).*

⁴²⁶ Bir başka hükümde tüccar vekilinin adı Esteban veled-i Acı Nikola şeklinde verilmiştir. Bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 10.*

Bursa	-Anastaş Karaoğlanoğlu -Abdullah veled-i Parmaksızoğlu	-Anastaş Karaoğlan -Abdullah Berdahcioğlu ⁴²⁷	Evast-ı M 69 / 25 Ekim-3 Kasım 1852	s.109
İstanbul	-Bağcıvanoğlu Dimitraki -Sandalcıoğlu Andon	-Kirilos veled-i Pavlo (Valide hanı) -Sakaoğlu Mardiros veled-i Karabet (Küçük Yeni han)	Evast-ı Ra 69 / 23-31 Aralık 1852	s.110
Ankara		-Anastaş Küpecioğlu -Anastaş Algon Topoğlu	Evail-i Receb 69 / 10-19 Nisan 1853	s.111-112
İzmir	-Anastaş veled-i Yako -Haci Panapot veled-i Haci Musa	-Anastaş veled-i Yako -Tekfur veled-i Bogos	Evahir-i Za 69 / 26 Ağustos-4 Eylül 1853	s.112
Konya	-Haci Sava veled-i Haci Yorgi -Haci Yosef veled-i Haci Yani	-Hristafi veled-i Haci Lazari -Haci Aleksi veledi Kostanti Değirmencioğlu	Evahir-i Za 69 / 26 Ağustos-4 Eylül 1853	s.112
İstanbul	-Kirilos veled-i Pavlo -Sakaoğlu Mardiros veled-i Karabet	-Eftehim Kiryako (Valide hanı) -Beşiktaşhoğlu Agob (Büyük Yeni Han) ⁴²⁸	Evahir-i Ca 270 / 19-28 Şubat 1854	s.112
Antalya ⁴²⁹		-Efraim Daniloğlu -Dimitri veled-i Vasil	Evail-i Receb 70 / 30 Mart-8 Nisan 1854	s.112-113
Bursa	-Anastaş Karaoğlanoğlu	-Anastaş Karaoğlan ⁴³⁰ -Papasoğlu Simavni ⁴³¹	Evast-ı Ca 71 / 30 Ocak-8 Şubat 1855	s.113

⁴²⁷ Evail-i C 71 / 19-28 Şubat 1855 tarihli derkenar kaydında tüccarların vekâletlerinin sürelerinin bittiği birisinin görevine devam edeceğini diğersinin ise değiştirildiği bilgisi vardır. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 109; Abdullah Berdahcioğlu'nun yerine Papasoğlu Simavni tüccar vekili tayin edilmiştir. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 113, (Evast-ı Ca 71 / 30 Ocak-8 Şubat 1855).*

⁴²⁸ Derkenar kaydında Evail-i Receb 71 / 20-29 Mart 1855 tarihinde bu tüccarların vekâletlerinin devamı için not düşülmüştür. Bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 112; Bu tüccarların vekâletlerinin devamı hakkındaki hüküm için bkz. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 115, (Evail-i Receb 71 / 20-29 Mart 1855).*

⁴²⁹ Antalya'daki Avrupa tüccarı için tayin edilen tüccar vekillerinin adları bir diğer hükümde Dimitri veled-i Efraim Daniloğlu ve Vasil veled-i Dimitri şeklinde yazılmıştır. Defterdeki 262. hüküm. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 113, (Evail-i Ş 70 / 29 Nisan-8 Mayıs 1854).*

⁴³⁰ Tüccar vekili Anastaş Karaoğlan'ın tüccarların işleri hususunda gösterdiği itina ve dikkatten dolayı görevine devam edeceğine dair bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 115, (Evail-i C 271 / 19-28 Şubat 1855); Yaklaşık altı ay sonra Anastaş Karaoğlan'ın ölümü ile yerine Samakooğlu Anastaş tayin edilmiştir. BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 115-116, (Evast-ı L 271 / 27 Haziran-6 Temmuz 1855).* Yine aynı hüküm üzerine düşülen derkenar kaydında tüccar vekilinin ölümü ile Evahir-i Ra 276 / 18-27 Ekim 1859 tarihinde yerine başkasının tayin edildiği belirtilmiştir.

	-Abdullah veled-i Parmaksızoğlu			
Konya	-Hristafi veled-i Hacı Lazari -Hacı Aleksi veledi Kostanti Değirmencioğlu	-Hacı Aleksi veledi Kostanti Değirmencioğlu -Halebli Dimitri	Evahir-i Ca 71 / 9- 18 Şubat 1855	s.114- 115
Bursa	-Anastaş Karaoğlu	-Samakooğlu Anastaş	Evasıt-ı L 271 / 27 Haziran-6 Temmuz 1855	s.115- 116
Bergama	-Hacı Simon -Dimitri veledi Polişyani	-Dimitri veled-i Polişyani -Dimitri veled-i Palopolo ⁴³²	Evahir-i S 72 / 2-10 Kasım 1855	s.117
İstanbul	-Eftehim Kıryako (Valide han) -Beşiktaşhoğlu Agob (Büyük Yeni han)	-Eftehim Kıryako (Valide han) -Toradonunoğlu Agob ⁴³³	Evahir-i Za 72 / 24 Temmuz-2 Ağustos 1856	s.119
Şumnu		-Kostaki veled-i Döğmeciöğlu Hacı Vasil -Mako veled-i Raco	Evail-i C 73 / 27 Ocak-5 Şubat 1857	s.122
Edirne	-Cebicoğlu -Nesim Elfaz	-Margrid Hacı Panço -Filibeli Bogos	Evail-i Za 73 / 23 Haziran-2 Temmuz 1857	s.122- 123
Trablusşam		Müncebil Kofl	Evail-i Ra 74 / 20- 29 Ekim 1857	s.123
İstanbul ⁴³⁴	-Eftehim Kıryako -Toradonunoğlu Agob	-Kirilos Pavlos (Valide han) -Tokadhoğlu Minas (Büyük Yeni han) ⁴³⁵	Evahir-i Ş 274 / 6- 14 Nisan 1858	s.123

⁴³¹ Evail-i C 71 / 19-28 Şubat 1855 tarihli derkenar kaydında tüccarların vekâletlerinin sürelerinin bittiği birisinin görevine devam edeceğini diğerinin ise değiştirdiği bilgisi vardır. *BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 109*; Abdullah Berdahcıoğlu'nun yerine Papasoğlu Simavni tüccar vekili tayin edilmiştir.

⁴³² Bu iki tüccarın görev sürelerinin bittiği, birisinin görevine devam edeceği, diğerinin yerine ise başkasının tayin edildiğine dair derkenar kaydı için bkz. *BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 117*, (Evahir-i Şevval 277 / 2-10 Mayıs 1861).

⁴³³ Derkenar kaydında ve defterdeki 276 numaralı hükümde tüccar vekilinin görev süresinin bittiği, Evahir-i Ş 74 / 6-14 Nisan 1858 tarihinde tekrar bu göreve tayin edildiği belirtilmiştir. Bkz. *BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 119*.

⁴³⁴ Tüccar vekillerinden Eftehim Kıryako ve Toradonunoğlu Agob için bkz. *BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 115*, (Evail-i Receb 71 / 20-29 Mart 1855); *BOA, A.DVN.DVE.d., no: 106 / I, s. 119*, (Evahir-i Za 72 / 24 Temmuz-2 Ağustos 1856).

⁴³⁵ Derkenar kaydında tüccar vekili olan Kirilos Pavlos ve Tokadhoğlu Minas'ın görev sürelerinin bittiği ve yerlerine başkalarının tayin edildiğine dair Evail-i Rebiül-evvel 277 / 17-26 Eylül 1860 tarihli bir

AVRUPA TÜCCARININ HUKUKİ VE TİCARİ DURUMLARINA DAİR BAZI TESPİTLER 291

Manastır	-Yorgi Coli -Dimitri Pisita	-Dimitri Rope -Todoşaki Zani	Evahir-i S 75 / 30 Eylül-8 Ekim 1858	s.124
Edremid	-Mihail veled-i Panaki Arslan -Yorgi Hacı Kamicooğlu	-Yorgi Hacı Kamicooğlu -Lefter veled-i Yorgi	Evasıt-ı C 275 / 16- 25 Ocak 1859	s.124- 125
Zağra-i Atık	-Yorgi veled-i Estevoto -Hoys veled-i Necaıl	-Kirivanco -Agir Estobanco	Evasıt-ı Rebiül- evvel 276/ 8-17 Ekim 1859	s.125
Bursa	-Papasoğlu Simavni -Samakolu Anastaş	-Abdullah Andon Berdahcıoğlu -Serop Kirkor Celebcıyan	Evasıt-ı Rebiül-ahir 276 / 7-16 Kasım 1859	s.125
İstanbul	-Kirilos Pavlos -Tokadhoğlu Minas	-Estefan Parsinciyan -Cano Kostanidi	Evail-i Rebiül-evvel 277/ 17-26 Eylül 1860	s.126
Bergama	-Dimitri veled-i Palopolo -Dimitri veledi Polışıyani	-Dimitri veled-i Palopolo -Semizoğlu Serkiz	Evahir-i Şevval 1277 / 2-10 Mayıs 1861	s.126- 127
İstanbul	-Estefan Parsinciyan -Cano Kostanidi	-İstavraki Yevanidi -Ohannes Seropyan ⁴³⁶	Evasıt-ı Zilkade 278 / 10-19 Mayıs 1862	s.128
Edremid	-Lefteri Yorgi -Hırısto Dölov Yorgi	-Yevakimoğlu Andon -Yorgaki Hacı Kamico	Evail-i Rebiül-evvel 281 / 4-13 Ağustos 1864	s.130
Kayseri		-Gülbekyan Sahak -Hacı Mihailoğlu Anastaş	Evasıt Rebiül-ahir 281 / 13-22 Eylül 1864	s.130
Bergama	-Dimitri veled-i Panpolo -Serkiz Simonyan ⁴³⁷	-Anderya veled-i Hacı Yani -Espero veled-i Yani	Evail-i Zilkade 281 / 28 Mart-6 Nisan 1865	s.132
Yanya		-Nikola veled-i Kostandi Atnaş -Yevan Lambeyi	Evasıt-ı Zilhicce 281 / 7-16 Mayıs 1865	s.132- 133

kayıt vardır. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s.123*; Derkenar kaydındaki atama hükmü için bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 126*.

⁴³⁶ Abdülaziz'in tahta cülusu nedeni ile vekillik beratlarının yenilenmesi hakkında bkz. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 129, (Evail-i Şaban 280 / 11-20 Ocak 1864)*.

⁴³⁷ Diğer bir hükümde tüccar vekillerinin isimleri Dimitri veled-i Palopolo ve Semizoğlu Serkiz şeklinde verilmektedir. *BOA., A.DVN.DVE.d., no: 106 / 1, s. 126-127, (Evahir-i Şevval 1277 / 2-10 Mayıs 1861)*.

Ek 3: Der-İ 'Aliyyede Mütemekkin Avrupa Tüccarı Nazırlarının Mührüdür
(BOA., KK.d. no. 7538, s.27)

درجہ عالی
اورپا تجاری تدارکات
مہر

